

LASTEN KOTIHOIDON TUEN KÄYTTÖ JA ASENTEET

KATI PYNNÖNEN
Tampereen yliopisto
Sosiaalitutkimuksen laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2009

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiaalitutkimuksen laitos

PYNNÖNEN, KATI: Lasten kotihoidon tuen käyttö ja asenteet
Pro gradu -tutkielma, 80 s., 2 liites.
Sosiaalipolitiikka
Syyskuu 2009

Tutkimus käsittelee lasten kotihoidon tuen käyttöä ja käyttöön liittyviä asenteita. Tutkimuksen kontekstina on yhtäältä ajankohtainen lasten kotihoidon ja päivähoidon vastakkain asettava julkinen keskustelu ja toisaalta kotihoidon tukea käsittelevä tutkimuskirjallisuus, jossa kotihoidon tuki nähdään hyvin ristiriitaisena etuutena. Näkökulmasta riippuen kotihoidon tuki voidaan nähdä joko tärkeänä oikeutena tai kavalana ansana naisille.

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että äidin työmarkkina-asema vaikuttaa voimakkaasti kotihoidon tuen käyttöön ja hoitovapaajakson pituuteen. Rakenteellisten ja institutionaalisten tekijöiden ohella valintaan vaikuttavat puolisoiden asenteet ja mieltymykset. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella kotihoidon tukeen ja pienten lasten hoivaan liittyviä valintoja ja valintojen taustalla vaikuttavia asenteita. Valitsemista tarkastellaan rationaalisen valinnan teorian ja preferenssiteorian kautta.

Isien hoitovapaan käyttö on harvinaista ja pääosan hoitovapaasta ovat koko etuuden historian ajan käyttäneet naiset. Näin kotihoidon tuki on osaltaan vahvistanut perinteistä roolijakoa perheessä ja työmarkkinoiden sukupuolisegregaatiota. Tasa-arvoisen, jaetun vanhemmuuden ihanne ja niin sanottu uusi isyys haastavat ja pyrkivät muuttamaan lastenhoivan perinteistä mallia. Muutoksen edellytyksenä on, että isien oikeus ja velvollisuus osallistua pienten lasten hoivaan täysivaltaisena vanhempana ja äidin kanssa tasa-arvoisena hoivaajana toteutuu, mikä samalla merkitsee, että äitien on luovutettava isille osa etuoikeudestaan hoivaan ja samalla otettava oma osansa etuoikeutetusta asemasta työmarkkinoilla.

Tutkimuksen empiirisen osan aineistona käytettiin *Palkallisen ja palkattoman työn jako perheessä 1998* -aineistoa. Aineiston asenneväittämien perusteella muodostettiin kuusi asenteita kuvaavaa pääkomponenttia: työkeskeisyyden, kotiäitiyden, työn ja perheen yhteensovittamisen, perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien, tasa-arvoisen jaetun vanhemmuuden ja isien familisoinnin pääkomponentit. Jatkoanalyysia varten pääkomponenteista muokattiin vastaavia asenneulottuvuuksia kuvaavat summamuuttujat. Asenteiden ja vanhempain- ja hoitovapaan käytön yhteyttä tarkasteltiin ristiintaulukoiden ja riippuvuuslukujen avulla.

Tutkimuksen tulokset tukevat oletusta asenteiden merkityksestä perhevapaiden käyttöön liittyvissä valinnoissa sikäli, että isien familisoinnin kannatus oli yhteydessä suurempaan vanhempainvapaiden käyttöön miehillä ja suurempaan hoitovapaan käyttöön naisilla ja työkeskeisyys vähäisempään hoitovapaan käyttöön naisilla.

Asiasanat: lasten kotihoidon tuki, asenteet, pääkomponenttianalyysi.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 NAISANSA – MIESANSA?	6
2.1 Perheen ja työn yhteensovittaminen: reproduktio ja tuotannollinen työ.....	9
2.2 Lasten kotihoidon tuki sosiaalipoliittisena etuutena	12
2.3 Tutkimuksen tarkoitus	17
3 LAINSÄÄDÄNTÖ JA LASTEN KOTIHOIDON TUEN KÄYTTÖ LUKUINA.....	20
3.1 Valintoja.....	21
3.2 Lastenhoitovalintoihin vaikuttavia tekijöitä.....	24
3.3 Mitä valinnoista seuraa?.....	28
3.4 Ansaittamalli ja lastenhoitokulttuuri	31
4 PREFERENSSIN RATIONAALISUUS	37
4.1 Hakimien preferenssiteoria	39
4.2 Preferenssiteorian kritiikki.....	41
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	46
5.1 Tutkimuskysymykset	46
5.2 Aineisto	47
5.3 Menetelmät.....	50
6 ASEENTEET JA PERHEVAPAIDEN KÄYTTÖ	57
6.1 Asenne-erot sukupuolten välillä.....	58
6.2 Asenteet ja vanhempain- ja hoitovapaan käyttö	59
6.2 Arviointi.....	63
7 YHTEENVETO JA POHDINTA	65
7.1 Sosiaalipoliittikka ja perheiden elämäntapavalinnat.....	66
7.2 Jatkotutkimusideoita	72
LÄHTEET.....	75
LIITTEET	81
Liite 1 Summamuuttujien muodostamisessa käytetyt muuttujat	81
Liite 2 Summamuuttujien korreloiminen keskenään	82

Taulukot

Taulukko 1: Vastaajien taustatietoja	48
Taulukko 2: Lasten kotihoidon tukea käyttäneiden ja käyttämättömien perheiden vertailu	49
Taulukko 3: Asenteiden pääkomponenttimatriisi	52
Taulukko 4: Vastausten jakautuminen asenneulottuvuuksilla	57
Taulukko 5: Työkeskeisyyden asenneulottuvuus sukupuolen mukaan	58
Taulukko 6: Perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien asenneulottuvuus sukupuolen mukaan.....	58
Taulukko 8: Jaetun vanhemmuuden asenneulottuvuus sukupuolen mukaan.....	58
Taulukko 7: Työn ja perheen yhteensovittamisen asenneulottuvuus sukupuolen mukaan	58
Taulukko 9: Vastaajan vanhempainvapaiden käyttö asenneulottuvuuksien mukaan	59
Taulukko 10: Vanhempainvapaiden käyttö isien familisoinnin asenneulottuvuuden mukaan miehillä	60
Taulukko 11: Hoitovapaan käyttö isien familisoinnin asenneulottuvuuden mukaan naisilla.....	61
Taulukko 12: Kotitalouden kotihoidon tuen käyttö työkeskeisyyden asenneulottuvuuden mukaan nais- ja miesvastaajien talouksissa.....	62
Taulukko 13: Puolison hoitovapaan käyttö asenneulottuvuuksien mukaan	62

1 JOHDANTO

Lasten kotihoidon tuki on omalaatuinen suomalainen perhe-etuus ja ollut täällä käytössä yli kaksi vuosikymmentä. Kotihoidon tukea maksetaan vanhempainrahakauden päättymisen jälkeen, jos alle kolmivuotias lapsi ei ole kunnallisessa päivähoitossa, sillä tuki luotiin kompensatioksi päivähoitopalvelujen käyttämättä jättämisestä (Anttonen 1999, 100). Lasten kotihoidon tuen julkilausuttuna tarkoituksena on siis perheiden valinnanvapaus lastensa hoitomuodon suhteen: perheet voivat valita lapsen hoitamisen kotona tuen turvin tai päivähoitopalveluiden käytön sen mukaan, kumpi sopii heidän elämäntilanteeseensa paremmin.

Kotihoidon tuki on suosittu etuus. Esimerkiksi vuonna 2007 lasten kotihoidon tukea maksettiin yli 117 000 perheelle (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 265). Tuen piirissä oli 52,4 prosenttia alle kolmivuotiaista lapsista (emt., 266). Lisäksi tukeen oikeuttavan alle kolmivuotiaan lapsen isommista sisaruksista maksetaan sisaruskorotusta, jos heidätkin hoidetaan kotona. Kaikkiaan kotihoidon tuen piirissä oli 27 prosenttia yli yhdeksän kuukauden ikäisistä, alle seitsemänvuotiaista lapsista, eli lapsista joilla olisi vaihtoehtona myös subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan (emt., 266). Isommat sisarukset voivat olla päivähoitossa, vaikka alle kolmivuotiaista hoidettaisiinkin kotona.

Käytännössä perheen lastenhoitoa koskeva valinta tehdään useimmiten äidin työssäkäynnin/työnhaun ja kotiäitinä olon välillä, sillä vain murto-osa tuen saajista on miehiä (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 267). Perhe-etuuksien käytön epätasainen jakautuminen äitien ja isien kesken jarruttaa sukupuolten välisen tasa-arvon vahvistumista, johon on pyritty koko kotihoidon tuen olemassaolon ajan paitsi asenteiden, myös virallisen politiikan tasolla. Esimerkiksi tasa-arvolaki säädettiin pian kotihoidontukilain säätämisen jälkeen ja tuli voimaan vuoden 1987 alussa (Tasa-arvolaki 1986/609). Perheen sisäiset suhteet eivät kuulu tasa-arvolain soveltamisalaan, mutta sukupuolten tasa-arvo pyritään ottamaan huomioon kaikessa lainsäädännössä. Tämä tarkoittaa paitsi lakien muodollisesti sukupuolen perusteella syrjimätöntä sisältöä, myös niiden tosiasiallisten sukupuolivaikutusten huomioon ottamista.

Perhe-etuuksia koskevassa lainsäädännössä on pyritty sukupuolineutraaliuteen niin, että pääosa etuuksista on kumman tahansa vanhemman käytettävissä. Vapaiden jakamisesta sopiminen on kuitenkin jätetty pääosin perheiden itsensä hoidettavaksi. Sukupuolten tasa-arvo perheissä on

ymmärretty symmetristen sukupuoliroolien tasa-arvoksi, jossa kumpikin vanhempi on sekä hoivaaja että elättäjä, ja molemmat sukupuolet osallistuvat yhtä paljon molempiin toimintoihin. Ajankäyttötutkimukset (esim. Miettinen 2008) osoittavat, että tähän tavoitteeseen on edelleen pitkä matka. Muodollisesta sukupuolineutraaliudesta huolimatta nykyinen perhevapaalainsäädäntö ei siis tuota tasa-arvoa lisäävää lopputulosta.

Perheiden päätökseen käyttää vapaat perinteisen mallin mukaan vaikuttaa vahvasti se, että kokopäiväinen palkkatyö ja tulojen tuominen perheeseen on normi (Heimo & Nätkin 2007, 216), joka koskettaa miehiä vielä voimakkaammin kuin naisia, varsinkin silloin kun perheessä on vauva. Kotihoidon tuen olemassaolon katsotaankin sittemmin osaltaan vaikuttaneen lastenhoitokulttuurin muutokseen väliaikaisen kotiäitiyden suuntaan. Lasten kasvettua isommiksi myös naisten odotetaan palaavan työelämään (emt.).

Vanhempain- ja hoitovapaoikeus mahdollistavat vuosienkin kestoisen väliaikaisen kotiäitiyden eli naisten vetäytymisen työmarkkinoilta siksi aikaa, kun lapset ovat pieniä, ja paluun vanhaan työhön viimeistään kuopuksen täyttäessä kolme vuotta. Väliaikainen kotiäitiys yleistyi voimakkaasti 1990-luvun alussa anteliaan kotihoidon tuen aikana, mutta vähentyi viidenneksellä vuosien 1994–1996 välillä. Samalla päivähoiton tarjontaa lisättiin (Sipilä ja Korpinen 1998). Vuodesta 1997 alkaen tuen piirissä olevien alle kolmevuotiaiden osuus alkoi jälleen hiljalleen kasvaa (Kelan tilastollinen vuosikirja 2000).

Historiansa aikana kotihoidon tuki on kokenut monenlaisia vaiheita. 1990-luvun alkuun mennessä se nosti Suomen kansainvälisesti johtavaksi perhepolitiikan maaksi ja tarjosi naisille aidon valinnanmahdollisuuden työssäkäynnin ja pienten lasten kotihoidon välillä (Hiilamo 2006, 134). Vuonna 1994 kotihoidon tuen hoitoraha (1958 mk) oli merkittävästi minimisairauspäivärahaa (1700 mk) korkeammalla tasolla ja täysimääräisen hoitolisän kanssa (3524 mk) huomattavasti perustyöttömyyspäivärahaa (2500 mk) korkeampi. Lisäksi suunnilleen kolmasosa tuen saajista oli jopa 1000 markan suuruisen kuntalisän piirissä. (Sipilä & Korpinen 1998, 266–267.) Vuodesta 1995 alkaen leikkaukset tuen tasossa olivat niin suuret, että Sipilä ja Korpinen puhuvat kehityksestä kotihoidon tuen nousuna ja tuhona (emt.).

Kotihoidon tuki puhuttaa edelleen 2000-luvulla. Se oli Tampereen seudulla tärkeä vaaliteema vuoden 2008 kuntavaaleissa. Nokiolla kuntalisän maksusta päättämistä siirrettiin valtuustokaudelta

toiselle ja Tampereella lisä otettiin käyttöön vuoden 2009 alusta. Lisän poistamista tai sen saantikriteereiden tiukentamista harkittiin kuitenkin jo muutaman kuukauden kuluttua. Poukkoilusta näkyy, miten vastakkaiset voimat kotihoidon tukemiseen vaikuttavat: kuntataloudessa voidaan pyrkiä säästöihin päivähoidon kysyntää vähentämällä, mutta ei-lakisääteisenä etuutena kuntalisä on myös ensimmäisten leikattavien kulujen joukossa. Tampereella kaupunginvaltuusto päätyi lopulta säilyttämään lisän entisellään.

Pienten lasten kotihoito on ajankohtainen myös valtakunnallisella tasolla, ja sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksessa toimii tällä hetkellä työryhmä, joka pohtii perhevapaoiden uudistamista. Yhtenä mahdollisena mallina on Salmen ja Lammi-Taskulan (Ehdotuksia...) ehdottama 6+6+6 -malli, jossa vanhempainvapaa jaettaisiin pohjoismaiseen tapaan kolmeen kuuden kuukauden pituiseen jaksoon: äidille kuuluvaan, isälle kuuluvaan ja vapaasti jaettavaan osaan. Isän kiintiö lisättäisiin mallissa nykyisten vanhempainvapaapäivien jatkoksi. Toteutuessaan malli korvaisi osittain nykyistä kotihoidon tukea, sillä lapset tulisivat kotihoidon tuen piiriin jopa yhdeksän kuukautta myöhemmin kuin nykyisin.

Tutkimuskirjallisuudessa lasten kotihoidon tukea ja sen käyttöä on käsitelty paljolti tasa-arvokysymyksenä. Tasa-arvovaikutuksia on sekä etuuksiin sisäänrakennetuilla (mm. korvauksen kiinteä taso suosii pienituloisten kotihoidon tuen käyttöä verrattuna suurituloisiin) että tarkoittamattomilla (sukupuolineutraaliudesta huolimatta käyttäjistä pääosa on naisia) vaikutuksilla. Esimerkiksi Morgan ja Zippel (2003) esittävät hyvin kriittisen kuvan kotihoidon tukien tunnetuista ongelmista, joita ovat ennen kaikkea tukien perinteisiä sukupuolirooleja sementoiva vaikutus ja tukea käyttävien naisten työurien heikentyminen ja ansiotason lasku. Kattavan tiivistelmän kotihoidon tukemisen tarkoittamattomista haittavaikutuksista suomalaisessa kontekstissa on koonnut Miettunen (2008). Ongelmakeskeisestä lähtökohdasta käsin on kuitenkin vaikeaa löytää selitystä kotihoidon tukijärjestelmien suosiolle. Käyttäjien kotihoidon tukeen liittämiä merkityksiä ja kotihoidon tukea työn ja perheen yhteensovittamisen välineenä on tutkinut muiden muassa Repo (2007).

Monet tutkijat (esim. Lammi-Taskula 2004) ovat huolissaan kotihoidon tuen mahdollistaman väliaikaisenkin kotiäitiyden negatiivisesta vaikutuksesta tasa-arvokehitykseen ja naisten asemaan työmarkkinoilla. Kriittisen näkökulman mukaan hoitovapaat eivät tyydytä sen enempää maternalistisia kuin tasa-arvofeministejäkään, koska tuet tarjoavat vain heikkoa hoivan arvostusta

(Morgan & Zippel 2003, 77). Vertailututkimuksen ”kateusprinsiipiin” (Pöntinen 2004, 43) mukaisesti ilmassa on myös mielipahaa siitä, että kotihoidon tuki on osaltaan aiheuttanut Suomen erkaantumista skandinaavisesta regiimistä ja siirtymistä kohti vähemmän tasa-arvoiseksi ja huonosti pohjoismaisiin arvoihin sopivaksi koettua konservatiivista regiimiä.

Kotihoidon tuen suosio on tulkittu merkiksi suomalaisen lastenhoitopolitiikan uuskonservativisista tai uusfamilistisesta käännteestä, jonka pelätään horjuttavan ihannetta kahden symmetrisen hoivaajan ja elättäjän perheestä (Mahon 2002, 350–353). Tämä ei ole merkityksetöntä, sillä Suomessa ei esimerkiksi Ruotsin tapaan ole ollut koskaan varsinaista kotiäitien aikakautta, vaan naisten ammatissa toimiminen on kautta aikain ollut verrattain korkealla (Hiilamo 2006, 77), 1960-luvulla jopa Euroopan korkeimmalla tasolla (Sipilä & Korpinen 1998, 265). 1990-luvulla kotihoidon tuen käyttö ja etenkin käytön nopea laajeneminen liittyi jossain määrin naisten huonoon työllisyystilanteeseen, mutta myös asenneilmapiirin voidaan nähdä muuttuneen pienten lasten kotihoitoa suosivaksi. On kuitenkin huomattava, että Mahonin tulkinta suomalaisesta uusfamilismista koski *lastenhoitopolitiikan* muotoilua, ei sitä, mitä käyttäjät eli perheet ajattelevat. Lisäksi naisten työvoimaan kuulumista ja kotona oloa selittävät paremmin työnsaanti-mahdollisuudet kuin perhepoliittiset kotonaolon mahdollistavat järjestelmät (Salmi 2006, 417).

Toiset tutkijat taas näkevät lasten kotihoidon tuen tärkeänä hoivapoliittisena oikeutena ja naisten mahdollisuutena toteuttaa itselleen ja perheelleen mielekkäintä elämäntapaa (esim. Jouste 2001; Anttonen 1999; Repo 2007; Hakim?). Kolmannen, ei-akateemisen näkökulman mukaan kotihoito ideaalisena hoitomuotona tuottaa sekä lapsille ja perheille että myös yhteiskunnan kokonaisuudelle suurempaa hyvinvointia kuin päivähoito. Koivula (2006) kutsuu tätä näkemystä *kaikkien etu* -diskurssiksi. Tältä osin lasten kotihoidon tukeminen sivuaa jo vuosia käynnissä ollutta lasten pahoinvointi -keskustelua, sillä yhtenä syynä lasten pahoinvointiin pidetään sitä, että perheiltä puuttuu yhteistä aikaa ja arkielämä on rauhatonta, mihin taas lasten kotihoidon tukeminen nähdään yhtenä lääkkeenä. Yhteistä näille kolmelle näkökohdalle on se, että niissä puhutaan vain äitiydestä ja valintojen seurauksista naisille ja isät sivuutetaan lähes kokonaan.

Seuraavassa luvussa tutkimuksen kysymyksenasettelua taustoitetaan kytkemällä kotihoidon tuki etuutena historialliseen ja kansainväliseen kontekstiin. Kolmannessa luvussa esitellään tarkemmin, millaisen valintojen polun vanhemmat kulkevat päättäessään lapsensa hoitojärjestelyistä syntymästä hänen kolmanteen syntymäpäiväänsä asti. Neljännessä luvussa käydään läpi kaksi valintoja

selittävää teoriaa, joita ovat rationaalisen valinnan teoria ja preferenssiteoria. Viides ja kuudes luku kattavat tutkimuksen empiirisen osan ja seitsemäs luku vetää yhteen tutkimuksen johtopäätökset.

2 NAISANSA – MIESANSA?

Salmen (2006) mukaan perhevapaajärjestelmien sisäinen tasa-arvoparadoksi on, että vaikka ne luotiin naisten tueksi työn ja perheen yhdistämiseen, ne muodostavat nyt naisansan koska niitä käyttävät pääasiassa vain naiset (emt., 154). Tämä kuvaa paitsi yhteiskunnallisen tilanteen ja siten järjestelmälle asetettavien tavoitteiden muuttumista perhevapaiden säätämisen jälkeen, myös sosiaalipoliittisille järjestelmille asetettavia kunnianhimoisia tavoitteita: ei riitä, että naiset käyttävät tyytyväisinä mahdollisuuttaan perhevapaisiin, vaan heidän pitäisi samaan aikaan tarttua myös uran tekemisen mahdollisuuteen - syödä kakku ja säästää se. Samaan aikaan isiä pyritään ”familisoimaan” eli miesten aktiivisuutta vanhempina yritetään lisätä lainsäädännön keinoin (Leira 2002, ref. Salmi 2006).

”Talousteorian mukaan työhön osallistuminen tai työn hakeminen on rationaalista käyttäytymistä, jossa yksilö pyrkii hyvinvointinsa maksimointiin” (Keinänen 1998, 53). Talousteoria tunnistaa vain taloudellisen rationaliteetin, mutta yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ansiotyöhön suuntautumista on jäsennetty myös hoivarationaliteetin näkökulmasta. Tällöin hoivaaminen ja yhteisöä uusintava orientaatio nähdään vaihtoehtona taloudelliselle rationaliteetille ja itsessään arvokkaana toimintana. Hoivarationaliteetti nähdään naissukupuolen erityisenä ominaisuutena ja tasa-arvoon pyritään pikemminkin sukupuolten välisten erojen kuin yhtäläisyyksien kautta, tunnustamalla naissukupuolelle tyypillinen toiminta yhtä arvokkaaksi kuin miessukupuolelle tyypillinen toiminta. (Julkunen 1996.)

Kotihoidon tuen käyttöön liittyvien valintojen selittäminen hoivarationaliteetin kautta on luontevaa. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että hoivaaminen on itsessään arvokasta työtä, ja sen valitseminen ansiotyön sijaan sinä lyhyehkönä aikana, jonka kotihoidon tuki sallii, on perusteltu ratkaisu siinä missä päivähoitopalvelujen käyttö ja työhön menokin. Tarkoituksena on kuitenkin tarkastella pienen lapsen hoitoa toimintana, johon on yhtä hyvät edellytykset niin miehillä kuin naisillakin, samoin kuin naisilla on miesten kanssa yhtäläinen kyky menestyä ansiotyössä. Näin ollen miehillä ja naisilla on myös yhtäläiset oikeudet hoivaamiseen, eikä sitä voida ajatella äitien erityisalana, jolla isä on itsenäisen toimijan sijaan äidin tukija tai apulainen (Vuori 2001, Huttunen 1999).

Lasten kotihoidon tuen suuri suosio osoittaa, että etuus on käyttäjiensä keskuudessa haluttu. Tuen epätasa-arvoinen käyttö on kuitenkin ongelma, sillä nykyinen tilanne sortaa miesten oikeutta perhe-elämään ja lasten oikeutta saada hoivaa ja aikaa isältään. Naisten kannalta ongelmat liittyvät työmarkkinoihin ja toimeentuloon: nuorten naisten vaikeuksiin löytää vakituista työtä ja toisaalta naisvaltaisten alojen suureen vastuuseen perhevapaiden aiheuttamista työjärjestelyistä sijaistamisineen ja perehdyttämisineen.

Kotihoidon tuen näkeminen ansana johtuu pitkälti tuen matalasta tasosta. Pieni rahallinen korvaus heikentää sekä kotihoidon tukea saavan äidin että koko perheen elintasoja. Hoitovapaan aikaisen tulojen laskun ei yksinään katsota olevan suuri ongelma, mutta pitkä tauko työmarkkinoilla olossa voi vaikeuttaa työllistymistä myöhemmin. Nämä argumentit voidaan kyseenalaistaa kahdella tavalla. Ensinnäkin oman pienen lapsen hoivaaminen kotona voi hyvinkin olla niin arvokas asia, että sen vuoksi kannattaa tinkiä elintasosta jonkin verran. Toiseksi voidaan kysyä, olisivatko suoraan työllistymiseen vaikuttavat toimet, kuten ohjaaminen työllistävälle alalle johtavaan koulutukseen, sittenkin tehokkaampia keinoja työllisyyden parantamiseen kuin pyrkimys vähentää hoitovapaan käyttöä niiden naisten kohdalla, jotka ovat heikoimmin työmarkkinoille kiinnittyneitä.

Uusi isyys ja isien tasa-arvoinen osallistuminen omien lastensa hoitoon, oikeus perhevapaisiin ja 6+6+6 -malli ovat askelia kohti tilannetta, jossa molemmat sukupuolet oikeasti osallistuisivat yhtä lailla hoivaamiseen kuin palkanansaitsemiseen. Tämä kuitenkin edellyttää, että äidit aidosti antavat isille tilaa hoivassa, joka on perinteisesti naisten valtakuntaa (Huttunen 1999). Ehdotus perhevapaiden uudistamiseksi on esimerkki perhepolitiikasta, jolla tavoitellaan muutosta perheiden sisäisessä työnjaossa (Anttonen 2003). Muutoksen tavoittelemisen on poliittista ja herättää ymmärrettävästi vastustusta. Luonnollinen vasta-argumentti kuuluu, että perhepolitiikan ei tule pyrkiä mestaroimaan perheiden sisäisiä päätöksiä siitä, kuinka he katsovat parhaaksi vanhempainvapaansa jakaa.

Lastenhoivan sukupuolisidonnaisuutta selittää se, että suomalaiseen lastenhoitokulttuuriin ja historiallisesti määrittynneeseen vanhemmuuteen kuuluu yhä, että perheen äidin tehtävänä on hoivata ja vaalia ja isän viime kädessä vastata perheen toimeentulosta (Repo 2003, 85; Rantalaiho 2003, 227). Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta kotihoidon tai päivähoidon paremmuudesta lasten hyvinvoinnin kannalta ei ole juurikaan tehty, osittain luultavasti lasten hyvinvointi -käsitteen

hankaluuden vuoksi¹. Tutkimuksen puute on ongelmallista sikäli, että sen myötä akateeminen keskustelu lasten kotihoidon tuesta on keskustelua aikuisten asioista ja lapsen näkökulma jää huomiotta. Yhteiskuntatieteissä monesti problematisoitu medikalisoituminen tulee kuvaan mukaan, jos lapsen hyvinvoinnin tuntemus jää kehityspsykologien ja lastenpsykiatrien yksinoikeudeksi.

Usein ei-akateemisessa keskustelussa näkemyserot kärjistyvät niin, että kotihoidon idyllinen kiireettömyys ja kiinteä suhde hoivaavan vanhemman ja lapsen välillä asetetaan tiukasti vastakkain päivähoidon tarjoamien virikkeiden ja ammattimaisen varhaiskasvatuksen kanssa. Samoin perhe-elämälle omistautuminen asetetaan vastakkaiseksi naisten menestykselle työelämässä. ”Uraäitien” ja ”kotiäitien” valintojen oikeutuksesta kiistellään tiukasti ja samalla unohdetaan, että useimmilla lapsilla on myös isä, joka myös vastaa lapsen hoidosta. Isien osallisuus hoivassa lienee kuitenkin lisääntymässä sitä mukaa, kun isiksi tulee uusia, aiempaa tasa-arvoisemmassa yhteiskunnassa varttuneita miehiä, jotka ovat omaksuneet ”uuden isyyden” ihanteen.

Tilanne on kuitenkin umpikujassa, jos naiset eivät samaan aikaan ole halukkaita luovuttamaan osaa vanhempainvapaasta isälle (Salmi & Lammi-Taskula 2002, 578). Suurin osa miehistä puolestaan ei ole tähän mennessä innostunut sen enempää vanhempain- kuin hoitovapaankaan käytöstä. On luultavaa, että vapaiden epätasaisesta jakautumisesta naisille aiheutuvia haittavaikutuksia ei tulla korvaamaan niin kauan kuin tasa-arvokäsitys perustuu käsitykselle universaalista palkkatyöläisestä. Työelämän lisääntyvät vaatimukset tehokkuudesta ja työlle omistautumisesta perustuvat niin ikään ideaan universaalista palkkatyöläisestä eivätkä jätä tilaa työntekijän hoivavelvollisuuksille. Tämä yhdistettynä kiintymyssuhdeteoreettisesti painottuneeseen käsitykseen hyvästä vanhemmuudesta ajaa pariskuntia kohti perinteistä työnjakoa. (Lammi-Taskula 2006, 95–96.)

Toisaalta nykyisessä mallissa ei korvata vapaiden epätasaisesta jakautumisesta miehille aiheutunutta vapaa-ajan menetystä, menetettyä laatu-aikaa lapsen kanssa eikä sitä, että he joutuvat lapsen lisäksi elättämään kotiin jäävää puolisoaan. Yksinhuoltajalle kotihoidon tuki tarjoaa hyvin niukan, monissa tapauksissa riittämättömän toimeentulon. Toisaalta kotihoidon tukeen sisältyvä hoitovapaoikeus mahdollistaa ajan käyttämisen hoivaamiseen. Hoitovapaa on legitiimi keino ”ostaa” aikaa palkkatyöltä muulle elämälle (hoitovapaa vaihtoehtona työelämälle, ks. Repo 2007). Kokonaistyöajassa (ansiotyö ja kotityö, sisältäen lastenhoidon) mitaten pisintä viikkoa tekevät

¹ Vertaa sosiaalityön lapsen etu -käsitteeseen.

ansiotyössä käyvät pienten lasten äidit (Miettinen 2008, 53). Näin äidin hoitovapaalla olo, paitsi vahvistaa työnjaon perinteisyyttä, myös tasaa työmäärää puolisoiden välillä hoitovapaan aikana.

Puolen vuoden vanhempainvapaasuuden kiintiöiminen isälle on täsmäratkaisu, jolla pyritään ottamaan huomioon kaikki edellä esitetyt näkökohdat. Isän uusi kiintiö ei ole äidiltä pois. Isän vanhempainvapaalla olo merkitsee isän ja lapsen intensiivistä yhdessäoloa ja tukee siten isän ja lapsen välisen kiintymyssuhteen muodostumista. Samalla puolisoiden välinen työnjako voisi tasoittua, kun molemmille muodostuisi yhteinen kokemus ensisijaisena hoivaajana olemisesta. (Lammi-Taskula 2006.) Yksinhuoltajilla olisi oikeus käyttää koko 18 kuukauden vanhempainvapaa itse (Ehdotuksia...).

2.1 Perheen ja työn yhteensovittaminen: reproduktio ja tuotannollinen työ

Perheen ja työn yhteensovittamisen nousi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi 1960-luvulta alkaen naisten työssäkäynnin yleistyessä ja on kasvattanut merkitystään, kun esimerkiksi Euroopan Unioni on ottanut tavoitteeksi työllisyysasteiden nostamisen. Hyvinvointivaltioiden kontekstissa perheen ja työn yhteensovittaminen käsitteellistyy uutena sosiaalisena riskinä, johon eivät pure samat sosiaalipoliittiset keinot kuin vanhoihin riskeihin, kuten sairauteen, työttömyyteen tai vanhuuteen. (Eräranta & Käsälä 2007.)

Perheen ja työn yhteensovittamista on perinteisesti tarkasteltu rakennesosiologisesta näkökulmasta, jossa ansiotyö on nähty ensisijaisena perhe-elämään nähden. Myös sukupuolierot työnjaossa selitetään tällöin palkkatyöhön osallistumisen kautta. Niin sanotun yhteiskuntatieteiden kulttuurisen käänteen jälkeen rakennesosiologisia malleja on täydennetty kiinnittämällä huomiota niihin kulttuurisiin jäsenyyksiin ja (sukupuoli)hierarkioihin, jotka vaikuttavat työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaisujen taustalla. Hyvinvointijärjestelmien analyysin rinnalla työn ja perheen yhteensovittamista on pyritty lähestymään ihmisten omista näkemyksistä ja arjen kokemusmaailmasta käsin. Yksilölähtöisiä lähestymistapoja ovat rationaalisen valinnan teoriaan perustuvat mallit kuten preferenssi-teoria ja toimintamahdollisuuksien näkökulma, joka ottaa preferenssiteoriaa laajemmin huomioon yhteiskunnan ja ympäristön vaikutuksen mieltymysten ohjaamiin valintoihin. (Eräranta & Käsälä 2007.)

Perheen ja työn yhteensovittamisella tarkoitetaan yleensä yksilöiden omassa elämässään ja arjessaan tekemiä ratkaisuja, joiden tukena on erilaisia työelämään ja sosiaaliturvaan liittyviä järjestelyjä. Jotta yhteensovittaminen onnistuisi mahdollisimman joustavasti, on sitä tarkasteltava sekä sosiaalipolitiikan että työn organisoinnin kannalta, ja 1990-luvun loppupuolella suomalaiset työmarkkinajärjestöt ovatkin tarttuneet tähän kysymykseen. Suomessa työelämällä on nyt sosiaalipolitiikkaa suurempi rooli työn ja perheen yhteensovittamisen kehittämisessä. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 55–56.) Yhteensovittaminen tulee näkyväksi erityisesti silloin, kun siinä esiintyy vaikeuksia esimerkiksi epätyypillisten työaikojen vuoksi.

Työn ja perheen yhteensovittamisen käsitteessä ”perhettä” sen enempiä kuin ”työtäkään” ei usein problematisoida. Yhteensovittamisesta puhuttaessa työllä tarkoitetaan ansiotyötä ja perheellä useimmiten pienten lasten, joskus myös muiden läheisten, hoitojärjestelyjä (Eräranta & Käsälä 2007), jolloin ”perhe” kiteytyy äidin valintoihin hoivajärjestelyjen suhteen (Heimo & Nätkin 2007, 227). Kuitenkin 40 prosenttia kotitalouksista on yhden hengen asuntokuntia ja asuntokuntien keskikoko vain 2,1 henkilöä (Tilastokeskus 2009). Lapsiperheiden lisäksi myös ne, joiden taloudessa ei asu alaikäisiä, tarvitsevat mahdollisuutta ansiotyön ja yksityiselämän yhteensovittamiseen. Tällöin yleensä puhutaan työn ja ”muun elämän” yhteensovittamisesta, englanniksi work-life balance (Eräranta & Käsälä 2007, 194).

”Hyvinvointipolitiikan kannalta perhe on sosiaalinen ja taloudellinen tulonhankkimis- ja kulutusyksikkö, johon kohdistetaan mm. perhepoliittisia etuuksia ja toimenpiteitä” (Kurkela & Sauli 1998, 34). Maissa, joissa päivähoidtoa ei ole turvattu julkisin palveluin, yritykset ja työyhteisöt ovat joutuneet ottamaan perheellisten työntekijöiden tarpeet huomioon eri tavoin kuin pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Joustava perheen ja työn yhteensovittaminen voi olla yrityksille myös valtti kilpailussa parhaasta työvoimasta. (Kivimäki 2003, 187.)

Työ voidaan nähdä joko ongelmattomana elannon hankkimisena tai kenttänä, jolla työntekijät kilpailevat keskenään asemista, tehtävistä ja palkkauksesta, ja joka vaatii työntekijältä jatkuvasti täyttä panostusta riippumatta muista elämän tapahtumista ja tilanteista. Ensin mainittu työn kokemisen muoto näyttää tulevan yhä harvinaisemmaksi, sillä 1990-luvulta alkaen työtä, kuten kaikkea yhteiskuntaelämää, ovat leimanneet kiristynyt kilpailu, markkinalähtöisyys, suorittaminen ja tehokkuus sekä rauhattomuus (Bardy ym. 2001, 140). Samalla työ on lisääntyvässä määrin muuttunut itsensä toteuttamisen areenaksi. Tällainen työn muoto korostaa vaikeuksia työn ja

perheen vaatimuksien yhteensovittamisessa ja myös sukupuolten erilaisten roolien vaikutuksia tässä.

Työssäkävien naisten kaksoistaakalla tarkoitetaan tilannetta, jossa nainen ansiotyön lisäksi kantaa vastuun myös kodin töistä ja lapsista. Kuitenkin lähes kaikki (aikuiset) osallistuvat kodin töihin jossain muodossa ja laajuudessa (Keinänen 1998, 55). Kotityöhön suhtaudutaan usein välineellisesti. Sitä pidetään viralliselle taloudelle alisteisena ja työmarkkinoita hyödyttävänä aputoimintona, jonka elämää ylläpitävää arvoa sinällään ei tunnusteta tai tunnusteta (emt.). Ansiotyön ensisijaisuus sen sijaan otetaan annettuna (Eräranta & Kängsälä 2007, 193). Kansantaloudellisesti ajatellen tuottava työ on kuitenkin ansiotyötä laajempi käsite, sillä arvonlisää tuottava palkatonkin työ on tuottavaa työtä (Kurkela & Sauli 1998, 39). Perheenjäsenille tuotettuja palveluja ei tilastoida eikä niiden rahallista arvoa lasketa, vaikka niillä usein on vastineensa markkinoilla (Keinänen 1998, 51).

Tuottavan työn redusointi ansiotyöhön lienee seurausta laajemmista yhteiskunnallisista muutoksista viimeisten vuosikymmenien aikana. Muutosten vauhti on kiihtynyt 2000-luvulla, kun aiemmin lähes yksinomaan kotona tuotettuja palveluita (esimerkiksi valmiit ateriat, kotisiivous) on yhä laajemmin saatavilla markkinoilta. 1960-luvun äidinpalkkakeskustelussa yksi näkökulma painotti äidinpalkkaa kotitaloustyön arvon mittarina, jonka perusteella kotiäidille voitaisiin määritellä muun muassa sairauspäiväraha (Hiilamo 2006, 136). Vastakkainen, tuen avustusluonnetta korostava kanta kuitenkin voitti (emt.). Näin hoivan tuottama arvonlisä, sikäli kun se on muutenkaan numeroin laskettavissa, jäi näkymättömäksi. Toisaalta vaatimukseen kotityön rinnastamisesta ansiotyöhön sisältyy myös konservatiivisia ja naisia syrjiviä piirteitä (Keinänen 1998, 55). Lisäksi kotityön rinnastaminen ansiotyöhön on pulmallista yksilöperusteisen sosiaaliturva-ajattelun kannalta.

Isien ja äitien työvoimaosuus ja työllisyysaste ovat korkeammat kuin väestössä keskimäärin, vaikkakin äitien työssäkäynti riippuu paljon nuorimman lapsen iästä. Vuonna 1998 alle puolet kolmivuotiaiden äideistä kävi töissä, mutta työssäkäyntiaste nousee kuopuksen täyttäessä kolme vuotta. Vain yhdeksässä prosentissa lapsiperheistä ei ollut yhtään työssäkävää aikuista (kotitalouksista keskimäärin 26 prosenttia). Huomionarvoista on, että pienten lasten isät tekevät eniten ylityötä, ja että melko suuri osa ylityöstä tehdään korvauksetta. Äidit sopeuttavat työssäkäyntiään pienten lasten vaatimukseen lähinnä työmarkkinoille osallistumisena tai osallistumattomuutena, eikä työaikajärjestelyillä ole merkittävää osuutta työn ja perheen

yhteensovittamisessa. Pienten lasten äitien perhevapaiden käyttö on niin laajaa, että se vaikuttaa naisten yleiseen työllisyysasteeseen, kun taas isien vapaiden käyttö ei näy työvoimatilastoissa lainkaan. (Bardy ym. 2001, 48–52.)

Paine työn ja perheen yhteensovittamiseen kasautuu edelleen enemmän naisten kuin miesten hartioille ja siten enemmän nais- kuin miesvaltaisille aloille. Miesvaltaisilla aloilla koko kysymystä ei perinteisesti ole tarvinnut juurikaan pohtia, ja siksi isien aiempaa suurempi vastuunotto lastenhoidosta on vaikeaa ilman koko työyhteisön tukea. Kiintiöity vanhempainvapaaosuus voi toimia selkänajana niille isille, jotka kokevat kotiin jäämisen vaikeasti työpaikalla perusteltavana valintana: ”use it or loose it” -vaihtoehto legitimoii valintaa enemmän kuin vapaan jakaminen äidin kanssa perheen omalla päätöksellä. Samalla perheet joutuvat itsekin arjessaan pohtimaan ja kyseenalaistamaan sukupuolten välisiä suhteita. (Esim. Lammi-Taskula 2007.)

2.2 Lasten kotihoidon tuki sosiaalipoliittisena etuutena

Pohjimmiltaan lasten kotihoidon tuki kytkeytyy reproduktion ja tuotannollisen työn, sukupuolten välisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Hyvinvointivaltiot pyrkivät riskien ja hyvinvoinnin oikeudenmukaisena pidettyyn jakautumiseen yhteiskuntaa rakentavien työntekijöiden kesken, mutta miten tasa-arvoa toteutetaan silloin, kun kaikki eivät halua samaa? Oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon välillä on sisäsyntyinen jännite (Esping-Andersen 1999, 10), jota ei helpota se, että eri ihmiset tavoittelevat eri asioita.

Hyvinvointivaltioita on kritisoitu siitä, että ne, myös naisystävälliset pohjoismaiset hyvinvointivaltiot, on rakennettu kuvitteellisen, keskivertaisen, miespuolisen palkkatyöläisen mittojen mukaan ja tarpeita varten. Etuudet on sidottu työntekoon ja palvelut tarkoitettu mahdollistamaan työnteko, ja syystä tai toisesta työelämän ulkopuolella olevien turva jää heikommaksi. Mitä siis pidetään työntekona, joka oikeuttaa hyvinvointivaltion tarjoamiin (perusturvan ylittäviin) etuihin? Eri hyvinvointiregiimeissä näihin kysymyksiin vastataan eri tavoin, mutta kaksi piirrettä ovat yhteisiä kaikille regiimeille. Ensinnäkin jokaisen työkykyisen on ansaittava elantonsa omalla työllään, toiseksi perheet tuottavat kaikkialla pääosan jäsentensä hyvinvoinnista tavalla tai toisella (Esping-Andersen 1999).

Esping-Andersenin (1999) regiimateoriassa Suomi sijoittuu skandinaavisten, sosiaalidemokraattisten hyvinvointivaltioiden joukkoon, joille on tyypillistä hoivan defamilisointi ja pientenkin lasten äitien työssäkäynti. Lasten kotihoidon tuki tuntuu sopivan huonosti skandinaaviseen hyvinvointivaltioon ja Ruotsissa sitä onkin vastustettu ja pidetty ansana naisille (Hiilamo & Kangas, 2006)². Suhtautumiserojen taustalla lienevät suomalaisen kulttuurin ruotsalaista agraarisemmat ja konservatiivisemmat piirteet (Sipilä & Korpinen 1998, 264). ”Mallikelpoinen” tai ei, Suomessa lasten kotihoidon tuki on kiistatta todella suosittu etuus: vuoden 2007 lopussa 52 prosenttia 9 kk–3-vuotiaista lapsista ja alle seitsemänvuotiaistakin 27 prosenttia hoidettiin kotihoidon tuen turvin (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 266). Vuosituhannen vaihteen molemmin puolin luvut olivat hieman tätäkin korkeampia (emt.).

Lasten kotihoidon tukeminen sosiaalipolitiikan kautta määrittyy erilaiseksi riippuen siitä, millaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa ollaan. Tässä alaluvussa vertailen Suomen järjestelmää yhtäältä Ranskaan, joka edustaa selvästi erilaista hyvinvointivaltioregiimiä ja toisaalta skandinaavisen regiimin maista Norjaan. Suomessa, Norjassa ja Ranskassa on päädytty samankaltaiseen lastenhoitopolitiikkaan huolimatta hyvinvointivaltioiden rakenteellisista eroista (Morgan & Zippel 2003, 51). Näissä maissa oman pienen lapsen (Ranskassa vähintään kahden oman pienen lapsen) hoitaminen kotona nähdään niin arvokkaana tai tuottavana työnä, että yhteiskunnan kannattaa siitä maksaa. Voidaan olettaa, että tuen käytön ei-toivotut seuraukset ovat vähemmän haitallisia niin sanotun konservatiivisen hyvinvointimallin maissa, esimerkiksi juuri Ranskassa, kuin universaalien palkkatyön yhteiskunnissa, kuten Suomessa tai Norjassa, koska kotihoidon tukeminen istuu paremmin konservatiiviseen hyvinvointiregiimiin.

Pohjoismaissa tasa-arvoajattelua leimaa voimakas sukupuolten samuuden tai symmetrian eetos (Pylkkänen 2007, 201). Suomessa perhepoliittisten tukien lähtöajatuksena ei monien muiden maiden tapaan ole ollut kotiäitiyden vaaliminen ja mahdollistaminen vaan vähävaraisten perheiden avustaminen niiden köyhyyden vuoksi (Anttonen 1999, 15). Tästä johdonmukaisesti seuraa, että päivähoitopalvelut suunnattiin pitkään vain niille pienituloisimmille perheille, joiden äiti joutui käymään töissä taloudellisesta pakosta (emt., 26). Palvelua siis tarjottiin mahdollistamaan äitien työnteko kotona olon sijaan. Työvoimapula ja 1960-luvulta alkaen kasvanut äitien osallistuminen

² Ruotsissa kotihoidontukijärjestelmä ehti olla voimassa muutamia kuukausia vuonna 1994. Sitten valta siirtyi keskusta-oikeistolta sosiaalidemokraateille, jotka kumosivat järjestelmän heti (Sipilä & Korpinen 1998, 264). Kunnalliset kokeilut on kuitenkin aloitettu uudelleen (Anneli Anttonen 7.9.09, henkilökohtainen tiedonanto).

työmarkkinoille tekivät perhepolitiikasta yhä vahvemmin osan työmarkkinapolitiikkaa (Hiilamo 2006, 6).

Ensimmäinen suomalainen perhepoliittinen avustus eli vuoden 1937 äitiysavustus kohdistui nimenomaan vähävaraisten perheiden äideille (ei isille), mistä on paljolti kiittäminen naisjärjestöjen panosta suomalaisen sosiaalipolitiikan muotoilemisessa ja toisaalta myös 1930-luvulla vallinnutta väestöpoliittista painotusta (Anttonen 1999, 15, 17, 22). Vuodesta 1949 alkaen äitiysavustusta alettiin myöntää universaalisti kaikille äideille, kun muualla länsimaissa avustus kuului tavallisesti harkinnanvaraiseen köyhänapuun (Hiilamo 2006, 116).

1960-luvulla maternalistinen ja kotikeskeinen ideologia joutui väistymään sukupuolten tasa-arvon aatteiden ja äitien työmarkkinaosallistumisen tieltä. Samalla päivähoidosta ja kotihoidosta tuli toisilleen vastakkaiset strategiat ja diskurssit (Anttonen 1999, 26–27). Anttonen näkee kodin ulkopoolisen päivähoiton kehittymisen ehtona sille, että kotihoidon tukea (äidinpalkkaa) alettiin vaatia päivähoiton vaihtoehdoksi ja naisten kotityön arvon tunnustamiseksi (Anttonen 1999). Nähtiin oikeudenmukaiseksi, että niiden perheiden, jotka hoitavat lapsensa itse, tulee saada kompensatiota siitä edusta, joka päivähoitoa käyttäville perheille syntyy äidin ansiotyön myötä (emt., 33).

Ensimmäisenä kotihoidon tukea maksoi Espoon maalaiskunta kunnan varoista vuonna 1967 tarkoituksenaan helpottaa päivähoitopaikkapulaa. Kuntatalouden kannalta oli edullisempaa maksaa pientä raha-avustusta kuin tarjota pienipalkkaisille äideille päivähoitopalvelua, josta he eivät pystyneet maksamaan. (Anttonen 1999, 34.) Historialliseksi kompromissiksi kutsuttu pienten lasten hoidon lakipaketti hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 1984, mihin vaikutti yhtäältä sosiaalidemokraattien ja keskustan yhteishallitus ja toisaalta 1980-luvun hyvä taloudellinen tilanne (Anttonen 1999, 42–43). Pakettiin sisältynyt kaikkia alle kolmivuotiaita lapsia koskeva subjektiivinen oikeus joko julkiseen päivähoitoon tai kotihoidon tukeen oli kansainvälisestäkin ainutlaatuinen saavutus (Sipilä & Korpinen 1998, 264).

Lakipaketilla oli neljä julkilausuttua tavoitetta. Sen tehtävänä oli ensinnäkin tukea perheitä lasten hoidossa ja kasvatuksessa ja olla vaihtoehto kunnan järjestämälle päivähoidolle. Kolmas tavoite oli mahdollistaa taloudellisesti perheelle tarkoituksenmukaisimman hoitotavan valinta ja neljäs keventää kunnallisen päivähoiton tarvetta tukemalla kotona tapahtuvaa tai yksityisesti järjestettyä

lasten hoitoa (Anttonen 1999, 53). 1990-luvun laman aikana jo 1960-luvulla käytetyt julkistaloudelliset argumentit kotihoidon tuen perusteluna voimistuivat uudelleen (emt., 44). Vuonna 1994 lasten kotihoidon tuen taso vastasi suunnilleen päivähoitopaikan kunnalle aiheuttamia kustannuksia (Sipilä & Korpinen 1998, 268). Vuodesta 1995 alkaen järjestelmään tehtiin kuitenkin monta perättäistä heikennystä ja vuonna 1996 toteutettu 22,5 prosentin leikkaus oli lama-ajan sosiaalipoliittisista leikkauksista suurin ja äkillisin säästöpäätös, joka kosketti syvästi lapsiperheitä (Hiilamo 2006, 145).

Leikkausten myötä lasten kotihoidon tuki käytännössä menetti asemansa todellisena vaihtoehtona päivähoidolle. Punninta koti- ja päivähoidon välillä ei ollut enää tasapuolista, vaan heikon korvaustason myötä kotihoidon tuen valitsemisesta tuli toisaalta vahvemmin ideologinen ratkaisu (niille, jotka pitävät lasten kotihoitoa tärkeänä tulojen laskusta huolimatta) tai vaihtoehto työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumiselle niille, joilla ei ole työtä, johon mennä. Leikkaukset heikensivät rajusti myös lasten kotihoidon tuen toissijaisen tavoitteen, lapsiperheiden perustoimeentulon turvaamisen, edellytyksiä (Anttonen 1999, 54).

Norja on regiimijattelun mukaan sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio (Esping-Andersen 1999). Siellä lasten kotihoidon tuki on otettu käyttöön Suomeen verrattuna myöhään, vuonna 1998 alle kaksivuotiaiden osalta ja 1999 kaikkia alle kolmevuotiaita koskevana (Shcøne 2005, 149). Ranska puolestaan sijoittuu Esping-Andersensin tyypittelyssä mannermaiseen, konservatiiviseen regiimiin, mutta naisten työssäkäynti ja lastenhoitojärjestelmä noudattavat samantapaista mallia kuin Pohjoismaissa (Rubery, Smith & Fagan 1999, 82, 86; Anttonen & Sointu 2006, 47).

Ranskassa *allocation parental d'éducation* on lasten kotihoidon tukea vastaava etuus. Sitä maksetaan kaksi- tai useampilapsisille perheille, joilla on oikeus vanhempainvapaaseen lapsen kolmanteen syntymäpäivään asti (Rostgaard 2002, 63) ja se on ollut käytössä vuodesta 1985 (Morgan & Zippel 2003, 55). Isillä on oikeus isyysvapaaseen samoin kuin Pohjoismaissa (Rostgaard 2002, 55; 63). Ranska, on jonkin verran poikkeuksellinen tapaus edustamansa regiimin maiden joukossa naisten korkean työllisyysasteen ja kattavan julkisen päivähoitojärjestelmän vuoksi (Morgan & Zippel 2003, 53).

Suomen ja Norjan kotihoidon tukijärjestelmät ovat melko samankaltaiset. Molempien maiden järjestelmät ovat lainsäädännössä sukupuolineutraaleja mutta käytännössä etuudet ovat naisten

käyttämiä. Oikeus tukeen alkaa vanhempainloman päättymisestä ja jatkuu kunnes lapsi täyttää 36 kuukautta. Molemmissa maissa maksetaan kuukausittain tasarahaetuutta, jonka voi kotihoidon sijasta käyttää myös lapsen hoidon järjestämiseen muulla tavoin. Toisin kuin Suomessa Norjassa etuus on veroton. Suomessa kotihoidon tuen käyttäjälle taataan paluu entiseen tai vastaavaan työhön, Norjassa näin ei ole. Suuri eroavuus Norjan ja Suomen järjestelmien välillä on norjalaisen järjestelmän suurempi joustavuus: etuuden käyttö on mahdollista yhdistää osa-aikaiseen päivähoitopalvelujen käyttöön. Norjalaisnaisista suuri osa työskentelee osa-aikaisesti ja vuonna 2002 osa-aikatyöntekijöiden osuus oli 42 prosenttia (Crompton & Lyonette 2005, 612).

Järjestelmien perustelutkin ovat yhtenevät. Tavoitteena on vanhempien joustavien valinnan mahdollisuuksien tukeminen ja julkisen tuen jakautuminen yhtä lailla päivähoitopalvelujen käyttäjien kuin muun hoitomuodon valitsevien perheiden kesken. Lisäksi Norjassa julkilausuttuihin tavoitteisiin kuuluu vanhempien lastensa kanssa käyttämän ajan lisääminen. (Shcøne 2005, 146–149.) Norjassa kristillisdemokraattien vaikutus perhepolitiikassa on ollut suuri ja kotihoidon tuki toteutettiin työväenpuolueen jyrkästä vastustuksesta huolimatta (Morgan & Zippel 2003, 58). Suomessakin painotus kotihoidon tukemisessa on siirtynyt keskustapuolueelta kristillis-demokraattiselle puolueelle (Koivula 2006).

Ranskassa kotihoidon tuki on sitä säädettäessä liitetty voimakkaasti pronatalistisiin³ tavoitteisiin (Morgan & Zippel 2003, 56), mihin edelleen viittaa se, että tukeen ovat oikeutettuja vain vähintään kaksilapsiset perheet. Suomessakin kotihoidon tukeminen kietoutuu syntyvyystavoitteisiin. Tämä näkyy esimerkiksi vuoden 2003 hallituksen perhepoliittisessa strategiassa, jossa kotihoidon arvostuksen lisäämisellä pyritään nykyistä aikaisempaan perheellistymiseen ja perheiden tukemiseen toivomansa lapsiluvun hankkimisessa. Käytännössä tämä tarkoittaisi ensisynnyttäjien keski-ään laskua ja useampia lapsia naista kohti. (Perhepoliittinen...) Syntyvyyden ja perheille suunnattujen tukien yhteys on kuitenkin yksi perhepolitiikan kiistellyimpiä kysymyksiä (Hiilamo 2006, 153). Ei ole itsestään selvää, että perhepolitiikan muutokset vaikuttaisivat perheiden päätöksiin lapsiluvusta, eikä kotihoidon tuen kehittäminen ole välttämättä se muutos, jota perheet toivovat.

³ Pronatalismilla tarkoitetaan syntyvyyden lisäämiseen tähtäävää politiikkaa.

Suomessa kotihoidon tukea on arvosteltu ennen kaikkea sen negatiivisten työmarkkinavaikutusten ja matalan tason vuoksi. Sen suosio kuitenkin kertoo, että jollakin tavalla se vastaa pienten lasten perheiden tarpeisiin. Kotihoidon tuen ongelmista on kirjoitettu melko paljon (esim. Lammi-Taskula 2004; Rønsen & Sundström 2002) mutta ehdotuksia niiden ratkaisemiseksi on tehty vähemmän. Myös 2000-luvun alun poliittisessa keskustelussa tuen käyttäjä määrittyy usein pakon edessä uhrautujaksi, mutta edes ”todellisen lastenhoitovaihtoehdon” puolestapuhujat eivät esitä järjestelmään merkittäviä muutoksia (Koivula 2006). Tämän vaihtoehdottomuuden vuoksi Koivula (2006) kyseenalaistaakin suomalaisen tavan puhua lasten kotihoidon tuesta valinnanvapauden mahdollistavana järjestelmänä (emt., 64–65).

2.3 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimukseni käsittelee perhepoliittisen etuuden, lasten kotihoidon tuen, käyttöä valitsemisen näkökulmasta. Tavoitteena on löytää mahdollisia selityksiä sille, mikä saa ihmiset valitsemaan kotihoidon tuen päivähoitopalveluiden käytön sijaan. Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että valinnanvapaus kotihoidon tuen yhteydessä on osin myytti, sillä eri sosioekonomiset ryhmät käyttävät tukea hyvin eri tavoin. Pisimpiä kotihoidon tuen käyttöjaksot ovat perheissä, joissa äidin työmarkkina-asema on heikko, ja näiden perheiden tulot saattavat, osin tuen käytön seurauksena, pudota köyhyysrajan alapuolelle niin, että perhe joutuu kotihoidon tuen lisäksi hakemaan myös toimeentulotukea. Suurituloisissa perheissä taas etuuden taso koetaan usein riittämättömäksi verrattuna menetettyihin työtuloihin. (Mm. Anttonen 2003, Hakovirta & Salin 2006, Hiilamo & Kangas 2006.)

Yhteiskuntatalouden kannalta kotihoidon tukea koskevan tutkimuksen kohteena ovat olleet kysymykset päivähoitojärjestelmän ja kotihoidon tukemisen kustannuksista. Taloudellisen kannattavuuden tutkiminen on relevantti kysymys verovarojen käytön legitimitetin kannalta, varsinkin, jos hoitomuotojen vaikutuksesta lasten hyvinvointiin ei ole tietoa. Periaatteellisella tasolla kotihoidon tukea etuutena on kritisoitu sen matalan tason vuoksi. Usein kotihoidon tuen tutkimus liittyy hoiva- tai cash-for-care -tutkimuksen perinteisiin.

Perheet tekevät siis päätöksen lasten kotihoidon tuen käytöstä pienten lasten hoidon muotona tilanteessa, jossa lasten hoidon järjestäminen kodin ulkopuolella on realistinen vaihtoehto. Näin on

Suomessa ja muissa sellaisissa maissa, joissa on tarjolla riittävän kattava päivähoitojärjestelmä ja naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella on tavallista. Oikeus yhteiskunnan tukemaan lastenhoitoon voi olla joko perhevapaiden ja hoitotukien mahdollistama oikeus vapautukseen ansiotyöstä tai päivähoiton saatavuuden tuottama oikeus olla hoitamatta lasta kokopäiväisesti (Takala 2005b, 29). Päätökseen vaikuttavat tukimuotojen lisäksi perheiden elämäntilanteet, mieltymykset ja toiveet. Lastenhoitoratkaisuaan tehdessään perheet sovittavat näitä paloja yhteen monin eri tavoin.

Tätä taustaa vasten kotihoidon tuen käyttö voidaan nähdä valintana, vaikka rajoittavia tekijöitäkin on. Valintaan vaikuttavat institutionaalisten esteiden ja mahdollisuuksien lisäksi elämäntapakysymykset ja mieltymykset. Käsitykset hyvästä lastenhoidosta ovat kulttuurisidonnaisia. Suomessa pidetään ihanteena, että lapsi olisi kodin ulkopuoliseen hoitoon mennessään ainakin vuoden, mieluummin puolitoista vuotta vanha (Salmi & Lammi-Taskula 2002, 597).

Tässä tutkimuksessa ei oteta kantaa siihen, mikä on pienten lasten hoitojärjestelyjen todellinen vaikutus lasten hyvinvointiin. Koulusurmien kaltaiset tapahtumat ovat viime vuosina herättäneet julkista keskustelua, jossa muun muassa lasten kotihoito ja sen tukeminen on nähty standardilääkkeenä lasten ja nuorten yleistyneeseen pahoinvointiin, jonka ilmentyminä koulusurmia on pidetty. Onkin mielenkiintoista, että lasten kotihoito on ilmeisesti tosiasiasa lisääntynyt (familistinen käänne) samalla, kun puhutaan vanhemmuuden katoamisesta ja siitä, että perheet eivät vietä riittävästi aikaa yhdessä.

Tutkimukseni tärkein perustelu on sen ajankohtaisuus ja yhteiskunnallinen merkittävyys. Vähemmistö alle kolmevuotiaiden äideistä on tällä hetkellä työmarkkinoilla, joten kotihoidon tuen käyttö on kiistatta merkittävä ilmiö. Korkeiden työllisyystavoitteiden ja tasa-arvohaasteiden, mutta myös matalan syntyvyyden vuoksi pienten lasten ja etenkin alle kolmevuotiaiden hoivasta on tullut ”kuuma peruna” koko Euroopan unionin alueella. Lisäksi hoivalle asetettavat vaatimukset ovat kasvaneet (Anttonen & Sointu 2006, 20), ja vanhemmat etsivät lapsilleen parhaita mahdollisia hoitomuotoja riittävän hyvän hoidon sijaan.

Suuri osa tutkimuksista (esim. Rønsen & Sundström 2002) lähtee kotihoidon tuen (tai muiden perhevapaiden) käytön valitsemista tarkastelleessaan liikkeelle rationaalisen valinnan teoriasta. Päätöstä käyttää tai olla käyttämättä kotihoidon tukea tarkastellaan silloin pääosin taloudellisen rationaliteetin näkökulmasta. Mielestäni pelkkien taloudellisten seikkojen puntaroiminen ei

kuitenkaan anna valinnasta riittävän monipuolista kuvaa, ja tämä näkyy parhaiten juuri pienituloisimpien kotihoidon tuen käyttäjien kohdalla. Monissa tapauksissa voisi olla taloudellisesti edullisempaa ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi kuin hoitovapaalle. Toisaalta jos perhe on sosiaalitoimistossa toimeentulotuen asiakkaana, on lopputuloksen kannalta merkityksetöntä, mitä ensisijaista etuutta hakija on saanut. Koska lasten kotihoidon tuessa etuutena on piirteitä sekä valinnanvapaudesta että köyhäinhoidollisesta toimeentulon turvasta, on se kiintoisa sekä sosiaalipolitiikan että sosiaalityön kannalta.

3 LAINSÄÄDÄNTÖ JA LASTEN KOTIHOIDON TUEN KÄYTTÖ LUKUINA

Lasten kotihoidon tuen ja vuodesta 1997 alkaen myös lasten yksityisen hoidon tuen keskeisimpänä julkilausuttuna tarkoituksena on perheiden valinnanvapaus lastensa hoitomuodon suhteen niin, että muitakin hoidon järjestämisen tapoja kuin kunnallista päivähoitoa tuetaan. Vanhempainrahakauden päättyessä vanhemmilla on mahdollisuus viedä lapsi kunnalliseen tai yksityiseen päivähoitoon tai hoitaa lastaan itse tämän kolmanteen syntymäpäivään saakka. Valinnanvaihtoehdot alkavat kuitenkin jo aiemmin, sillä suurin osa vanhempainrahakaudesta on vanhempien jaettavissa heidän omalla päätöksellään. Perhevapaajärjestelmät myös luovat normeja hyvälle vanhemmuudelle. Vanhempainvapaan kesto, eli noin yhdeksän kuukautta, on muodostunut vähimmäisajaksi, jonka ”hyvä äiti” viettää vauvan kanssa kotona (Lammi-Taskula 2006, 93).

Sukupuolineutraali lainsäädäntö tähtää sukupuolten väliseen tasa-arvoon lastenhoitovalinnoissa. 1960-luvulta alkaen sukupuolten tasa-arvo perheissä on haluttu ymmärtää kahden hoivaajan ja kahden elättäjän tasa-arvoksi, jossa molemmat sukupuolet osallistuvat yhtä paljon molempiin toimintoihin. Käytännössä lastenhoitovastuu on ollut pääasiassa naisilla huolimatta siitä, että isien osallistuminen on hitaasti kasvanut. 1990-luvun lopulla alettiin kuitenkin puhua suomalaisen lastenhoitopolitiikan uuskonservativismista tai uusfamilistisesta käänteestä, jonka pelätään horjuttavan tasan jaettujen vastuiden ideologiaa ja pikku hiljaa voimistunutta duaalimallia⁴.

Uusfamilismia kuvaavampi termi Suomen tapauksessa voisi kuitenkin olla äitiyden vaihemallin paluu. Ruotsissa 1950-luvulla hahmoteltu äitiyden vaihemalli tarkoittaa kotiäitiyttä lasten ollessa pieniä ja työhön paluuta heidän hieman kasvettuaan, usein lasten mennessä kouluun. Kotihoidon tuki mahdollistaa vaihdemallin mukaisen äitiyden uran Suomessa, ja tämän valinnan tehneet naiset ovat myös luoneet omaa kotiäitien ala- tai vastakulttuuria. (Heimo & Nätkin 2007, 216–217).

Alaluvussa 3.1 esittelen sen valintojen polun, jonka suomalainen vanhempainvapaajärjestelmä ja pienten lasten hoidon tukimuodot tarjoavat vanhemmille. Alaluvussa 3.2 käsittelen valintojen polun haarakohdissa perheiden päätöksiin vaikuttavia asioita keskittyen ennen kaikkea kotihoidon tuen käytön valitsemiseen ja alaluvussa 3.3 luon katsauksen näiden valintojen seurauksiin. Neljäs ja

⁴ Dual-earner/dual-carer model on malli, jossa naiset ja miehet osallistuvat yhtä lailla palkkatyöhön ja hoivaan, eikä sukupuolten roolien välillä ole eroa tässä suhteessa (esim. Nyberg 2004).

viimeinen alaluku laajentaa näkökulman suomalaiseen lastenhoitokulttuuriin ja historiallisesti määrittäneeseen vanhemmuuteen, jossa perheen äidin tehtävänä on ollut hoivata ja vaalia ja isän viime kädessä vastata perheen toimeentulosta.

3.1 Valintoja⁵

Suomalainen vanhempain- ja hoitovapaajärjestelmä perustuu työsopimuslakiin, jonka mukaan Suomessa työssä oleva henkilö voi pitää **äitiys-, isyys-, tai vanhempainvapaana** sen ajan, jolta hän saa Kansaneläkelaitokselta **äitiys-, isyys- tai vanhempainrahaa** (vanhempainpäivärahoja). Samoin työntekijällä on oikeus **hoitovapaaseen ja lasten kotihoidon tukeen** vanhempainrahakauden päättymisestä lapsen kolmevuotissyntymäpäivään saakka. Myös subjektiivinen päivähoito-oikeus alkaa vanhempainrahakauden päättyessä (Laki lasten päivähoidosta 11a §). Perheiden on kuitenkin tehtävä liuta valintoja jo ennen päätöstä päivähoiton tai kotihoidon tuen käytöstä.

Otan vanhempainvapaatuudet mukaan tarkasteluuni, sillä se, miten vanhempainvapaa jaetaan, todennäköisesti vaikuttaa myös vanhempainvapaata seuraavan hoitovapaan jakamiseen vanhempien kesken. Lapsen hoitamisen luonne ei muutu ansiosidonnaisen vanhempainrahan vaihtuessa tasaetuuteen kotihoidontueksi, mutta etuustason muuttuminen voi vaikuttaa etuuden saajan asemaan paljonkin. Kysymys on kuitenkin koko ajan oman pienen lapsen hoivaamisesta kotona ulkopuolisen päivähoiton ja äidin tai isän työssäkäynnin sijasta.

Vanhempainvapaiden aikaista taloudellista toimeentuloa turvaavat vanhempainpäivärahat perustuvat sairausvakuutuslakiin ja sairausvakuutusasetukseen. Ne on tarkoitettu korvaamaan työntekijän palkkatuloja, jotka jäävät vapaan vuoksi saamatta. Vanhempainpäivärahat määräytyvät hakijan työtulojen tai yrittäjäeläkkeen vuositulojen perusteella. Oikeus vanhempainrahoihin on myös työvoiman ulkopuolella olevilla vanhemmilla, jolloin minimipäivärahat voidaan nähdä eräänlaisina vanhempainpalkkioina (Anttonen 2003, 162). Hyvin pienituloiselle tai tulottomalle hakijalle maksetaan vanhempainpäivärahaa 22,04 € arkipäivältä, jolloin vähimmäismääräinen

⁵ Luvun etuuksia koskevat tiedot ovat peräisin Kansaneläkelaitoksen internet-sivuilta.

vanhempainraha on 551,0 € kuukaudessa (maksetaan 25 arkipäivältä). Vanhempainpäivärahat ja kotihoidon tuki ovat veronalaista tuloa.

Oikeus äitiysrahaan alkaa viimeistään 30 arkipäivää ennen laskettua aikaa niin, että ensimmäisen erän voi nostaa viimeisenä arkipäivänä ennen laskettua aikaa. Äitiysrahakausi kestää 105 arkipäivää lauantait mukaan lukien, eikä sitä ole mahdollista siirtää isälle, ellei äiti tule kykenemättömäksi hoitamaan lasta (Sairausvakuutuslaki, 9 luku, 13§). Isä voi hakea isyyspäivärahaa 1–18 päivälle äitiys- ja vanhempainrahakauden aikana. Käyttämätöntä isyyspäivärahaa ei voida siirtää äidille. Vuodesta 1995 alkaen isien vanhempainvapaa-oikeuden käyttö on noussut tasaisesti vähän yli 50 prosentista lähelle 72 prosenttia vuonna 2007. Silti 28 prosenttia miehistä ei käyttänyt oikeuttaan lainkaan. 70 prosenttia isistä sai vanhempainpäivärahaa eli käytännössä isyyspäivärahaa 13–18 päivää (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 158).

Vanhempainrahakausi alkaa heti äitiysrahakauden päätyttyä ja kestää 158 arkipäivää. Vanhemmat voivat päättää keskenään, kumpi heistä pitää vanhempainvapaat. Vanhempainrahaa voi saada myös osittaisena siten, että molemmat vanhemmat tekevät osa-aikatyötä ja jakavat lapsen hoitovastuun (Sairausvakuutuslaki, 9 luku, 9.1§). Vanhempainvapaan käyttäminen osa-aikaisesti soveltuisi parhaiten perheille, joissa molemmat vanhemmat tekevät suhteellisen autonomista, esimiestehtävistä ja lyhytaikaisista tulospaineista vapaata työtä (Lammi-Taskula 2003, 298). Nämä vaatimukset täyttäviä perheitä ei ole monia, mikä saattaa riittää selittämään osa-aikaisen vanhempainvapaan vähäistä käyttöä.

Jos isä käyttää vanhempainvapaakauden kaksi viimeistä viikkoa, isyysrahakautta pidennetään 1–12 arkipäivällä. Tämän niin kutsutun isäkuukauden aikana isän on tarkoitus olla lapsen päävastuullinen hoitaja toisin kuin isyysvapaan aikana (Takala 2005c, 3). Johanna Lammi-Taskula (2003, 298) on arvioinut, että isäkuukauden käyttö on yleisintä perheissä, joissa lapsen äidin koulutus ja työmarkkina-asema ovat paremmat kuin isällä. Vuoden 2007 alusta alkaen isäkuukauden voi pitää milloin tahansa 180 päivän sisällä äitiysrahaa välittömästi seuranneen vanhempainrahajakson viimeisestä maksupäivästä. Edellytyksenä on kuitenkin, että äiti on tällä välin yhtäjaksoisesti kotona hoitamassa lasta ja saa kotihoidon tukea. Aiemmin bonusvapaa oli pidettävä ennen mahdollista hoitovapaata, mikä oli ongelma perheille, joissa äiti oli jäämässä kotiin vielä vanhempainvapaan päätyttyä (Takala 2005c, 17). Muutos on räätälöity ratkaisu tähän aiemman bonusvapaakäytännön ongelmakohtaan, mutta ei kuitenkaan riitä tekemään järjestelmää ratkaisevasti joustavammaksi tai

selkeämmäksi. Vuonna 2007 bonusisyysrahaa sai 5994 isää keskimäärin 11,5 päivän ajan. Ne isät, jotka ottavat bonusisyysvapaata, pyrkivät siis käyttämään koko saatavilla olevan bonusisyysvapaajakson. Bonusisyysvapaan kesto on pysynyt samana, mutta käyttäjien määrä on lähes kolminkertaistunut vuodesta 2003. Samalla kuitenkin isien käyttämien vanhempainrahajaksojen kokonaispituus on lyhentynyt. (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007.)

Kun vanhempainrahakausi päättyy ja jos lapsi ei ole julkisessa päivähoidossa, perhe voi saada lasten kotihoidon tukea, jonka hoitorahan määrä on 314,28 euroa kuukaudessa. Myös kotona hoidettavista tukeen oikeuttavan alle kolmevuotiaan lapsen alle kolmevuotiaista sisaruksista maksetaan hoitorahaa 94,09 euroa kuukaudessa ja alle kouluikäisistä sisaruksista 60,46 euroa kuukaudessa kustakin. Lisäksi pienituloisille perheille maksetaan tulositonnaista hoitolisää korkeintaan 168,19 euroa kuukaudessa. Vuonna 2007 kotihoidon tukea sai 3705 miestä, joten miehiä oli 4,2 prosenttia kotihoidon tuen saajista (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 267).

2000-luvun alussa noin puolet alle kouluikäisistä lapsista ja lähes kaikki alle yksivuotiaat hoidettiin kotona. Kodin ulkopuolisen päivähoidon osuus kasvoi lapsen iän mukana. Alle kuusivuotiaista noin puolet oli kunnallisen päivähoidon, nelisen prosenttia yksityisen hoidon tuen ja kolmisenkymmentä prosenttia kotihoidon tuen piirissä. (Bardy ym. 2001, 69.) Kotona hoidettavista lapsista pieni osa ei ole minkään tukijärjestelmän piirissä.

Kotihoidon tukea voidaan maksaa myös silloin, kun lasta hoitaa kotona joku muu kuin oma vanhempi. Lisäksi perheet voivat valita yksityisen päivähoidon tuottajan ja hakea yksityisen hoidon tukea. Lasten kotihoidon tuki ja yksityisen hoidon tuki ovat toisilleen vaihtoehtoisia, sillä perhe ei voi saada niitä samanaikaisesti. Sen sijaan kotihoidon tuella hoidettavan alle kolmevuotiaan lapsen isompi sisarus voi samaan aikaan olla kunnallisessa päivähoidossa. Työntekijällä on oikeus osittaiseen hoitovapaaseen siihen saakka, kunnes perusopetuksessa olevan lapsen toinen lukuvuosi päättyy (Työsopimuslaki, 4.1§). Osittaista hoitorahaa (70 €kk) voi kuitenkin saada vain alle kolmevuotiaan tai perusopetuksen ensimmäisellä tai toisella luokalla olevan lapsen hoitoa varten (Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta, 13 §). Vuonna 2007 osittaisen hoitorahan piirissä oli 2,6 % kotihoidontuki-ikäisistä lapsista (Kelan tilastollinen vuosikirja 2007, 266).

Äitiys- ja isyysvapaita lukuun ottamatta mahdollisuus oman pienen lapsen hoitoon on Suomen lainsäädännössä yhtä lailla molemmilla vanhemmilla, ja näiden mahdollisuuksien käytöstä

päättäminen on perheillä itsellään. Lainsäädäntö pyrkii sukupuolineutraaliuteen ja perheiden elämäntilanteiden mahdollisimman joustavaan huomioimiseen. Samanaikaisesti pyritään myös perhevapaiden jakamiseen vanhempien kesken aiempaa tasaisemmin. Suomalaisien osuutta vanhempainvapaiden käytöstä on yritetty nostaa mielummin porkkanan kuin kepin voimalla⁶. Pohjoismaisen perhepolitiikan erityispiirre, isälle kiintiöity vanhempainvapaa, ei toistaiseksi ole Suomessa käytössä (Rantalaiho 2003, 207).

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vanhempainvapaajärjestelmiä pyritään voimakkaasti käyttämään työkaluna, jolla miesten osallistumista ja asemaa yritetään muokata niin perheessä kuin työmarkkinoillakin. Vanhempainvapaajärjestelmien kehittämistä leimaa usko siihen, että lastaan pikkuvauvana hoivannut mies kantaa vastuuta kotiasioista vielä vanhempainvapaan jälkeenkin, ja tätä kautta sukupuolten tasa-arvo yhteiskunnassa vahvistuu. Varhaiset, naisille suunnatut perhevapaajärjestelyt luotiin palvelemaan naisten tunnistettuja tarpeita, mutta isyyysvapailta pyritään isyyden muokkaamiseen, mikä selittäneekin osaltaan näennäisen sukupuolineutraalien vanhempainvapaiden epätasaista jakautumista naisten ja miesten kesken. Sen sijaan kiintiöityjen isäkuukausien käyttö on Pohjoismaissa yleistä. (Rantalaiho 2003; 203, 211.)

3.2 Lastenhoitovalintoihin vaikuttavia tekijöitä

Lainsäädäntö antaa perheille paljon erilaisia mahdollisuuksia pienten lasten hoidon järjestämiseen äitiysrahauden päättymisen jälkeen. Kuitenkin suurin osa perheistä noudattaa valinnoissaan perinteistä mallia, jossa äiti pitää sekä pääosan vanhempainvapaista että mahdollisen hoitovapaan. Varsinkaan osa-aikajärjestelyt eivät ole yleistyneet Suomessa, vaikka niillä olisi monia periaatteellisia hyviä puolia. Osa-aikaisen työnteon yhdistäminen osa-aikaiseen lasten kotihoitoon nykyisen lainsäädännön puitteissa, osittaisen hoitovapaan ja -rahan turvin, ei ole joustava eikä kaikkien saavutettavissa oleva ratkaisu muun muassa siksi, että osittaisen hoitovapaan saamisen ehtona on, että työntekijä on ollut saman työnantajan palveluksessa puoli vuotta ennen osittaiselle vapaalle jäämistä.

⁶ Mm. 2007 alusta voimaan tullut muutos, jonka jälkeen molemmille vanhemmille maksetaan vanhempainpäiväraha korotettuna ensimmäiseltä 30 päivältä. Sen sijaan syksyn 2006 ehdotus, jonka mukaan isälle olisi maksettu korkeampaa vanhempainpäivärahaa kuin äidille, hylättiin tasa-arvon vastaisena.

Institutionaalisten tekijöiden lisäksi valintoihin vaikuttavat preferenssit eli perheiden henkilökohtaiset asenteet ja mieltymykset. Preferenssien tasolla Suomessa suositaan äitien kokopäivätyötä, kun lapset ovat jo kouluiässä, mutta alle kouluikäisten hoitaminen kotona on toivottua (Hakovirta & Salin 2006, 261). Sen sijaan suomalaisäitien toteutunutta työmarkkina-asemaa luonnehtii kokoaikatyön korkea ja osa-aikatyön matala osuus nuorimman lapsen iästä riippumatta (emt., 262), eli monet äidit käyvät kokopäivätyössä, vaikka haluaisivat työskennellä osa-aikaisesti.

Hakovirran ja Salinin mukaan hieman alle puolet suomalaisista äideistä on preferoimassaan työmarkkina-asemassa, ja heidän tutkimustulostensa perusteella vaikuttaa siltä, että osa äideistä olisi halukkaita siirtymään puolentoista ansaitsijan perhemalliin. Puolentoista ansaitsijan mallissa ensisijainen ansaitsija, yleensä mies, tekee kokopäivätyötä ja toinen ansaitsija, yleensä nainen, tuo perheeseen lisätuloja osa-aikatyöstä. Hakovirran ja Salinin tutkimuksen pohjana olevassa kyselyaineistossa ei kuitenkaan otettu kantaa perheen toimeentuloon eikä työpaikkojen muihin ominaisuuksiin työajan lisäksi. (Hakovirta ja Salin 2006, 265–266.)

”Mitä useampia lapsia perheessä on ja mitä nuorempia lapset ovat, sitä todennäköisemmin äiti haluaa hoitaa lapsia kotona” (Hakovirta & Salin 2006, 257). On luultavaa, että naiset, jotka ovat hankkineet tavallista enemmän lapsia, ovat myös tavallista enemmän lastenhoitoon ja perhe-elämään suuntautuneita ja siksi halukkaita hoitamaan lapset mieluummin itse kuin viemään heidät hoitoon. Toisaalta monta pientä lasta perheessä tarkoittaa, että kotona on myös paljon tekemistä, ja koska naiset keskimäärin kantavat suurimman vastuun kotitöistä ja lastenhoidosta, ”toinen työvuoro” kotona palkkatyön jälkeen on tavallista raskaampi naiselle, jolla on monta pientä lasta. Alaikäisten lasten vanhemmista työssäkäyvien naisten kokonaistyöaika on kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä miesten kokonaistyöaika suurempi (Miettinen 2008, 41).

Isien vanhempainvapaan käyttö puolestaan on selvästi sidoksissa sekä isän omaan että lapsen äidin koulutustasoon. Mitä paremmin koulutettuja vanhemmat ovat, sitä suuremmalla todennäköisyydellä isä käyttää vanhempainvapaata ja bonusisyysvapaata. Vastaavasti se, että isä käyttää vain isyysvapaata, on yhteydessä työntekijäammattissa toimimiseen ja perinteisempiin sukupuolirooli-asenteisiin, etenkin isän näkemiseen perheen pääelättäjänä. (Takala 2005c, 15.) Toisaalta niistä isistä, jotka ovat käyttäneet vanhempainvapaata, 62 prosenttia ilmoitti isän tauon tarpeen

vaikuttaneen päätökseen, ja suurin vaikutus on ollut ammattikoulutettujen miesten perheissä (Lammi-Taskula 2003, 297). Yrittäjäsät käyttävät perhevapaita keskimääräistä vähemmän (Takala 2005c).

Isien ilmoittamat tärkeimmät syyt olla käyttämättä vanhempainvapaata ovat päivärahan tason pitäminen riittämättömänä ja se, että vapaa vaikuttaisi haitallisesti työtehtävien hoitoon tai urakehitykseen. Myös se on esitetty syynä, että isä ei halua omalla vapaan pidollaan lyhentää äidille tulevaa osuutta – jopa niin, että lapsen äiti kieltäytyy jakamasta vanhempainvapaata isän kanssa. (Takala 2005c.) Jos äiti asennoituu lastenhoitoon itselleen kuuluvana tehtävänä, isä jää harvemmin vanhempain- tai hoitovapaalle (Lammi-Taskula 2003, 297).

Äitien työmarkkinavalintoja ja pitkien perhevapaiden käyttöä tai käyttämättömyyttä ohjaavat tekijät voidaan jakaa yksilöllisiin, perheen rakenteeseen liittyviin, institutionaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin sekä preferensseihin ja asenteisiin. Hyvinvointivaltiovertailuissa institutionaaliset erot, erityisesti päivähoidon saatavuus ja vanhempainvapaat, nostetaan usein merkittävimmäksi perheellisten naisten työssäkäynnin eroja selittäväksi tekijäksi. Instituutioiden tarjoamien mahdollisuuksien rinnalla vaikuttavat asenteet, joilla on merkitystä siihen, miten mahdollisuuksia käytetään hyväksi, vaikka preferenssien ja käytännössä toteutuneen työmarkkina-aseman välillä ei välttämättä ole suoraa yhteyttä. Pohjoismainen sosiaalipolitiikka tukee äitien työssäkäyntiä sekä sosiaalipalveluilla että työntekijän sosiaalisilla oikeuksilla, mutta ansiotyömahdollisuudet riippuvat myös työvoiman kysynnästä ja työntekijän ”markkina-arvosta”. (Hakovirta & Salin 2006.)

Isät pystyisivät hoitamaan lapsiaan kotona aivan yhtä hyvin kuin äiditkin viimeistään rintavieroituksen jälkeen. Suomessakin noudatettavan WHO:n suosituksen mukaan ihanteena on täysimetys puolivuotiaaksi asti ja muun ravinnon ohella ainakin vuoden ikään, mieluummin kaksivuotiaaksi. Kuitenkin iso osa vauvoista saa rintamaidon lisäksi muuta ravintoa jo 1,4 kuukauden iästä alkaen ja enää vain puolet vauvoista saa rintamaitoa puolen vuoden iässä. Rintaruokinnan kokonaiskesto on keskimäärin seitsemän kuukautta. Toisaalta 18 prosenttia vauvoista saa äidinmaitoa muun ruuan ohella vielä yksivuotissyntymäpäivänään. (Kyttälä ym. 2008, 22–23.)

Imetys muun ruuan ohella voi jatkua, vaikka äiti menisikin töihin. Stakesin tutkimuksessa vuonna 2002 puolet vanhemmista kertoi, että täysimetyksen noudattaminen on vaikuttanut perheen

päätökseen vanhempainvapaan jakamisesta. Täysimetykseen syynä vetosivat yhtä lailla vanhempainvapaata pitäneet kuin sen kokonaan äidille jättäneetkin isät, ja 90 prosenttia kertoi puolisonsa halunneen täysimettää enintään puoli vuotta, joten täysimetyks sinänsä ei estänyt isää pitämästä osaa vanhempainvapaasta. (Lammi-Taskula 2003, 296–297.)

1980-luvulla kotihoidon tuki nähtiin keinona perhe- ja työelämän yhteensovittamiseen. Tuen tyypillisimmäksi käyttäjäksi ajateltiin äiti, joka on hoitovapaalla työstään. (Anttonen 2003, 182; 1999, 71.) 1990-luvun huonon työllisyystilanteen aikana lasten kotihoidon tuen käyttö kuitenkin painottui alempiin koulutusasteisiin ja tuloryhmiin, työttömiin ja opiskelijoihin. Nämä naiset myös jäivät kotiin pidemmäksi ajaksi lapsen syntymän jälkeen kuin mitä oli tapana 80-luvulla. Lasten kotihoidon tuen käyttö vaihtelee siis perheen sosiaalisen tilanteen mukaan ja eniten sitä käyttävät pienituloiset perheet ja naiset, joilla on matalahko koulutustaso. (Anttonen 1999, 74–76.) Yksinhuoltajalle tuki on liian pieni riittääkseen toimeentulon lähteeksi (Anttonen 2003, 177).

Lasten kotihoidon tukijärjestelmän rakenne suosii sitä, että perheen aikuisista pienituloisempi tai kokonaan tuloton jää kotiin lasten kanssa, ja useimmiten tämä on nainen (Anttonen 1999, 76). Sen sijaan kahden hyväpalkkaisen aikuisen perheessä tulotason lasku toisen jäädessä kotihoidon tuelle on suuri, koska oikeutta lisäosiin ei muodostu. Hyvin toimeentulevan keskiluokan lapset käyvät useammin päiväkodissa tai yksityisessä päivähoitossa (emt., 104). Kuitenkin voidaan ajatella myös, että perheessä, varsinkin jos lapset mieluiten hoidettaisiin kotona joka tapauksessa, kotiin jääväksi valikoituu vanhemmista se, jonka työmarkkina-asema on heikompi tai palkka pienempi. Tällöin valinta ei johtuisi sukupuolesta suoraan vaan välillisesti työmarkkinoiden toiminnan kautta. Siinä tapauksessa kotihoidon tuen käyttö ei ole valinta niinkään lasten koti- tai päivähoiton suhteen vaan vanhemman hoitovapaalla tai työttömyyskortistossa olemisen suhteen (Lammi-Taskula 2004).

1990-luvulla työelämässä koettiin kaksi merkittävää muutosta: tietotyöläistyminen ja työtahdin kiristyminen. Samoin epävarmuus ja kilpailu ovat lisääntyneet, mistä seuraa, että työ rasittaa henkisesti yhä enemmän. (Kivimäki 2003, 191–192.) Epäsäännölliset työajat ovat lisääntyneet yhtä lailla perheellisillä kuin perheettömilläkin työntekijöillä, ja lasten hoitoajat vaihtelevat vanhempien työolojen mukaan. Päivähoitopalvelut eivät kuitenkaan riittävästi kata epäsäännöllistä hoitoaikaa. (Bardy ym. 2001, 70.) Jos lasten hoidon järjestäminen kodin ulkopuolella osoittautuu syystä tai toisesta hyvin hankalaksi, kotihoito vaihtoehtona muodostuu vastaavasti houkuttelevammaksi. Kotona oleminen näyttäytyy kiireettömänä ja idyllisenä vaihtoehtona työelämän kiireelle.

3.3 Mitä valinnoista seuraa?

Kotihoidon tuen matalan tason vuoksi päätös hoitovapaalle jäämisestä tarkoittaa käytännössä aina perheen tulojen pienentymistä. Pidemmällä aikavälillä kotihoidon tuen käyttö näkyy myös kotona olleen vanhemman tulevassa eläkkeessä. Mahdollinen urakehityksen viivästyminen tai heikentyminen (Morgan & Zippel 2003) pienentää tuloja vielä hoitovapaan päättymisen jälkeenkin. On todennäköistä, että kotiin jäävän vanhemman riippuvuus puolisonsa tuloista kasvaa ainakin jonkin verran. Kaikki nämä syyt puoltavat pikaista paluuta töihin, kun vanhempainvapaa päättyy. Kotihoidon tuki on kuitenkin suosittu ja paljon käytetty etuus. Tässä alaluvussa etsin syitä tähän suosioon.

Yhteiskunnalliselta kannalta ajatellen lasten kotihoidon tuki on poikkeuksellinen ja osittain ristiriitainenkin etuus. Pohjoismaisen perhepolitiikan lähtökohtana on ollut lapsista aiheutuvien kustannusten tasaaminen lapsiperheiden ja lapsettomien perheiden välillä (Sosiaaliturvan suunta 2004, 151). Työtulot ovat tärkein yksittäinen suoja köyhyyttä vastaan (Esping-Andersen & Sarasa 2002, 12), joten tärkein perhepolitiikan osa-alue on työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen mahdollistaminen (Sosiaaliturvan...). Myös Suomessa on ajateltu 1940-luvulta lähtien, että mahdollistaessaan köyhien perheiden äitien työssäkäynnin lasten kunnallinen päivähoito samalla ehkäisee köyhäinhoidon tarvetta (Anttonen 1999, 20).

Pelkkien perheen isän tulojen varassa elämiseen verrattuna äitien universaali ja hyvin palkattu ansiotyö vähentää lapsiperheitten köyhyyttä enemmän kuin anteliaat ja universaalitkaan rahalliset etuudet, joten pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden työvoimapolitiikka ja kaikkien saatavilla olevat lastenhoitopalvelut selittävät pohjoismaitten kansainvälisessä vertailussa vähäistä lapsiköyhyyttä enemmän kuin tulonsiirrot (Esping-Andersen & Sarasa 2002, 9). Pienituloisten tai työttömien perheiden kohdalla tulonsiirtojen merkitys köyhyyden vähentäjänä on kuitenkin suuri, ja erityisen haavoittuvassa asemassa ovat yhden huoltajan perheet (emt., 12). Pelkkä tuloina mitattu köyhyys ei kuitenkaan kerro kaikkea pienituloisten lapsiperheiden arjesta. Monessa perheessä ollaan valmiita tilapäisesti tinkimään kulutuksesta, jotta aikaa perheen yhdessäololle jää enemmän.

Esping-Andersenin ja Sarasan näkökulma lapsiperheiden köyhyyteen on kansainvälinen ja vertaileva. Lääkkeeksi lapsiperheiden köyhyyteen he esittävät joko tulonsiirtoja tai päivähoiton tarjoamista, jotta kaikki äidit voisivat mennä töihin. Näistä päivähoiton tarjoaminen on pitkällä

tähtäimellä valtiontaloudellisesti parempi vaihtoehto, koska se vähentää naisten työurien katkoksia ja vahvistaa veropohjaa. (Esping-Andersen & Sarasa 2002.) Tämä malli ei suoraan selitä tilannetta Suomessa, sillä täällä vanhempainvapaaajärjestelmä ja subjektiivinen päivähoito-oikeus takaavat, ettei lastenhoito muodostu naisten työssäkäynnin esteeksi. Kun konservatiivisemman perhepolitiikan maissa taistellaan vielä naisten oikeudesta päästä kotoa töihin, on Suomessa ja Norjassa ehditty vapauttaa naiset myös töistä takaisin kotiin kotihoidon tuen ja hoitovapaa-oikeuden turvin.

Suurella osalla kotihoidon tuen käyttäjistä ei kuitenkaan ole voimassa olevaa työsuhdetta. Heille kotihoidon tuki on perustoimeentulon muoto vanhempainrahakauden jälkeen. Koska käyttäjät ovat järjestelmän aiotusta sukupuolineutraaliudesta huolimatta lähes yksinomaan naisia, voi kotihoidon tuki vahvistaa mieselättäjyyttä saaden aikaan miesten ansiotyön ensisijaisuutta kahden palkansaajan malliin nähden. (Anttonen 1999, 82–83.) Vuodesta 2005 alkaen kotihoidon tuki on kartuttanut eläkettä, jos vanhempi on lapsen hoidon vuoksi estynyt tekemästä ansiotyötä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004). Lapsen hoidosta karttuva eläke on vaatimaton eikä korvaa ansiotyön eläkekertymää, joten tuen käytön negatiiviset tulovaikutukset ulottuvat eläkeikään saakka. Erityisen pulmallista tämä on avioerotapauksissa, joissa toinen puolisoista on ollut pitkään työelämän ulkopuolella yhteisestä tahdosta, mutta jää eron tullessa ilman kompensatiota.

Valinnanvapaus on tärkein kotihoidon tukea puolustava argumentti. Yhtä lailla kuin naisilla on oikeus ansiotyöhön lastenhoidon sitä estämättä, on halukkailla oltava mahdollisuus hoitaa pienet lapsensa kotona toimeentuloaan menettämättä. Lasten kotihoidon tuen avulla naisilla on mahdollisuus punnita työn ja kotonaolon taloudellisia ja emotionaalisia seurauksia (Anttonen 2003, 175). Yleinen perustelu kotihoidolle on, että lapset ovat vain vähän aikaa pieniä ja että äiti haluaa nähdä lastensa kasvavan. Työssäoloaika sen sijaan on vielä pitkään jäljellä sittenkin, kun lapset ovat jo koulussa.

Lapsiperheiden liikkumavara ei kuitenkaan ole suuren suuri. 1990-luvun aikana lapsiperheiden toimeentulo huonontui muihin perheisiin verrattuna, ja köyhyysrajalla elää aiempaa enemmän lapsia. Erityisen suuri köyhyysriski on monilapsisilla perheillä. Heikko työmarkkina-asema ja työttömyys selittävät lapsiperheiden heikkoa toimeentuloa, mutta myös lapsilisän ja muiden perheetuuksien ostovoima on heikentynyt 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Vuonna 1999 joka kymmenes lapsi kuului toimeentulotukea saaneeseen perheeseen, ja yksinhuoltajaperheitä näistä oli noin

puolet. Pienituloisten lapsiperheiden sosiaaliturvariippuvuus kasvoi 1990-luvun aikana samalla, kun lapsiperheille kuuluvat tulonsiirrot kaventuivat. (Bardy, Salmi & Heino 2001.)

Kotihoidon tuen tasosta puhuttaessa on myös muistettava, että perheen yhteenlaskettujen tulojen pienuus ei välttämättä kosketa kaikkia perheenjäseniä samalla tavalla. Perheen sisäisen rahatalouden tutkimus paljastaa, että eri perheenjäsenten intressit rahankäytön suhteen voivat poiketa toisistaan, ja puolisoilla on erilaisia vastuita kuluttamisesta ja rahan käsittelemisestä. Rahankäyttöpäätöksissä harjoitetaan perheen sisäistä (sukupuolittunutta) valtaa, ja usein suurin valta on viime kädessä sillä, jonka kautta raha on perheeseen tullut, oli kysymys sitten palkkatulosta, perinnöstä, sosiaalietuudesta tai muusta tulosta. (Repo 2003.)

Näin ollen lasten kotihoidon tuen turvin kotiin jäävä puoliso voi tarkoittamattaan joutua tilanteeseen, jossa hänen päätösvaltansa perheen yhteisistä asioista vähenee ja elintasonsa laskee puolisoon verrattuna. Sukupuolten tasa-arvon kannalta rahan kontrolli perheen sisällä on merkittävä tekijä, joka varsinkin naistutkimuksessa on nähty osasyynä naisten alistettuun asemaan sekä perheen sisällä että yleisesti yhteiskunnassa. Lisäksi naisten tuloista suurempi osa kuin miesten tuloista käytetään lasten tai kotitalouden menoihin. (Repo 2002.) Palaan perheensisäisen rahatalouden teemaan seuraavassa alaluvussa.

Perheen sisäisen tulonjaon lisäksi lastenhoitoratkaisut vaikuttavat perheen sisäiseen työnjakoon. Lasten tulo perheeseen muuttaa työnjakoa traditionalisempaan suuntaan ja äiti kantaa kodin töistä suuremman vastuun kuin isä. Merkittävää on, että pikkulapsivaiheen työnjako ”jää päälle” eli puoliset eivät palaa lapsia edeltäneeseen, tasapuolisempaan työnjakoon, vaikka lasten kasvaessa työnjako tasaantuukin hieman. (Miettinen 2008, 52.)

Lastenhoitovalinnat näkyvät myös työpaikoilla, sillä töissä naiset sovittavat kollektiivisesti yhteen kotiin jääneiden kollegoidensa työtä ja perhettä perehdyttäessään sijaisia ja perhevapaalta palaavia ja paikatessaan lyhyempien poissaolojen (esim. sairaan lapsen hoito) aikaista, kotiin jääneen kollegan puuttuvaa työpanosta. Koska suomalaiset työmarkkinat ovat jakautuneet voimakkaasti sukupuolen mukaan, koskevat perhepoliittiset vapaat naisten työyhteisöjä ja naisvaltaisten alojen työnantajia. Miesvaltaisissa työyhteisöissä sen sijaan katkoksia perhesyiden takia ei tule sen enempää henkilökohtaisen uran kuin työyhteisön toimintakyvynkään suhteen. Kivimäen raportin mukaan pelätty työuran heikentyminen perhevapaiden käytön takia ei kuitenkaan ole

itsestäänselvyys, vaan uhkaa työyhteisöissä, joissa muutenkin esiintyy johtamisen tai työilmapiirin ongelmia. (Kivimäki 2001; 12–13, 35.)

3.4 Ansaittamalli ja lastenhoitokulttuuri

Sosiaalipoliittiset järjestelmät kietoutuvat monin tavoin siihen, mitä yhteiskunnassa pidetään oikeudenmukaisena ja toivottavana. Suomessa perhepoliittisten tukien lähtöajatuksena ei monien muiden maiden tapaan ole ollut kotiäitiyden vaaliminen ja mahdollistaminen, vaan vähävaraisten perheiden avustaminen niiden köyhyyden vuoksi. Tästä johdonmukaisesti seuraa, että päivähoitopalvelut suunnattiin pitkään vain niille pienituloisimmille perheille, joiden äiti joutui käymään töissä taloudellisesta pakosta. Palvelua siis tarjottiin mahdollistamaan äitien työntekoa kotona olon sijaan. 1960-luvulla maternalistinen ja kotikeskeinen ideologia joutui väistymään sukupuolten tasa-arvon aatteiden ja äitien työmarkkinaosallistumisen tieltä. (Anttonen 1999, 15, 26–27). Subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja korkean kotihoiton tuen käytön Suomi ei ole selkeästi päivä- eikä kotihoitomaan, vaan jotain niiden väliltä (Anttonen 2003, 174). Tältä osin valinnanvapauden tavoitteen voidaan ajatella toteutuneen.

Monissa Keski-Euroopan maissa lapset menevät kouluun jo kolmevuotiaana, ja myös Ruotsissa ammatillisen varhaiskasvatuksen saamista pidetään tärkeänä lasten oikeutena. Suomalaiseen lastenhoitokulttuuriin sen sijaan kuuluu usko vanhempien, lähinnä ensisijaisena hoitajana pidetyn äidin, kykyyn huolehtia yksin lastensa kasvatuksesta, eikä kaikkien lasten läsnäoloa ”lastentarhoissa” (esim. Ranskan école maternelle) pidetä välttämättömänä (Anttonen 2003, 180–183.) Laajasti omaksuttujen kiintymyssuhdeteorioiden mukaan alle kolmevuotiaiden lasten päivähoito ei ole edes toivottavaa (ks. Vuori 2001). Kotihoiton tuen olemassaolo on muuttanut lastenhoidon normistoa, sillä lapsen hoitamista kotona ainakin jonkin aikaa vanhempainrahakauden päättymisen jälkeen pidetään normaalina (Anttonen 2003, 184).

Jos uskotaan kotihoidon olevan lapsille kodin ulkopuolista päivähoitoa parempi vaihtoehto, äitien pitkäaikainen omistautuminen⁷ lastenhoidolle nähdään investointina, joka takaa rauhallisen lapsuuden ja parhaat mahdolliset kasvuedellytykset sekä ehkäisee sosiaalisia ongelmia lasten kasvaessa. Vaikka myös jaetun vanhemmuuden diskurssilla (Vuori 2001) on vahva jalansija, se ja siihen pohjaava isyyspolitiikka eivät ole ainakaan vielä onnistuneet murtamaan vanhemmuuden kaksoisstandardia: äidit ovat vastuussa lasten tarpeista huolehtimisesta ja isät perheen toimeentulosta (Repo 2003, 85; Rantalaiho 2003, 227).

Kulttuurinen isyyden kuva eli isyysdiskurssi ei kuitenkaan ole pysyvä ja muuttumaton. Perhettään elättävän, jäyhän miehen malli on samanaikaisesti hegemoninen (sitä vastaan myös isien familisoijat käyvät) ja väistynyt (ei sellaisenaan enää toteudu arjessa). Tämä perinteinen isyys ei tarjoa tai salli miehelle hoivaavaa vanhemmuutta. Miehisyyteen ja miehen rooliin isänä on liitetty etäisyys, tilanteiden hallinta, suoriutuminen ja omien tunteiden kontrollointi yhdistettynä vastuuseen perheen elannon hankkimisesta. Tunteellisuus ja vuorovaikutteisuus ovat perinteiselle isyydelle vieraita. (Huttunen 1999, 171–172). Toisaalta voidaan huomata, ettei myöskään äidinhoiva vielä muutamia vuosikymmeniä sitten ollut Suomessa erityisen hellää eikä tunnetasolla vuorovaikutteista. Ajateltiin, että liika helliminen ja kannustaminen olisi lapselle haitallista.

Huttunen ajoittaa suomalaisen isyyden yhteiskunnallisen murroksen 1970-luvulle, jolloin säädettiin lait lapsen elatuksesta ja isyyslomasta (Huttunen 1999, 173). Perinteisen isän rooli on siis säröillyt yli kolmenkymmenen vuoden ajan, joten ei ole ihme elleivät 2000-luvun uudet isät tunnista itseään perinteisen isän mallista. Toisaalta isiin kohdistuvassa valistuksessa ja asennemuokkauksessa on syyllistytty kaksoisviestintään, jossa isiä on kehoitettu osallistumaan ja olemaan läsnä lapsensa elämässä, mutta perimmäinen hallintavalta on säilytetty vanhan mallin mukaan äidillä (emt.). Tältä kannalta arvioiden isien familisointipyrkimykset eivät ehkä kohdistu oikein: haukutaan vanhaa puuta, jota ei enää ole käytännössä olemassa, ja samalla nykyiset isät eivät saa tilaa toteuttaa isyyttään omalla tavallaan?

⁷ Äitiyden ihannoiminen ja äidillisen uhrautumisen arvostus on aivan toista luokkaa kuin isän arvostus vanhempana. Esimerkiksi äitienpäivän kunniamerkkien myöntäminen on perinne jo vuodesta 1946. Sen sijaan kansanedustaja Heikki Rinteen v. 1991 esittämä kirjallinen kysymys isänpäivän kunniamerkkien jakamisesta torjuttiin, paitsi käytännön syin, myös siksi, että ”tulisi myös korostaa perhekeskeistä ajattelua ja vanhemmuutta pikemminkin kuin äitiyttä ja isyyttä erikseen” (KK 54/1991 vp).

Askel oikeaan suuntaan on Salmen ja Lammi-Taskulan ehdotus, jossa vanhempainvapaan kesto pidennettäisiin 18 kuukauteen, joista yksi kuuden kuukauden jakso olisi isälle, toinen äidille ja kolmas vanhempien kesken sopien jaettavissa (Ehdotuksia...). Isien suurempi omistautuminen lastenhoidolle ei olisi naisilta pois, sillä naiset, joilla on liberaaleimmat (tasa-arvoisimmat, epätraditionaalisimmat) asenteet ja epätraditionaalinen työnjako puolisonsa kanssa, kokevat suurempaa onnellisuutta henkilökohtaisessa ja perhe-elämässään verrattuna perinteisemmän työnjaon ja ajattelutavan perheisiin (Crompton & Lyonette 2005, 614–615). Toisaalta isän osallistuminen lastenhoitoon lisää äidin tyytyväisyyttä työnjakoon, vaikkei isä osallistuisikaan yhtä lailla kodin muihin töihin (Miettinen 2008, 136). Tätä voisi tulkita niin, että aiempaa tasa-arvoisempi, jaettu vanhemmuus kohdistuu todellakin vain vanhemman rooliin lapsen hoidossa ja kasvatuksessa, mutta ei laajennu koskemaan sukupuolten välistä työnjakoa yleisemmin.

Ansaitzijamalli (myös: elättäjämalli, engl.: breadwinner model) kuvaa, millä työaikapanoksella perheen aikuiset jäsenet osallistuvat ansiotyöhön kodin ulkopuolella. Perhepoliittiset etuudet vaikuttavat ansaitzijamalliin eli äitien ja isien ansiotyöhön ja vastaavasti lasten- ja kodinhoitoon osallistumiseen ja voivat tuottaa naisten ja miesten työvoimaan kuulumiselle erilaisia kannustimia. (Haataja 2004.)

Työvoiman kysyntä vaikuttaa ansaitzijamalliin, jos naisten ja miesten työllistymismahdollisuudet ja työmarkkinat ovat erilaiset. Tähän puolestaan vaikuttaa se, miten naisten ja miesten oletetaan panostavan työhön ja toisaalta yksityiselämään. Näin ansaitzijamalli ja hoivaajamalli sen kääntöpuolena vaikuttavat sekä työvoiman tarjontaan että kysyntään. (Haataja 2004, 162–163.) Haataja arvelee, että vaikka 1990-luvun laman vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltiomalliin eivät olleet käännteentekeviä, sen vaikutukset ansaitzijamalliin ovat voineet olla suuremmat (emt., 164–165, 181).

Suomessa kokopäiväinen ansiotyö on normi, joka koskettaa kaikkia työikäisiä perhetilanteeseen ja sukupuoleen katsomatta. Kaikki työelämän asemat ja ammatit, samoin kuin kaikki koulutusvaihtoehdot, ovat periaatteessa avoinna yhtä lailla naisille kuin miehillekin. Ansiotyön normi sisältää myös oletuksen siitä, että jokainen työkykyinen aikuinen elättää itsensä omilla tuloillaan, olkoon nämä tulot sitten vaikka kotihoidon tuen 314,28 euroa kuukaudessa.

Revon (2002) tutkimuksen perusteella myös perheen sisäiset taloudelliset vastuut ja oikeudet määrittyvät usein yksilökeskeisyyden ja taloudellisen riippumattomuuden näkökulmasta. Omillaan toimeen tulemisen ja rahan ansaitsemisen diskurssien rinnalla elävät kuitenkin aviollisen jakamisen ihanne ja perheen yhteisen hyvän näkökulma. (Repo 2002.) Esittelen Revon tunnistamat diskurssit tässä melko tarkasti, koska nähdäkseni perheen sisäiseen rahatalouteen liittyvillä käsityksillä on suuri vaikutus siihen, millaisessa todellisuudessa kotihoidon tuen käyttäjä elää hoitovapaansa ajan.

Omillaan toimeen tulemisen diskurssissa taloudellinen riippumattomuus rakennetaan aikuisuuden ja kansalaisuuden edellytykseksi myös puolisoitten välillä. Sen sisällä ei puhuta perheensisäisestä yhteisvastuusta myöskään niissä tilanteissa, joissa puolisoitten välinen tuloero johtuu siitä, että äiti hoitaa kotona yhteisiä lapsia. (Repo 2002, 63–64.) *Raha on ansaittava* -diskurssi puolestaan sisältää sen oletuksen, että rahan ansaitsija myös päättää rahan käytöstä. Siten puolisoitten välisen tasa-arvon kannalta on tärkeää, millaista suhdetta kotona olevan perheenäidin ja hänen miehensä palkkatulojen välille rakennetaan. Palkkatulojen puuttuminen voi tarkoittaa tulottoman puolison henkilökohtaisten kulutustarpeitten ohittamista. (emt., 68–70.) Toisaalta Repo arvelee, että kotiäidin positiosta käsin henkilökohtaiset kulutustarpeet määritellään vaatimattomammiksi kuin työelämästä käsin, koska ”kaikkea ei voi saada” mutta myös kotiäidin taloudellinen riippuvuus on määriteltävissä ongelmattomaksi (emt., 73, 106).

Lapsen hoitaminen kotona ansiotulojen menetyksestä huolimatta tulee ymmärrettäväksi *on muitakin arvoja kuin raha* -diskurssissa. Myös *jakamisen* diskurssissa korostetaan yhteisyyttä, jakamista ja avoimuutta perhe-elämän merkityksellisimpinä elementteinä, jolloin myös käsitykset rahasta ovat jaettuina. Panoksia ei lasketa, eikä sillä, kenen kautta raha perheeseen tulee, ole väliä. (Repo 2002, 78–83.) ”Jakaminen perustuu familistisille lähtökohdille ja yhteisvastuulle parisuhteessa” (Repo 2002, 83). Jakamisen ideologialla voidaan perustella puolisoitten välistä työnjakoa mukaan lukien äidin kotiin jääminen (Repo 2002, 90–93). Tätä on pidettävä myös voimakkaasti institutionalisoituna lähtökohtana, sillä Avioliittolain 46.1§ mukaan:

Kummankin puolison tulee kykynsä mukaan ottaa osaa perheen yhteiseen talouteen ja puolisoitten elatukseen. Puolisoitten elatus käsittää puolisoitten yhteisten sekä kummankin henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisen.

Samalla jakamisen ideologia kuitenkin syrjäyttää muut mahdolliset tarkastelunäkökulmat ja voi jopa toimia legitimaationa käytännöille, jotka eivät perustu jakamiselle ja yhteisyydelle. *Perheen ja*

lasten hyväksi -diskurssi (familistinen diskurssi) liittyy perheen rahatalouden yleisempään lapsen etu-keskusteluun. Siinä lasten tarpeet artikuloituvat vanhempien kulutustarpeita ja -mielihaluja tärkeämmiksi, ja kaikki kulutusvalinnat peilataan muiden perheenjäsenten tarpeisiin. (Repo 2002, 84–86.)

Tyttöjen ja poikien erilaiset koulutus- ja ammattivalinnat pitävät yllä työelämän segregatiota samoin kuin työn ja perheen yhteensovittamiseksi tehdyt ratkaisut, kuten päätös siitä, miten vanhempainvapaa jaetaan äidin ja isän kesken ja myös kotitöiden jakautuminen perheenjäsenten kesken. Naiset (ja miehet) tekevät näitä päätöksiä oman arkielämänsä kontekstissa ja suurelta osin tunteen varassa. Ratkaisun taustalla vaikuttaa vallitseva sukupuolijärjestelmä. (Kivimäki 2001, 13.) Jokainen yksittäinen päätös perustuu kuitenkin yksilölliseen, konkreettiseen elämäntilanteeseen. Olisi kohtuutonta vaatia hoitoalasta kiinnostunutta tyttöä hakeutumaan insinöörikoulutukseen tai lapsen kanssa kotiin jäävää äitiä työmaalle heti äitiysvapaan päätyttyä vain työelämän sukupuoli-segregaation purkamiseksi. (Kivimäki on tästä eri mieltä, 2001, 16.)

Isien ja äitien työvoimaosuus ja työllisyysaste ovat Suomessa korkeammat kuin väestön keskimäärin, vaikkakin äitien työssäkäynti riippuu paljon nuorimman lapsen iästä niin, että työssäkäyntiaste nousee kuopuksen täyttäessä kolme vuotta. Huomionarvoista on, että pienten lasten isät tekevät eniten ylityötä, ja että melko suuri osa ylityöstä tehdään korvauksetta. Äidit sopeuttavat työssäkäyntiään pienten lasten vaatimuksiin lähinnä työmarkkinoille osallistumisena tai osallistumattomuutena, eikä työaikajärjestelyillä ole merkittävää osuutta työn ja perheen yhteensovittamisessa. Pienten lasten äitien perhevapaiden käyttö on niin laajaa, että se vaikuttaa naisten yleiseen työllisyysasteeseen, kun taas isien vapaiden käyttö ei näy työvoimatilastoissa lainkaan. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 48–52.)

Osa-aikatyötä tekevät yleisimmin työuransa alku- tai loppupäässä olevat ihmiset. Pienten lasten ruuhkavuosiaan elävät vanhemmat ovat osa-aikatyössä vain harvoin. Onkin syytä pohtia, miksei osa-aikatyö ole Suomessa monien muiden maiden tapaan tullut käytetyksi ratkaisuksi, ja miksi sitä ei tueta lastenhoitojärjestelmien kautta. Yksi mahdollinen selitys on, että anteliaat perhevapaajärjestelmät ja osa-aikatyö sulkevat toisensa pois: osa-aikatyö ei kannata verrattuna vapailla oloon, joten ansiotyö on kokoaikaista silloin, kun siihen on päädytty (Kangas & Rostgaard 2007, 248).

Sosiaaliturvajärjestelmä ja ympäröivä yhteiskunta tuottavat reunaehdoja ihmisten valinnoille. Yksi selkeä reunaehto on, että työssäolo tai kotihoito on joko–tai-ratkaisu, eikä toisin kuin monissa muissa maissa osa-aikatyötä perheen ja työn yhdistämisen välineenä ole juuri käytetty. Työmarkkinat tuottavat omat ehtonsa. Käytännöt ovat myös kulttuurisidonnaisia: siinä missä amerikkalaisäidit vievät lapsen hoitoon kaksikuisena pidetään Suomessa ihanteena, että lapsi olisi hoitoon mennessään ainakin vuoden vanha. Päätöksiä tehdessään ihmiset oletettavasti pyrkivät parhaisiin mahdollisiin ratkaisuihin niillä eväillä, mitä heillä on käytettävissään. Yksilön kannalta toimivin ratkaisu ei välttämättä ole yhteiskunnan kokonaisuuden kannalta edullisin, ja yhteiskunnan ja yksilön aikaperspektiivit ovat erilaiset.

4 PREFERENSSIN RATIONAALISUUS

Tässä neljännessä luvussa käyn läpi kaksi valintoja selittävää teoriaa. Rationaalisen valinnan teorian⁸ mukaan ihmiset tekevät parhaita ja järkevimpiä mahdollisia päätöksiä sen tiedon perusteella, mitä heidän saatavillaan on. Catherine Hakimin preferenssiteoria puolestaan esittää, että monet naiset ovat *perhesuuntautuneita* ja asettavat siksi perhe-elämän, myös pienten lasten kotihoidon, etusijalle, vaikka siitä seuraakin tulojen pienentymistä ja mahdollisesti työmarkkina-aseman heikentyminen.

Rationaalisen valinnan teoriassa oletetaan, että ihminen toimii rationaalisesti pyrkiessään päämääriinsä. Ihanteena on, että yksilö päätöstä tehdessään punnitsee kaikki mahdolliset vaihtoehdot, asettaa ne paremmuusjärjestykseen ja sitten tekee valintansa tämän järjestyksen perusteella (esim. Halko 2008). ”Järjestys riippuu päätöksentekijän mieltymyksistä (preferensseistä)”. Ihanteeseen ei useinkaan ole mahdollista päästä, sillä usein valintatilanteisiin sisältyy epävarmuustekijöitä. Tällöin rationaalinen päätöksentekijä valitsee odotusarvomielessä parhaan vaihtoehdon. (Halko 2008.) Epävarmuustekijöiden lisäksi rationaalista valitsemista rajoittavat valintoja tekevän ihmisen impulsiivinen tai emotionaalinen käyttäytyminen tai pitäytyminen refleктоimattomissa rutiineissa (Hechter & Kanazawa 1997, 192).

Rationaalisen valinnan teorian soveltuvuus perheasioiden tutkimukseen on perinteisesti kyseenalaistettu sillä perusteella, että perhe-elämän on ajateltu siihen liittyvine voimakkaine tunteineen olevan rationaalisuuden ulkopuolella (White 2005, 95–96). Teorian käyttöalaa on kuitenkin koko ajan laajentunut (Hechter & Kanazawa 1997). Monissa perhevapaiden käyttöä selvittävässä tutkimuksissa (esim. Rønsen & Sundström 2002) käytetään ns. ohuita (thin) rationaalisen valinnan malleja. Ohuet mallit perustuvat muutamille vahvoille oletuksille, kuten yksilön arvojen/prioriteettien pysyvyydelle tilanteesta toiseen (Hechter & Kanazawa 1997, 194) ja usein myös oletukseen yksilön pyrkimyksestä ensisijaisesti maksimoida taloudellinen hyöty. Ohuille malleille perustuva rationaalisen valinnan teoria on universalistista eikä ota huomioon yksilöiden henkilökohtaisia arvoja ja tavoitteita (emt.).

⁸ Rationaalisen valinnan teorian ovat pikemminkin yleinen teoreettinen näkökulma tai teorioiden perhe kuin yksittäinen teoria (Hechter & Kanazawa 1997).

Tiheät (thick) rationaalisen valinnan teorit sen sijaan ottavat huomioon valitsijan preferenssit ja niiden vaihtelun tilanteesta toiseen. Tiheiden rationaalisen valinnan teorioiden mukaan ihmisen käyttäytyminen tulee ymmärrettäväksi motiivien kautta ja siten käyttäytyminen, jonka kautta ihminen voi saavuttaa omat yksilölliset päämääränsä, on rationaalista, vaikkei päämäärä olisikaan yleisesti tavoiteltavana pidetty. (Hechter & Kanazawa 1997, 194.)

Kotihoidon tuen käytön näkeminen ansana naisille liittyy suurelta osin tuen negatiiviseen vaikutukseen sitä käyttävien naisten tuloihin sekä käyttöhetkellä että myöhemmin, eläkeikään asti. Tällöin tarkastelun lähtökohtana on taloudellinen rationaliteetti, ja lasten kotihoidon tuen käyttö nähdään rationaalisena vain siinä tapauksessa, että se tulee raha- ja aikaresurssien käyttö huomioon ottaen edullisemmaksi kuin äidin työssäkäynti ja päivähoitopalveluihin turvautuminen. Toinen usein itsestään selvänä otettu lähtökohta on, että kaikki naiset haluavat ”ulos kodista” ja nimenomaan työmarkkinoille. Päinvastaisessa tapauksessa tuen käyttö näyttää epärationalisena valintana, ja sitä pyritäänkin selittämään tietoisien valinnan sijaan esimerkiksi sukupuolirooleihin kohdistuvien kulttuuristen odotusten tai valitsijan työmarkkina-aseman vaikutuksella. Tällöin selittämisessä painottuvat ulkopuoliset olosuhteet aktiivisen toimijuuden ja valitsemisen sijaan.

Jos sen sijaan rationaalisen valinnan lähtökohdaksi otetaan perheen omat arvot (vaikkapa kiireettömät aamut lasten kanssa) eikä ulkopuolelta määrättyjä (taloudellisia) rationaliteetteja, kotihoidon tuen käytön arviointi monipuolistuu. Taloudelliset rationaliteetit vaikuttavat useimmiten joka tapauksessa valintoihin, mutta niiden rinnalle tai edelle nousee muita arvoja, kuten perhekeskeisyys, vapaa-aika tai elämäntapa. Hakimien preferenssiteoria pyrkii selittämään perheen ja työn yhteensovittamiseen liittyviä valintoja mieltymysten kautta ja näkee perhekeskeisiä, taloudellisen rationaliteetin vastaisia valintoja tekevät naiset itsenäisinä, omaa perhekeskeistä rationaliteettiaan toteuttavina toimijoina. Preferenssiteoria painottaa siis toimijuutta rakenteellisten selitysmallien sijaan.

Preferenssiteoria on saanut osakseen kiukkuistakin kritiikkiä (esim. Crompton & Lyonette, 2005). Sillä on kuitenkin joitakin kosketuspintoja maternalistiseen feminismiin, johon sitoutuva näkemys elää suomalaisenkin yhteiskunnallisen ajattelun marginaalissa⁹. Preferenssiteorian kritiikki on

⁹ Esimerkiksi Nanna Jouste (2001) on sosiaalityön gradussaan tutkinut väliaikaista kotiäitiyttä nimenomaan rohkeitten ja itsenäisten naisten valintana.

monilta osin perusteltua, eikä tarkoituksena tässä ole esittää preferenssiteoriaa kattavana maailmanselityksenä. Mieltymysten ja valintojen huomioiminen tuo kuitenkin tärkeän lisän rakenteellisten ja kulttuuristen seikkojen pohtimisen rinnalle.

4.1 Hakimin preferenssiteoria

Hakimin preferenssiteoria käsittelee kolmea tutkielmani kannalta kiinnostavaa aihetta: ensinnäkin naisten valintoja työn ja perheen yhteensovittamisessa, toiseksi alojen ja asemien jakautumista työmarkkinoilla naisten ja miesten kesken ja kolmanneksi vielä sosiaalipoliittisten keinojen vaikutusta molempiin edellisiin. Pyrkinessään selittämään sitkeästi vallitsevia eroja miesten ja naisten työllisyydessä Hakim haastaa sosiologiset rakenneselitykset naisten työmarkkina-aseman (erityisesti palkkaerojen) taustalla ja pitää tärkeämpänä naisten, kuten myös miesten, omaa suuntautumista¹⁰. Näin preferenssiteoria asettaa kyseenalaiseksi joitakin alun perin naisasialiikkeen ajamia, nykyään jo laajasti hyväksytyjä olettamuksia, ja on siksi nostattanut myös laajasti kritiikkiä.

Hakimin preferenssiteoria selittää ja ennustaa naisten valintoja työ- ja perhe-elämän välillä ja on hänen oman ilmoituksensa mukaan ”historiatietoinen, empiriaan perustuva, monitieteinen, pikemminkin tulevaisuuteen suuntautuva kuin menneisyyttä peilaava ja sovellettavissa kaikkiin rikkaisiin moderneihin yhteiskuntiin¹¹” (Hakim 2000, ref. Hakim 2006, 286). Teorian mukaan 1900-luvun loppupuolella tapahtuneet historialliset muutokset (ehkäisyvallankumous, equal opportunities, valkokaulusammattien laajeneminen, toisen palkanansaitsijan työpaikkojen luominen sekä individualismi eli asenteiden, arvojen ja preferenssien merkityksen kasvu elämänvalinnoissa) ovat luoneet tilanteen, jossa naisilla on suurempi vapaus kuin koskaan ennen tehdä elämän(tapa)valintoja omien preferenssiensä mukaan.

¹⁰ Korostaessaan yksilöiden toimijuutta ja valitsemista, jopa valitsemisen pakkoa, Hakim liittyy keskusteluun postmodernismista (mm. Beck, Bauman, Giddens).

¹¹ A theory that is historically-informed, empirically-based, multidisciplinary, prospective rather than retrospective in orientation and applicable in all modern societies.

Preferenssiteorian mukaan ihmisen työorientaatio ja työmarkkinakäyttäytyminen ovat sidoksissa hänen laajempiin päämääriinsä elämässä, kilpailuhenkisyden ja konsensusarvojen suhteelliseen tärkeyteen samoin kuin perhe-elämän ja uran suhteelliseen tärkeyteen, ja naiset ja miehet keskimäärin eroavat toisistaan näillä ulottuvuuksilla (Hakim 2006, 280). Hakim jakaa ihmiset kolmeen preferenssiryhmään, jotka ovat koti- tai perhekeskeinen, työkeskeinen ja sopeutuva. Työkeskeisiä on naisista Hakimin arvion mukaan noin viidennes, kun taas miehistä suuri enemmistö. Samoin kotikeskeiset naiset ovat (hiljainen) vähemmistö naisten joukossa, ja kotikeskeiset miehet vielä pienempi vähemmistö. Enemmistö naisista ja pienempi joukko miehiä on sopeutujia, jotka pyrkivät yhdistämään työn ja perheen kussakin tilanteessa parhaalla mahdollisella tavalla. (Hakim 2006.)

Yhteiskunta tarjoaa jokaisen tartuttavaksi erilaisia mahdollisuuksia. Preferenssiteoria selittää naisten välisiä eroja esimerkiksi sosiaalipolitiikan tarjoamiin mahdollisuuksiin suhtautumisessa, sillä suhtautuminen vaihtelee preferenssiryhmien välillä. Sopeutujanaiset ovat vastaanottavaisia erilaisille kontekstuaalisille tekijöille kuten päivähoiton tarjonnalle tai työtilaisuuksille. Preferenssit ovat pääasiallinen, mutta eivät suinkaan ainoa ratkaiseva tekijä naisten valinnoissa. (Hakim 2003, 342–343.)

Preferenssierot ovat asteittaisia ja limittyvät sukupuolten välillä. Naiset ovat teorian mukaan kuitenkin ryhmänä enemmän ”kotiin päin kallellaan” kun taas miehet ryhmänä panostavat enemmän työelämään ja menestymiseen ja kilpailuun työmarkkinoilla. Työsuuntautuneet ihmiset, niin naiset kuin miehetkin, omistautuvat työlleen sopeutujia ja kotikeskeisiä ihmisiä enemmän. Työsuuntautuneet tekevät pitempiä päiviä, kehittävät ammattitaitoaan enemmän ja ovat valmiimpia sopeuttamaan muuta elämäänsä työn vaatimusten mukaan.

Hakim esittää, että työelämän parhaiten palkatut johtopaikat ovat usein myös *ahnaita ja hegemonisia* työpaikkoja, jotka eivät salli yhtä suurta panostusta perhe-elämään ja vapaa-aikaan kuin alemman tason työpaikat. On luonnollista, että huipputyöpaikkoihin pääseminen edellyttää paitsi suurempaa lahjakkuutta, myös suurempaa työlle omistautumista kuin ”tavallisen” työpaikan saaminen. Tämä ei nähdäkseen ole ristiriidassa sen pohjoismaisen perhepolitiikan pyrkimyksen kanssa, että sukupuolten välinen tasa-arvo työmarkkinoilla parantuisi, jos miehet käyttäisivät enemmän vanhempainvapaita.

Olisi ihanteellista, jos myös työelämän johtopaikoilla olevilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet työn ja perheen yhteensovittamiseen kuin rivityöntekijöillä. Toisaalta erityinen menestyminen millä tahansa elämänalueella vaatii uhrauksia jollakin muulla elämänalueella. Samoin kuin työelämän johtopaikkojen tavoittelu edellyttää tavallista suurempia ponnisteluja ja uhrauksia, myös huippu-urheilija joutuu tinkimään perhe-elämästään menestyäkseen lajissaan, kun taas kuntohölkäämisen yhdistäminen perheelle omistautumiseen on vaivattomampaa. Tältä kannalta preferenssiteorian tulkinta johtopaikkojen jakautumisesta preferenssiryhmien kesken vaikuttaa realistiselta ja oikeudenmukaiseltakin.

Hakim jakaa asenteet pysyviin, henkilökohtaisiin tavoitteisiin liittyviin preferensseihin ja toisaalta yhteiskunnallisiin asenteisiin (social attitudes) ja näkemyksiin, jotka liittyvät moraalikäsitteisiin ja jonkin käyttäytymisen toivottavuuteen yleisemmällä tasolla. Ensimmäiset selittävät käyttäytymistä, jälkimmäiset yleensä eivät. (Hakim 2003, 339–340.) Hakimin mukaan vastaukset mielipidetutkimusten asennekysymyksiin kuvastavat sosiaalista suotavuutta eli sitä, miten asioiden pitäisi yleisesti ottaen olla, eikä kysymyspattereilla päästä kiinni vastaajien syvempiin, henkilökohtaisiin arvostuksiin (Hakim 2003). Esimerkiksi sosioekonomisten tekijöiden asettamat rajoitteet ovat merkityksettömiä, kun mietitään perhevapaiden jakamista yleensä, mutta tärkeitä, kun pohditaan omia valintoja perhevapaiden jakamisessa (Lammi-Taskula 2007, 59).

Preferenssiteorian kritiikissä nojaan kahteen artikkeliin (Crompton & Lyonette 2005; Procter & Padfield 1999). Sekä Cromptonin ja Lyonetten että Procterin ja Padfieldin kritiikki perustuu empiriaan: Cromptonilla ja Lyonettella ISSP-aineiston tilastolliseen analyysiin ja Procterilla ja Padfieldilla nuorten naisten haastattelututkimukseen.

4.2 Preferenssiteorian kritiikki

Hakim on kehittänyt teoriaansa pitkään ja näyttää loiventaneen ilmaisuaan työn edetessä. Tästä on esimerkkinä Procterin ja Padfieldin (1999) artikkelissaan käsittelemä Hakimin julkaisu vuodelta 1996, jonka tekstissä kirjoittajat osoittavat monia varsin provosoivia kohtia. Ehkä merkittävin

yksittäinen ero on, että Hakim on muuttanut kolmannen preferenssikategorian nimen ”päämäärättömistä kuljeskelijoista” ”sopeutujiin”¹².

Preferenssiteorian mukaan merkittävä osa miesten ja naisten työmarkkina-asemien välisistä eroista ja niihin liittyvästä epätasa-arvosta on selitettävissä yksilöiden työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvillä mieltymyksillä. Crompton ja Lyonette tulkitsevat, että Hakim pitää eroja synnynnäisinä sukupuolten ominaisuuksina ja syyttävät Hakimia sukupuolen essentialisoinnista eli sukupuolten välisten, ei-biologisten erojen selittämisestä synnynnäisillä fyysisillä, fysiologisilla ja/tai henkisillä eroavaisuuksilla. Tällöin jätetään huomiotta erojen sosiaalisesti konstruoitu luonne, jonka purkamiseen feministinen tutkimus pyrkii. (Crompton & Lyonette 2005, 601–602.) Kyse ei kuitenkaan ole perimmäisistä laadullisista eroista vaan aste-erosta, joka liittyy miesten ja naisten välillä. Hakim ei niinkään ota kantaa siihen, mistä nämä mieltymykset ovat peräisin, kuin siihen, mihin ne johtavat työmarkkinoilla. (Hakim 2006, 280.)

Kriitikkojen huolena on, että teoria perustuu ajattelulle, joka oikeuttaa epäoikeudenmukaisuutta työnjaossa. Laajemmin kritiikki kytkee preferenssiteorian uusliberalistiseen ajatteluun. Uusliberalismi painottaa yksilöiden valinnanvapautta ja vastuuta vapaasti tehdyistä valinnoista ja vastustaa valtion laajaa puuttumista valitsemisen seurauksiin esimerkiksi perhe- tai tasa-arvopolitiikan keinoin (Crompton & Lyonette 2005, 602–603).

Hakim (2006) pitää Isoa-Britanniaa ja Yhdysvaltoja ihannetapauksina valtioista, joissa naisilla on historiallisesti ottaen eniten valinnanvaraa työn ja perheen yhteensovittamisessa. Pääosin tämä argumentti perustuu koko- ja osa-aikaisten työpaikkojen saatavuuteen ja perhesuunnittelun mahdollisuuteen. Perhesuunnittelun osalta kaikkien länsimaiden voitaneen katsoa olevan samalla viivalla. Suomessa valinnanvapautta voidaan nähdä olevan enemmän perhevapaiden, varsinkin hoitovapaa-oikeuden ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden kautta, mutta osa-aikaisen työn saatavuus, ainakin koulutetulle työvoimalle, on rajatumpi.

Procterin ja Padfieldin (1999) kritiikki perustuu siihen, etteivät heidän haastattelemansa naiset sovi siististi sen enempää koti- kuin työkeskeistenkään preferenssiryhmiin. Siksi he sijoittavat 44 otoksensa 54 naisesta keskimmäiseen sopeutujien ryhmään. Procter ja Padfield tulkitsevat

¹² Engl. *drifters, adaptives*

sopeutujien ryhmän kaatoluokaksi, joten tutkittavien pääjoukon sijoittuminen siihen näyttäytyy todisteena teorian virheellisyydestä (emt., 156). Hedelmällisempää kuin preferenssiryhmiä näkeminen tiukkoina luokkina olisi kuitenkin nähdä preferenssierot Hakimin (2006) tavoin jatkumona, jonka toisessa päässä ovat erittäin uraorientoituneet ja toisessa erittäin perheorientoituneet ihmiset. Jatkumon keskivaiheella on suuri sopeutujien joukko. Sopeutujien kesken on eroja siinä, paljonko he panostavat työhön ja paljonko perheeseen kussakin konkreettisesti tilanteessa. Preferenssien vaikutus näkyy pikemminkin tuhannessa pienessä, konkreettista valintatilannetta koskevassa päätöksessä kuin yhdessä suuressa valinnassa työn ja perhe-elämän välillä.

Hakimin voidaan nähdä puolustavan valinnanvapauden lisäksi oikeutta erilaisiin elämäntapoihin. Jos työväenluokkainen tyttö ei kiinnostu kouluttautumisesta, perheellistyy nuorena ja tekee osa-aikatöitä silloin tällöin, ei se automaattisesti merkitse uhriutta. Esimerkiksi työväenluokkaisten poikien huonoa koulumenestystä on tulkittu tämäläisestä näkökulmasta: pojat eivät halunneet panostaa kouluun, koska kokivat sen ylhäältä annettuna vaatimuksena mukautua porvarillisiin arvoihin. Kieltäytymällä kouluttautumisesta pojat ylläpitivät omaa, työväenluokkaista elämäntapaansa.

Tärkeä näkökohta Cromptonin ja Lyonetten esittämässä kritiikissä on, ettei asenteen ja käyttäytymisen välillä voida osoittaa olevan selkeää tietynsuuntaista syy-yhteyttä. On todennäköistä, että esimerkiksi äiti, joka lähtökohtaisesti pitäisi kotihoitoa parempana vaihtoehtona kuin päivähoitoa, muuttaa mieltään päivähoitolle suojeammaksi vietyään lapsensa päivähoitoon (Himmelweit & Sigala 2003, ref. Crompton & Lyonette 2005). Sama toimii tietysti myös toisin päin. Tämän ilmiön selitykset kuulunevat psykologian alaan eikä niihin puututa tässä enempää.

ISSP:n kaltaisissa mielipidetutkimuksissa mitataan asenteiden pintatasoa tai sosiaalista suotavuutta eli sitä, miten määrättyä toimintaa siedetään tai ei siedetä. Suvaitsevaisissa yhteiskunnissa mielipidemittauksista saadaan näennäisen ristiriitaisia tuloksia sen vuoksi, että kaikenlainen käyttäytyminen (esim. yhtä lailla koti- kuin uraäitiyskin) nähdään hyväksyttävänä. (Hakim 2003, 340–341.) Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro siitä, mitä vastaaja pitää itselleen parhaimpana vaihtoehtona tai miten vastaaja tosiasiallisesti toimii. Esimerkiksi tämänhetkisessä suomalaisessa yhteiskunnassa arvostetaan paljon sekä työetiikkaa ja työelämässä menestymistä että perhearvoja ja perheen yhdessä viettämää aikaa. Käytännön työelämässä perhearvot jäävät kuitenkin helposti työn

vaatimusten jalkoihin. (Takala 2005a, 7.) Ei siis ole yllätys, että asenteiden yhteys käyttäytymiseen näyttäytyy kyselytutkimuksissa heikkona (Hakim 2003, 340–341).

Hakimin preferenssit ovat siis jotain hyvin syvällä ihmisen olemuksessa olevaa, ikään kuin rationaalisuuden ulottumattomissa. Siksi myös keskustelu pienten lasten hoitomuodoista on usein niin tunteikasta ja juuttuu helposti ”poteroihinsa”: valinnat eivät ole perusteltavissa järjellä, vaikka keskusteluissa peräänkuulutetaankin asia-argumentteja.

Kaiken kaikkiaan preferenssiteorian paikkansa pitävyyden arviointi pelkistyy kysymykseen siitä, kumpi oli ensin: preferenssit vai toteutunut elämäntilanne. Määrittävätkö syvällä ihmisen olemuksessa olevat mieltymykset elämänkulkua (koulutusvalintoja, puolison valintaa, lasten saamista, työmarkkinoille hakeutumista ja asemaa siellä), vai ovatko edellä mainitut seurausta rakenteellisista ja institutionaalisista tekijöistä, joihin sopeutuessaan yksilö omaksuu arvot, joiden kautta elämä tietyssä positiossa tulee siedettäväksi? Oma näkemykseni sijoittuu rakenteiden ja toimijuuden vuorovaikutusta painottavien tutkimusten joukkoon.

Hakimin sekä Procterin ja Padfieldin tutkimukset on tehty anglosaksisissa yhteiskunnissa, eikä niiden sisältö suoraan sovellu Suomeen. Suomessa Mia Hakovirta ja Milla Salin (2006) ovat soveltaneet preferenssiteoriaa niin ikään ISSP-aineistoon. Heidän yllättävä tuloksensa on, että suomalaiset äidit haluaisivat tehdä koko-aikatyön sijaan enemmän osa-aikatyötä lasten ollessa pieniä tai jopa vielä silloinkin, kun nuorin lapsi on jo kouluiässä. Kuitenkin hajonta preferensseissä oli suurta ja kaikenlaisten preferenssien toteutuminen heikkoa.

Kangas ja Rostgaard (2007) ovat testanneet preferenssiteoriaa niin ikään ISSP-aineistolla. Tutkimus on seitsemän maan vertailu, jossa ovat mukana Suomi, Tanska, Englanti, Saksa, Alankomaat, Norja ja Ruotsi. Yhtenä alakysymyksenä selvitettiin puolison sukupuolirooleja koskevien asenteiden vaikutusta vaimon työssäkäyntiin. Kirjoittajat toteavat, että Hakimin operationalisointi koski vastaajien henkilökohtaisia valintoja, kun taas ISSP-aineistossa kysytään, mitä ihmisten ylipäänsä pitäisi vastaajan mielestä tietyssä tilanteessa tehdä. Kirjoittajat sivuuttavat tämän eron ja pitävät kysymyspatteristoa riittävän samankaltaisena. Hakim (2003) itse kuitenkin pitää eroa tärkeänä.

Kankaan ja Rostgaardin tutkimuksen vahvuutena on päivähoiton laadun ottaminen huomioon yhtenä osatekijänä, ei pelkän saatavuuden huomioiminen (vrt. ”paras mahdollinen hoito”). Sen

sijaan melko itsestäänselvältä vaikuttaa se tulos, että miehen näkemyksillä on merkitystä vaimon työmarkkinaosallistumiseen. Länsimaissa naiset valitsevat itse puolisonsa ja luultavasti päätyvät sellaiseen, jonka mielipiteet näin tärkeässä asiassa ovat lähellä naisen omia (Hakim 2003). Tulokset eivät täysin tue Hakimin teoriaa mutta eivät myöskään todista, että Hakim olisi väärässä korostaessaan asenteiden merkitystä käyttäytymisen taustalla. Toisin kuin Crompton ja Lyonette Kangas ja Rostgaard näkevät asenteet merkittävänä naisten käyttäytymistä selittävänä tekijänä yhdessä rakenteellisten ja institutionaalisten seikkojen kanssa.

Rationaalisen valinnan teoria pyrkii siis selittämään, miksi ihmiset ylipäänsä päätyvät tiettyyn ratkaisuun jonkin muun valittavissa olevan sijaan, ja selityksenä on, että valitsija pitää valitsemaansa vaihtoehtoa jollain tavalla muita parempana. Preferenssiteoria puolestaan pyrkii selittämään, millä perusteella yksilöt asettavat paremmuusjärjestykseen työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä valinnanvaihtoehtojaan. Selityksenä on, että valitsijan pitää tärkeämpänä joko työhön tai perheeseen panostamista. Kumpikaan teoria ei toimi tyhjiössä vaan ottaa valitsijan ympärillä vaikuttavan yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ympäristön annettuna. Teoriat eivät ole normatiivisesti kiinnostuneita siitä, millainen maailman tulisi olla, vaan siitä, miten (enemmän tai vähemmän) itsenäiseksi ajateltu yksilö, valinnan tekijä, siinä toimii.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

5.1 Tutkimuskysymykset

Valinnanvapausperustelu on keskeinen lasten kotihoidon tukijärjestelmän oikeuttajana. Päätettäessä lapsen hoidosta vanhempainvapaiden jälkeen vanhemmat pohtivat paitsi perheen toimeentuloa ja työn ja perheen yhdistämistä, myös saatavilla olevan päivähoidon laatua verrattuna lapsen kotona saamaan hoitoon. Käsitykset alle kolmivuotiaan asianmukaisesta hoidosta voivat vaihdella suurestikin. Vanhemmat pohtivat, voiko pienokaisen viedä hoitoon heti vanhempainvapaiden päätyttyä, vai pitäisikö vauvan saada vielä olla kotona oman vanhemman kanssa. Myös puolisoitten käsitykset sukupuolten välisestä työnjaosta ja rooleista määrittävät osaltaan sitä, millaisia vaihtoehtoja perhe katsoo olevan valittavissa: jaetaanko vapaata ja voiko isä jäädä kotiin, vai onko se kokonaan äidin valtakuntaa?

Tutkimuskirjallisuudessa kotihoidon tuen käyttö nähdään joko arvovalintana eli haluna hoitaa omia lapsia kotona (esim. Jouste 2001; Heimo & Nätkin 2007), tai seurauksena äidin heikosta työmarkkina-asemasta, jolloin tukea haetaan ikään kuin pakosta tai vaihtoehtona työttömyydelle (Takala 2005b, 38; Salmi 2006).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää asenteiden ja perhevapaiden käytön välistä yhteyttä. Mitkä asennetekijät ovat yhteydessä siihen, että lasten kotihoidon tukea päätetään hakea ja käyttää? Miten kotihoidon tukea käyttäneiden vastaajien asenteet erottuvat niiden alle kolmivuotiaiden lasten vanhempien asenteista, jotka eivät käytä tukea? Ovatko kotonaolijat niitä, jotka pitävät kotonaoloa tavoiteltavana? Vastaan kysymyksiin valmiin aineiston tilastollisen analyysin avulla.

5.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistona käytän Yhteiskuntatieteellisestä tietarkistosta tilaamaani *Palkallisen ja palkattoman työn jako perheessä 1998*¹³ -aineistoa. Aineisto on koottu kirjekyselynä strukturoidulla kyselylomakkeella ja sen perusjoukkona ovat 25–50-vuotiaat suomalaiset, jotka asuvat vähintään kahden hengen talouksissa. Tutkimushenkilöt on valittu satunnaisotannalla, otoskoko oli 2500 ja vastausprosentti 56,6. Alkuperäinen aineisto sisälsi 1416 havaintoa ja 459 muuttujaa. Monipuolisten taustamuuttujien lisäksi aineistossa oli 36 asenteita mittaavaa muuttujaa.

Aineisto on alun perin koottu Anneli Miettisen perheiden sisäistä työnjakoa ja ajankäyttöä koskevaan tutkimukseen. Miettisen tutkimuksen kysymyksenasettelu poikkeaa tämän tutkimuksen kysymyksenasettelusta monin tavoin ja eroavuudet näkyvät myös kysymyslomakkeen asenteita mittaavassa osiossa, joka on oman mielenkiintoni pääasiallisena kohteena. Miettisen (2008) tutkimuksessa lastenhoito ja vastuu lapsista lasketaan yhdeksi kotitöistä kodinhoidon ja ruuanlaiton tapaan. Tässä tutkimuksessa muut kotityöt kuin lapsen tai lasten hoitaminen ovat osa sitä kontekstia, jossa kotihoidon tuen käyttöön liittyviä päätöksiä tehdään, samaan tapaan kuin aiemmin esitellyt perheen sisäiseen rahatalouteen liittyvät seikat.

Huomionarvoista on, että aineistosta on ilmeisesti julkaistu vain yksi katsaus (Miettinen 2008) ja sekin vasta kymmenen vuotta aineiston kokoamisen jälkeen. Miettisen selvitys käsittelee pariskuntien kotitöiden jakoa ja sen yhteyttä palkkatyöhön, koulutukseen, elämäntilanteeseen ja asenteisiin. Lasten iät näkyvät aineistossa vuoden tarkkuudella ja niiden perusteella poimin osa-aineistoksi ne vastaajat, joilla oli vastaamishetkellä talouksessaan alle kolmevuotias lapsi tai lapsia. Näistä yhden osalta puuttuivat kaikki vastaukset asennekysymyksiin, joten vastaaja poistettiin aineistosta. Lisäksi aineistosta poistettiin viisi yksinhuoltajaa, joista yksi oli naimaton ja neljä eronneita. Näin jäljelle jäi 223 avo- tai avioliitossa elävää vastaajaa, joista naisia oli 127 ja miehiä 96. Vastaajan puolison oletetaan olevan eri sukupuolta kuin vastaajan.

Aineistossa on kaksi suoraan lasten kotihoidon tuen käyttöä käsittelevää kysymystä: onko kotitalous saanut tukea viimeisen viiden vuoden aikana ja saako kotitalous tukea vastaamishetkellä. Näiden muuttujien perusteella tukea käyttäviä on mahdollista verrata niihin alle kolmevuotiaiden

¹³ Aineisto on vapaasti saatavissa tutkimuskäyttöön yhteiskuntatieteellisestä tietarkistosta.

vanhempiin, jotka eivät sitä käytä. 63 prosenttia aineiston perheistä oli käyttänyt kotihoidontukea jossain muodossa (jompikumpi puolisoista ollut hoitovapaalla tai saanut kotihoidontukea, kuntalisää tai osittaista kotihoidontukea) ja vastaavasti 37 prosenttia ei ollut käyttänyt tukea.

Taulukko 1: Vastaaajien taustatietoja

	naiset	%	miehet	%
IKÄ				
20–29	47	37,0	33	34,7
30–39	72	56,7	48	50,5
40–	8	6,3	14	14,7
	127	100	95	100
ALAIKÄISTEN LASTEN MÄÄRÄ				
Yksi lapsi	49	38,6	37	38,5
Kaksi lasta	57	44,9	40	41,7
Kolme tai useampia lapsia	21	16,5	19	19,8
	127	100	96	100
AMMATILLINEN KOULUTUS				
Ei ammatillista koulutusta	4	3,6	13	15,7
Ammattikoulu tai -kurssi	40	35,7	30	36,1
Opisto, AMK	44	39,3	32	38,6
Yliopisto, korkeakoulu	24	21,4	8	9,6
	112	100	83	100
PÄÄASIALLINEN TOIMINTA				
Kokopäivätyö	77	60,6	73	76,0
Osa-aikatyö	6	4,7	0	0,0
Yrittäjä	7	5,5	15	15,6
Työtön	19	15,0	6	6,3
Opiskelija	3	2,4	2	2,1
Hoitaa kotia	15	11,8	0	0,0
	127	100	96	100
PERHEVAPAIDEN KÄYTTÖ				
Vastaaaja käyttänyt äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaata	123	96,9	74	77,1
Vastaaaja käyttänyt hoitovapaata	54	42,5	4	4,2
Puoliso käyttänyt äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaata	86	67,7	87	90,6
Puoliso käyttänyt hoitovapaata	6	4,7	46	47,9

Taulukossa 1 esitetään keskeisiä taustatietoja vastaajista sukupuolen mukaan. Tutkimusjoukossa naiset olivat hieman miehiä nuorempia ja heillä oli keskimäärin parempi koulutustaso kuin miehillä. Miesten työmarkkina-asema vaikutti naisia paremmalta, sillä heistä suurempi osa oli kokopäivätyössä tai toimi yrittäjänä, kun taas työttömänä oli pienempi osa miehistä kuin naisista. Useampi kuin joka kymmenes nainen hoiti kotia päätoimisesti. Hoitovapaata käyttäneiden miesten osuus aineistossa on samalla tasolla kuin koko väestössä (vrt. Kelan tilastot). Alkuperäisen aineiston edustavuus suhteessa koko väestöön, ks. Miettinen (2008, 36–37).

Tässä yhteydessä oletetaan, että vastaajat ovat tehneet päätökset lapsen hoidon järjestämisestä yhdessä puolisonsa kanssa. Lasten hoidon järjestäminen ja muut puolisoitten väliseen työnjakoon

liittyvät seikat ovat niin keskeisiä, että ihmisten voidaan olettaa kiinnittävän niihin huomiota jo kumppania valitessaan (Hakim 2003, 343). Aviomiehen asenne puolisonsa työssäkäyntiä tai kotiäitiyttä kohtaan selittääkin vaimon työssä- tai kotonaoloa (Kangas & Rostgaard 2007, 249). Kotihoitoa arvostava nainen siis luultavasti valitsee lastensa isäksi kotihoitoa arvostavan miehen. Taulukossa 2 on siis esitetty ryhmät sen perusteella, onko perhe eli jompikumpi puolisoista käyttänyt etuutta. Tässä yhteydessä ei ole merkitystä sillä, onko käyttäjä ollut mies vai nainen; edellä olevasta taulukosta 1 käy kuitenkin ilmi, että vain murto-osa käyttäjistä on miehiä.

Taulukko 2: Lasten kotihoidon tukea käyttäneiden ja käyttämättömien perheiden vertailu

		Perhe käyttänyt kotihoidon tukea jossain muodossa		
		kyllä	ei	yhteensä
LASTEN LUKUMÄÄRÄ p=0,000	yksi lapsi	39	47	86
		45,3 %	54,7 %	100,0 %
	kaksi lasta	74	23	97
		76,3 %	23,7 %	100,0 %
	kolme tai useampia lapsia	28	12	40
		70,0 %	30,0 %	100,0 %
SOSIAALIRYHMÄ, johon katsoo ammatin tai toimen perusteella kuuluvansa p=0,009	ylempi toimihenkilö	15	23	38
		39,5 %	60,5 %	100,0 %
	alempi toimihenkilö	27	16	43
		62,8 %	37,2 %	100,0 %
	työntekijä	76	36	112
	67,9 %	32,1 %	100,0 %	
	maanviljelijä tai yrittäjä	15	6	21
		71,4 %	28,6 %	100,0 %
	ei työssä	8	1	9
		88,9 %	11,1 %	100,0 %
PÄÄASIAALLINEN TOIMINTA p=0,000	palkansaaja	102	54	156
		65,4 %	34,6 %	100,0 %
	yrittäjä	16	6	22
		72,7 %	27,3 %	100,0 %
	työtön, pitkäaikaissairas tai opiskelija	9	21	30
		30,0 %	70,0 %	100,0 %
	hoitaa kotia	14	1	15
		93,3 %	36,8 %	100,0 %
AMMATILLINEN KOULUTUS p=0,001	Ei ammatillista koulutusta	13	4	17
		76,5 %	23,5 %	100,0 %
	Ammattikoulu tai -kurssi	50	20	70
		71,4 %	28,6 %	100,0 %
	Opisto, AMK	49	27	76
		64,5 %	35,5 %	100,0 %
	Yliopisto	10	22	32
		31,3 %	68,8 %	100,0 %

(n) pienimmillään 195

Taulukkoon 2 on koottu taustamuuttujia, joiden perusteella tukea käyttäneet ja käyttämättömät perheet eroavat toisistaan. Tulokset ovat pitkälti linjassa kotihoidon tuen käyttöä koskevan tutkimustiedon kanssa: myös tässä tutkimusjoukossa useampilapsiset perheet käyttivät tukea

enemmän kuin yksilapsiset, ylemmät toimihenkilöt vähemmän kuin muut työntekijät ja vailla ammatillista koulutusta olevat enemmän kuin koulutetut.

5.3 Menetelmät

Aineiston asennemuuttujille tehtiin SPSS-ohjelmalla (versio 13) pääkomponenttianalyysi. Pääkomponenttianalyysi kuuluu ns. faktorianalyysiperheeseen yhdessä eksploraatiivisen (aineistolähtöisen) ja konfirmatorisen (hypoteesia testaavan) faktorianalyysin kanssa (Metsämuuronen 2008, 25). Faktorianalyysiperheen menetelmiä käytetään yhteiskuntatieteissä vakiintuneesti mielipidekysymysten analysointiin (MOTV). Niiden tavoitteena on tiivistää suuren muuttujajoukon sisältämä informaatio muutamaan keskeiseen faktoriin tai pääkomponenttiin. Pääkomponenttianalyysissa alkuperäiset muuttujat pyritään korvaamaan pienellä määrällä uusia, keinotekoisia muuttujia kuitenkin säilyttäen mahdollisimman suuren osan alkuperäisten muuttujien vaihtelusta (Mellin 2004, 4).

Pääkomponenttianalyysi soveltuu varsinaista faktorianalyysia paremmin tilanteeseen, jossa aineiston taustalla ei ole teoreettisia oletuksia (Metsämuuronen 2008, 28). Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei pääkomponenttianalyysi edellytä muuttujien yhteisvaihtelun taustalla olevan teoreettista yhteyttä, vaan siinä teknisesti lasketaan, mitä yhteyksiä muuttujien välillä on, ja komponentit muodostetaan näiden laskujen perusteella (emt.) ja tulkitaan jälkeenpäin. Pääkomponenttien onnistuneisuutta voidaan vastaavasti arvioida joko sisällöllisesti tai muuttujien latausten eli pääkomponenttien ominaisarvojen perusteella.

Sopivaan pääkomponenttien määrään ei ole olemassa yksiselitteistä sääntöä. Eri lähteissä mainitaan esimerkiksi pääkomponenttien määrän määrääminen selitysosuuden perusteella niin, että niiden selitysosuus >70 % tai >80 % kokonaisvaihtelusta, tai kaikkien niiden pääkomponenttien ottaminen mukaan, joiden ominaisarvo >1. Pääkomponenttien ominaisarvot kuvaavat sitä, kuinka paljon yksittäiset pääkomponentit selittävät aineiston yhteisvaihtelua.

Aineistosta oli löydettävissä 11 ominaisarvosäännön täyttävää komponenttia, joiden yhteenlaskettu selitysosuus oli noin 60 %. Tarkasteltavien pääkomponenttien määrä rajoitettiin kuuteen, joka on paitsi tulkinnallisesti käyttökelpoinen, myös pienin pääkomponenttien määrä, jolla kaikki aineiston

muuttujat saavat merkitsevän latauksen jollekin pääkomponentille. Merkitsevänä latauksena pidetään yleisesti vähintään arvoa 0,3. Valittujen kuuden pääkomponentin yhteenlaskettu selitysosuus oli noin 42 prosenttia. Käyttäytymistieteissä kohtalaisena pidetään noin 50 prosentin kokonaisselitysstettä (Saaranen ei vuosilukua). Useampien pääkomponenttien ottaminen mukaan tarkasteluun olisi nostanut latausten arvoja ja kommunaliteetteja, mutta hajottanut ulottuvuudet tulkinnan kannalta epäkäytännöllisen pieniin osiin.

Pääkomponenttianalyysi ajetaan muuttujien korrelaatiomatriisista. Matriisin soveltuvuutta pääkomponenttianalyysiin testattiin KMO:n ja Bartlettin testeillä. Molemmat testit osoittivat korrelaatiomatriisin soveltuvan pääkomponenttianalyysiin (KMO:n arvo 0.670 [raja-arvo lähteestä riippuen 0.5 tai 0.6] ja Bartlettin testin arvo 0.000 [raja-arvo lähteestä riippuen 0.05 tai 0.0001]).

Ulottuvuuksien yksinkertaistamiseksi matriisi rotatoitiin PROMAX-rotatiolla. PROMAX on vinokulmainen rotaatio, joka ei edellytä ulottuvuuksien riippumattomuutta toisistaan (Metsämuuronen 2008, 30), toisin sanoen se sallii niiden korreloida keskenään. Asenteita tutkittaessa on luontevaa ajatella, että asenteen eri komponentit, esimerkiksi käsitys äidinhoivan ensisijaisuudesta ja sukupuoliroolien perinteisyys, korreloivat toistensa kanssa, joten on suositeltavaa tehdä rotaatio vinokulmaisesti (emt.). PROMAX-rotaatiossa tehdään ensin suorakulmainen rotaatio, johon sitten lisätään vinokulmaisuuksia (emt.). Rotatoinnin jälkeen pääkomponentit tulkittiin ja nimettiin.

Kommunaliteetti mittaa, kuinka hyvin yksittäisen muuttujan vaihtelua pystytään kuvaamaan pääkomponenttien avulla. Yleisen käytännön mukaan 0,3:a pienempi kommunaliteetti osoittaa, ettei pääkomponenttiratkaisun avulla kyetä selittämään kyseisen muuttujan arvojen vaihtelua tyydyttävästi (Nummenmaa 2004, 339). Aineiston 36 muuttujasta kolme sai raja-arvoa pienemmän kommunaliteetin, joten niitä ei käytetä pääkomponenttien tulkinnassa eikä summamuuttujissa.

Rotatoidussa pääkomponenttimatriisissa (taulukko 3) näkyvät kullekin pääkomponentille latautuvat muuttujat. Taulukossa ei esitetä niitä latauksia, joiden arvo on alle merkitsevyysrajan (0,3). Viimeiseen sarakkeeseen (h^2) on merkitty kunkin muuttujan kommunaliteetti.

Taulukko 3: Asenteiden pääkomponenttimatriisi

Asenneväittämät	Komponentit						h ²
	1	2	3	4	5	6	
Vain työssäkäyvä nainen on todella itsenäinen	,787						,600
Työssäkäyvät naiset ovat yleensä kiinnostavampia ihmisiä kuin kotiäidit	,774						,592
Työssäkäyvät naiset ovat itsevarmempia kuin kotiäidit	,670						,532
Naisen elämä on epätäydellistä ilman ansiotyötä	,582						,543
Nainen, joka ei halua lasta, on itsekäs	,467		,367				,448
Kotona tehtävä työ on yhtä arvokasta kuin ansiotyö	-,409					,336	,367
Naiset eivät ole yhtä valmiita työelämän vaatimaan kilpailuun kuin miehet	,397						,339
Ammatissaan kunnianhimoisen miehen puolison tulisi olla kotona	,378						,347
Silloin kun perheessä on lapsia, parisuhde joutuu liian kovalle koetukselle, jos molemmat vanhemmat käyvät töissä		,690					,534
Vaikka molemmat puoliset kävisivät töissä, perhe ja työ ovat yhteensovitettavissa		-,607		,482			,622
Molempien vanhempien kokopäivätyö on haitallista pienten lasten kasvun ja kehityksen kannalta		,574					,440
On tärkeää, että perhe syö yhdessä ainakin yhden aterian päivässä		,552			,329		,403
Naisen ei tarvitse lopettaa ansiotyössä käymistä, vaikka hänellä olisi lapsi		-,546		,350			,477
Lasten kasvattaminen on naiselle palkitsevampaa kuin menestyminen työelämässä		,523	,342				,487
Jos molemmat puoliset käyvät ansiotyössä, ei yhteisille hetkille jää riittävästi aikaa		,379	-,303				,311
Useimmille naisille kotona oleminen on houkutteleva vaihtoehto elämänikäiselle ansiotyölle		,349					,202
Vasta lapset tekevät parisuhteesta onnellisen			,662				,525
Vaikka olisikin hyvin työhönsä uppoutunut, jää silti riittävästi aikaa läheiselle parisuhteelle			,536				,354
Kukaan toinen ei pysty hoitamaan lasta yhtä hyvin kuin lapsen oma äiti			,500				,342
Jotkut kotona tehtävät työt sopivat selvästi paremmin miehille, ja toiset taas naisille			,476				,396
Miehen ei tarvitse vähentää työvelvollisuksiaan, vaikka hänellä on lapsi			,474				,316
Työssä käyvää naista arvostetaan ja kunnioitetaan yhteiskunnassa enemmän kuin kotona olevaa			-,403				,333
Vanhempien lisäksi myös sukulaiset, kuten isovanhemmat, voivat vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta				,653			,429
Päiväkoti tai ammatikseen lapsia hoitava henkilö voi hyvin vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta		-,315		,588			,455
Sekä isä että äiti ovat molemmat yhtä sopivia huolehtimaan pienestä lapsesta				,557			,501
Perhe voi hyvin vaikka nainen kävisi töissä ja mies jäisi kotiin hoitamaan kotia ja lapsia				,440	,306		,388
Ajoittain lapset ovat melko vaivalloisia huollettavia				,352		,305	,350
Miesten tulisi tehdä puolet kotitöistä					,792		,629
Vaikka toinen puolisoista saisi korkeampaa palkkaa, kotityöt ja vastuu tulisi jakaa tasan puolisoitten välillä					,645		,429
Miehen tulisi ottaa päivittäin aktiivinen rooli kaikissa lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa					,501		,341
Vanhempainloman pitäminen tulisi jakaa tasan puolisoitten kesken			,317		,394		,264
Miehen tulisi jättää työnsä vähemmälle huomiolle lapsen syntymän jälkeen					,374	,664	,517
Miehen tulisi olla valmis osin luopumaan ammatillisista toiveistaan puolison ammatin vuoksi						,579	,337
Ansiotyö merkitsee enemmän miehille kuin naisille						,530	,374
Voimakkaasti työhönsä sitoutuneet vanhemmat eivät voi samanaikaisesti olla hyviä isiä tai äitejä						,505	,360
Naiset eivät ole yhtä sitoutuneita työhönsä kuin miehet						,360	,234
Ominaisarvo	4,02	3,24	2,41	2,12	1,73	1,59	
Selitysosuus (% varianssista)	11,2	9,01	6,70	5,87	4,81	4,42	

Ensimmäiselle pääkomponentille latautuvat vahvimmin naisen työssäkäynnin tärkeyttä korostavat muuttajat kuten *vain työssäkäyvä nainen on todella itsenäinen* (,787). Työssäkäynnin merkitystä korostaa myös se, että väittämä *kotona tehtävä työ on yhtä arvokasta kuin ansiotyö* saa negatiivisen latauksen (-0,409). Ristiriitaiselta sen sijaan vaikuttaa, että samalle pääkomponentille latautuvat myös *naiset eivät ole yhtä valmiita työelämän vaatimaan kilpailuun kuin miehet* (,397) ja *ammattissaan kunnianhimoisen miehen puolison tulisi olla kotona* (,378). Sukupuoliasetelmasta riippumatta kaikki nämä väittämät liittyvät ansiotyön tärkeyteen ja siihen panostamiseen, joten nimeän pääkomponentin Hakimia mukailleen **työkeskeisyyden pääkomponentiksi**. Mielenkiintoisen poikkeuksen pääkomponentille latautuvien muuttujien joukossa muodostaa väittämä *nainen, joka ei halua lasta, on itsekäs* (,467).

Toiselle pääkomponentille latautuvat yhtäältä perheen ja työn yhteensovittamisen vaikeutta ja toisaalta kotiäitiyden arvostusta kuvaavat väittämät. Yhteensovittamisen suoranainen mahdottomuus näkyy korkeimman latauksen saaneilla muuttujilla: *Silloin kun perheessä on lapsia, parisuhde joutuu liian kovalle koetukselle, jos molemmat vanhemmat käyvät töissä* (,690); *molempien vanhempien kokopäivätyö on haitallista pienten lasten kasvun ja kehityksen kannalta* (,574) ja negatiivisen latauksen saava *vaikka molemmat puoliset kävisivät töissä, perhe ja työ ovat yhteen sovitettavissa* (-0,607). Perheen ja työn yhteensovittamista käsittelevissä väittämissä ei oteta kantaa siihen, kumpi vanhemmista jää kotiin. Sen sijaan korkeahkon negatiivisen latauksen (-0,546) saa väittämä *naisen ei tarvitse lopettaa ansiotyössä käymistä, vaikka hänellä olisi lapsi, joka käänteisenä on voimakkaan normatiivinen: naisen täytyy jäädä kotiin*.

Perinteisen kotiäitiyden arvostus näkyy muissa toiselle pääkomponentille latautuvissa väittämissä: *lasten kasvattaminen on naiselle palkitsevampaa kuin menestyminen työelämässä* (,523) ja *on tärkeää, että perhe syö yhdessä ainakin yhden aterian päivässä* (,552). Samalla negatiivisen latauksen (-0,315) saa väittämä *päiväkoti (...) voi hyvin vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta*. Toiselle komponentille latautuvat siis vahvimmin väittämät, joiden mukaan pienen lapsen paikka on kotona ja kotona oleminen on antoisaa myös naisille. Niinpä nimeän toisen pääkomponentin **kotiäitiyden pääkomponentiksi**.

Voimakkaimmin kolmannelle pääkomponentille latautuvat muuttajat *vasta lapset tekevät parisuhteesta onnellisen* (,662) ja *kukaan toinen ei pysty hoitamaan lasta yhtä hyvin kuin lapsen*

oma äiti (,500). Näiden kanssa ristiriitaiselta vaikuttaa niin ikään vahvasti latautuva väite *vaikka olisikin hyvin työhönsä uppoutunut, jää silti riittävästi aikaa läheiselle parisuhteelle* (,536). Ristiriita poistuu, kun kiinnitetään huomiota viimeisen väittämän sanamuotoon: toisin kuin muissa aineiston väittämissä, siinä puhutaan parisuhteesta eikä perheestä. Molempien puolisoiden työlle omistautuminen on helppoa parisuhteessa, jossa ei (vielä) ole lapsia.

Perinteistä työnjakoa sukupuolten välillä edustavat nelospääkomponentille latautuvat *jotkut kotona tehtävät työt sopivat selvästi paremmin miehille, ja toiset taas naisille* (,476); ja *miehen ei tarvitse vähentää työvelvollisuuksiaan, vaikka hänellä on lapsi* (,474). Perhekeskeisyyteen liittyväksi voidaan tulkita väittäjä *nainen, joka ei halua lasta, on itsekäs* (,367), samoin työssä käyvää naista arvostetaan ja kunnioitetaan yhteiskunnassa enemmän kuin kotona olevaa -muuttujan saama negatiivinen lataus (-0,403). Melko samanvahvuisesti latautuu väittäjä *lasten kasvattaminen on naiselle palkitsevampaa kuin menestyminen työelämässä* (,329). Siten kolmannen pääkomponentin nimeksi tulee **perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien pääkomponentti**.

Neljännelle pääkomponentille vahvimmat lataukset saavat muuttajat kiistävästä äidin ensisijaisuuden pienen lapsen hoitajana: *vanhempien lisäksi myös muut sukulaiset (...) voivat vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta* (,653); vaihtoehtoisesti *päiväkoti (...) voi hyvin vastata (...) päivittäisestä hoidosta* (,588). *Perhe voi hyvin vaikka nainen kävisi töissä ja mies jäisi kotiin hoitamaan kotia ja lapsia* (,440), sillä *sekä isä että äiti ovat molemmat yhtä sopivia huolehtimaan pienestä lapsesta* (,557). Koska hoitajan ei välttämättä täydy olla lapsen oma vanhempi, *perhe ja työ ovat yhteen sovittavissa vaikka molemmat puoliset kävisivät töissä* (,482). Neljännen pääkomponentin nimeksi tulee **työn ja perheen yhteensovittamisen pääkomponentti**.

Viidennelle pääkomponentille latautuvat korostetun tasa-arvoista, jaettua vanhemmuutta kuvaavat muuttajat: *miesten tulisi tehdä puolet kotitöistä*¹⁴ (,792); *vaikka toinen puolisoista saisi korkeampaa palkkaa, kotityöt ja vastuu tulisi jakaa tasan puolisoiden välillä* (,645) ja *miehen tulisi ottaa päivittäin aktiivinen rooli kaikissa lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa* (,501). Johdonmukaisesti myös väittäjä *vanhempainloman pitäminen tulisi jakaa tasan puolisoiden kesken* (,394) latautuu viidennelle pääkomponentille, mutta väittämän kommunaliteetti tässä pääkomponenttiratkaisussa alittaa raja-arvon. Edelleen hieman matalamman latauksen saa vaatimus siitä, että *miehen tulisi*

¹⁴ Huom. Miettisen tutkimuksessa lastenhoito ja kasvatus luetaan kotitöihin.

jättää työnsä vähemmälle huomiolle lapsen syntymän jälkeen (,374). Nimitän viidennen pääkomponentin **tasa-arvoisen jaetun vanhemmuuden pääkomponentiksi**.

Kuudennelle pääkomponentille voimakkaimmin latautuvat väittämät ovat normatiivisia: *miehen tulisi jättää työnsä vähemmälle huomiolle lapsen syntymän jälkeen* (,664) ja *miehen tulisi olla valmis osin luopumaan ammatillisista toiveistaan puolison ammatin vuoksi* (,579). Vahvan latauksen saa myös väittämä *ansiotyö merkitsee enemmän miehille kuin naisille* (,530). Kuudennelle pääkomponentille latautuu melko voimakkaasti myös väittämä *voimakkaasti työhönsä sitoutuneet vanhemmat eivät voi samanaikaisesti olla hyviä isiä tai äitejä* (,505). Kun vielä kotona *tehtävä työ on yhtä arvokasta kuin ansiotyö* -väittämä latautuu (,336) kuudennelle pääkomponentille, nimeän sen **isien familisoinnin pääkomponentiksi**.

Analyysin tuottamat pääkomponentit ovat pääosin seurausta kyselylomakkeen rakenteesta, eli samantyyppiset väittämät latautuivat melko ennalta-arvattavasti samoille pääkomponenteille. Oikeastaan ainoa merkittävä poikkeus tästä mallista on työkeskeisyyden pääkomponentille melko vahvasti latautuva lapsia haluamattoman naisen itsekkyyttä arvioiva väittämä. Samoin yllättävä on perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien pääkomponentille latautuva väittämä siitä, että työhön uppoutuneellakin riittää aikaa parisuhteelle, tosin jälkimmäinen on tulkittavissa loogiseksi, kun tehdään ero ”parisuhteen” ja ”perheen” välille.

Pääkomponenttianalyysin tuloksena syntyneet kuusi asenneulottuvuutta mahdollistavat vastaajien asenteiden ja perhevapaiden käytön välisen riippuvuuden tarkastelun. Jatkoanalyysija varten muodostettiin summamuuttujat kullekin pääkomponentille voimakkaimmin latautuneista muuttujista (ks. liite 1). Summamuuttujissa lasketaan yhteen useiden erillisten, mutta samaa ilmiötä kuvaavien muuttujien arvot ja saadaan näin yksi, ilmiön osa-alueet kattava muuttuja (MOTV). Muuttujan arvo kuvaa vastaajan sijoittumista asenneulottuvuudelle samalla asteikolla kuin alkuperäisissä asennemuuttujissa: täysin eri mieltä – osittain eri mieltä – osittain samaa mieltä – täysin samaa mieltä.

Teoreettisesti ajatellen pääkomponenttianalyysista saadut kuusi muuttujaa muodostavat keskenään pareja: naisten ansiotyön tärkeyttä korostava työkeskeisyyden muuttuja sopii yhteen työn ja perheen yhteensovittamisen kanssa, kotiäitiys perinteisten roolien kanssa ja jaettu vanhemmuus isien familisoinnin kanssa. Muodostetuista summamuuttujista ajettu riippuvuustestaus (Pearsonin

korrelaatiokerroin, ks. liite 2) paljastaa, että oletus pitää paikkansa vain osittain: työkeskeisyyden ja työn ja perheen yhteensovittamisen välillä ei ollut merkitsevää yhteyttä. Sen sijaan työkeskeisyys oli yhteydessä perinteisiin rooleihin, mikä mahdollisesti selittyy niiden työkeskeisyyden pääkomponentilla latautuneiden väittämien kautta, joissa korostettiin vaimon tukea työssäkäyvälle puolisolleen. Työn ja perheen yhteensovittamisella on heikko yhteys jaettuun vanhemmuuteen ja yllättäen myös kotiäitiyteen. Kotiäitiyden ja perinteisten roolien välillä oli odotetusti merkitsevä yhteys. Isien familisoinnin summamuuttuja ei korreloinut yhdenkään muista viidestä muuttujasta kanssa.

Seuraava luku pitää sisällään tutkimuksen varsinaiset tulokset. Tutkin ristiintaulukoiden ja merkitsevyyyslukujen avulla, onko tutkittavien ilmaisemien asenteiden ja heidän kotihoidon tuen ja muiden perhevapaiden käyttönsä välillä havaittavissa yhteyttä. Aiempi kotihoidon tuen ja perhevapaiden käyttöä koskeva tutkimustieto ohjaa analyysia.

6 ASENTEET JA PERHEVAPAI DEN KÄYTTÖ

Tutkimukseni lähtökohtana on, että mieltymyksillä ja arvostuksilla on oma, keskeinen osansa kotihoidon tuen käyttöön liittyvien valintojen tekemisessä. Näin ollen niillä pariskunnilla, jotka saavat korkeat pisteet kotiäitiyden sekä perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien asenneulottuvuuksilla, pitäisi olla suurempi todennäköisyys hoitaa lapsiaan kotona kuin niillä, jotka saavat korkeat pisteet työkeskeisyyden ja työn ja perheen yhteensovittamisen asenneulottuvuuksilla. Lisäksi perhevapaiden pitäisi jakautua puolisoitten kesken keskimääräistä tasaisemmin niissä perheissä, joissa vastaaja saa korkeat pisteet jaetun vanhemmuuden ja isien familisoinnin summamuuttujilla.

Taulukko 4: Vastausten jakautuminen asenneulottuvuuksilla

	Työ- keskeisyys	Kotiäitiys	Perhe- keskeisyys ja perinteiset roolit	Työn ja perheen yhteen- sovittaminen	Jaettu vanhemmuus	Isien familisointi
täysin eri mieltä	65 29,1 %	0 0 %	3 1,3 %	1 0,4 %	2 0,9 %	21 9,4 %
osittain eri mieltä	87 39,0 %	8 3,6 %	76 34,1 %	2 0,9 %	24 10,8 %	97 43,5 %
osittain samaa mieltä	56 25,1 %	185 83,0 %	127 57,0 %	103 46,2 %	108 48,4 %	98 43,9 %
täysin samaa mieltä	10 4,5 %	30 13,5 %	17 7,6 %	117 52,5 %	84 37,7 %	5 2,2 %
(n)	218	223	223	223	218	221
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukossa 4 tarkastellaan muodostettujen summamuuttujien frekvenssejä koko tutkimusjoukossa. Työkeskeisyyden ulottuvuus on ainoa, jolla mielipiteet jakautuvat suhteellisen tasaisesti kaikkien vaihtoehtojen kesken. Kolmisenkymmentä prosenttia vastaajista vastustaa täysin ajatusta ansiotyön merkityksellisyydestä (itseisarvona). Sen sijaan työn ja perheen yhteensovittamisen ja jaetun vanhemmuuden arvoja kannatettiin lähes yksimielisesti: samaa mieltä -vaihtoehtojen yhteenlaskettu kannatus näillä ulottuvuuksilla on 99 ja 90 prosentin luokkaa. Hegemonisen tasa-arvodiskurssin huomioon ottaen näitä tuloksia voidaan pitää odotettuina.

Epäloogiselta sen sijaan vaikuttaa, että 97 prosenttia vastaajista allekirjoittaa samanaikaisesti myös kotiäitiyden suosimiseen ja 65 prosenttia perinteiseen työnjakoon liittyvät väitteet. Alle puolet vastaajista piti toivottavana miesten suurempaa panostusta perheeseen (isien familisointi).

6.1 Asenne-erot sukupuolten välillä

Sukupuolittain tarkasteltuna asenneulottuvuuksilla löytyy mielenkiintoisia eroja. Miehet ilmaisevat huomattavasti työkeskeisempiä asenteita kuin naiset (taulukko 5). Tämä on huomionarvoista, koska alkuperäisissä asenneväittämissä puhutaan nimenomaan naisten työssäkäynnin merkityksestä. Pitävätkö siis miehet naisten työssäkäyntiä tärkeämpänä kuin naiset itse? Tulos voisi merkitä miesten pyrkimystä pois perinteisestä perheen elättäjän roolista ja kohti tasaisempaa työnjakoa, jossa molemmat puoliset toimivat tasaveroisesti palkanansaitsijoina. Miten siinä tapauksessa on hoivaamisen laita?

Taulukko 5: Työkeskeisyyden asenneulottuvuus sukupuolen mukaan

	Sukupuoli		
	mies	nainen	kaikki
eri mieltä	55	97	152
	59,8 %	77,0 %	69,7 %
samaa mieltä	37	29	66
	40,2 %	23,0 %	30,3 %
(n)	92	126	218
yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p=0,006

Taulukko 6: Perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien asenneulottuvuus sukupuolen mukaan

	Sukupuoli		
	mies	nainen	kaikki
eri mieltä	19	60	79
	19,8 %	47,2 %	35,4 %
samaa mieltä	77	67	144
	80,2 %	52,8 %	64,6 %
(n)	96	127	223
yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p= 0,000

Taulukko 7: Työn ja perheen yhteensovittamisen asenneulottuvuus sukupuolen mukaan

	sukupuoli		
	mies	nainen	kaikki
ei täysin samaa mieltä ^a	56	50	106
	58,3 %	39,4 %	47,5 %
täysin samaa mieltä	40	77	117
	41,7 %	60,6 %	52,5 %
(n)	96	127	223
yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p=0,005
^a Luokka sisältää alkuperäisen koodauksen luokat täysin eri mieltä, osittain eri mieltä ja osittain samaa mieltä

Taulukko 8: Jaetun vanhemmuuden asenneulottuvuus sukupuolen mukaan

	sukupuoli		
	mies	nainen	kaikki
eri mieltä	17	9	26
	18,3 %	7,2 %	11,9 %
osittain samaa mieltä	51	57	108
	54,8 %	45,6 %	49,5 %
täysin samaa mieltä	25	59	84
	26,9 %	47,2 %	38,5 %
(n)	93	125	218
yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %

p=0,002

Kotiäitiyden ja isien familisoinnin asenneulottuvuuksilla ei ilmennyt sukupuolten välillä tilastollisesti merkitseviä eroja (p=0,111 ja 0,527). Sen sijaan perhekeskeisyyden ja perinteisten

roolien, samoin kuin jaetun vanhemmuuden, asenneulottuvuudella (taulukot 6 ja 8) miehet ilmaisevat selkeästi konservatiivisempia sukupuolirooliasenteita kuin naiset. Lisäksi miehet innostuvat naisia vähemmän työn ja perheen yhteensovittamisesta (taulukko 7). Tämä ei tue tulkintaa siitä, että miehet pyrkisivät tasapuolisempaan ansaitsija–hoivaaja-työnjakoon.

6.2 Asenteet ja vanhempain- ja hoitovapaan käyttö

Asenteiden ja perhevapaiden käytön välistä riippuvuutta tarkasteltiin ristiintaulukoimalla asenneulottuvuuksia vastaajien ja puolisoitten vanhempain- ja hoitovapaan käyttöä koskevien tietojen kanssa. Aineistossa on kaksi eri kysymyssarjaa vanhempain- ja hoitovapaan käytöstä: ensimmäisessä kysytään erikseen vastaajan ja puolison vapaiden käyttöä viimeisen viiden vuoden aikana ja toisessa kysytään, saako vastaajan kotitalous vastaamishetkellä äitiys- tai isyyspäivärahaa, vanhempainlomakorvausta tai lasten kotihoidon tukea.

Aineistosta oli löydettävissä tilastollisesti merkitseviä eroja vastaajan vanhempainvapaiden käytön ja asenneulottuvuuksien mukaan: isien familisoinnin kannatus ja toisaalta perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien ”vastustus” olivat yhteydessä vastaajan suurempaan äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaan käyttöön (viimeisen viiden vuoden aikana). Sen sijaan puolison vanhempainvapaan käytössä ei ollut ryhmien välillä eroja millään asennemuttujalla.

Taulukko 9: Vastaajan vanhempainvapaiden käyttö asenneulottuvuuksien mukaan

		Isien familisointi			Perhekeskeisyys ja perinteiset roolit		
		eri mieltä	samaa mieltä	kaikki	eri mieltä	samaa mieltä	kaikki
Vastaaja käyttänyt äitiys-, isyys- tai vanhempainloma	kyllä	98	98	196	77	120	197
		83,1 %	95,1 %	88,7 %	97,5 %	83,3 %	88,3 %
	ei	20	5	25	2	24	26
		16,9 %	4,9 %	11,3 %	2,5 %	16,7 %	11,7 %
(n)		118	103	221	79	144	223
yhteensä		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
		p=0,005			p=0,002		

Aiemmin todettiin, että naiset kannattavat miehiä enemmän isien familisointia ja miehet naisia enemmän perhekeskeisyyttä ja perinteisiä rooleja. Näin ollen suuri osa taulukossa 9 näkyvästä erosta selittyy sillä, että naiset joka tapauksessa käyttävät valtaosan vanhempainvapaista. Perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien asenneulottuvuuden osalta sukupuolten tarkastelu erikseen ei selventänyt yhteyttä, sillä vanhempainvapaata käyttämättömien vastaajien, niin miesten kuin naistenkin, lukumäärät jäivät niin alhaisiksi, ettei merkitsevyyslukuja saatu. Sen sijaan kun isien familisoinnin asenneulottuvuuden ja vanhempainvapaiden käytön välistä riippuvuutta tarkastellaan erikseen miehillä ja naisilla, ero säilyy miesten osalta (taulukko 10): isien familisoinnin kannatus on miehillä yhteydessä suurempaan isyys- ja vanhempainvapaan käyttöön ($p=0,002$).

Taulukko 10: Vanhempainvapaiden käyttö isien familisoinnin asenneulottuvuuden mukaan miehillä

		Isien familisointi		
		eri mieltä	samaa mieltä	kaikki
Vastaaja käyttänyt isyys- tai vanhempainvapaata	kyllä	32	42	74
		65,3 %	91,3 %	77,9 %
	ei	17	4	21
		34,7 %	8,7 %	22,1 %
(n)		49	46	95
yhteensä		100,0 %	100,0 %	100,0 %

$p=0,002$

Naisten osalta kysymys asenteiden ja äitiys- tai vanhempainvapaan käytön yhteydestä ei ole samalla tavoin mielekäs, sillä käytännöllisesti katsoen sata prosenttia naisista käyttää näitä vapaita, eikä aineisto sallinut vanhempainvapaajakson pituuden tarkastelua. Sen sijaan hoitovapaan käyttö, vapaan suuresta suosioista huolimatta, ei ole samanlainen itsestäänselvyys, jolloin asenteilla on merkitystä myös naisten vapaan käytölle.

Kuten vanhempainvapaiden käytössä, myös vastaajan viimeisen viiden vuoden aikaisen hoitovapaan käytössä oli tilastollinen ero ($p=0,047$) isien familisoinnin asenneulottuvuuden mukaan. Jälleen suuri osa erosta selittyy sillä, että naiset käyttävät pääosan hoitovapaista ja kannattavat isien familisointia miehiä useammin. Kun isien familisoinnin asenneulottuvuuden

yhteyttä hoitovapaan käyttöön tarkastellaan erikseen miehillä ja naisilla, käy ilmi, että naisten osalta hoitovapaan käytössä oleva ero säilyy.

Taulukko 11: Hoitovapaan käyttö isien familisoinnin asenneulottuvuuden mukaan naisilla

		Isien familisointi		
		eri mieltä	samaa mieltä	kaikki
Vastaaja	kyllä	22	31	53
käyttänyt alle 3- vuotiaan lapsen hoitoon		31,9 %	54,4 %	77,9%
tarkoitettua hoitovapaata	ei	47	26	73
		68,1 %	45,6 %	22,1%
(n)		69	57	126
yhteensä		100,0 %	100,0 %	100,0 %

p=0,011

Tulos on yllättävä, sillä isien familisointia kannattavat naiset ovat käyttäneet hoitovapaata useammin kuin ne naiset, jotka eivät odota isien suurempaa osallistumista lasten kasvatukseen. Aineisto ei mahdollistanut näiden naisten puolisoiden hoitovapaan käytön tarkempaa analyysia, sillä vain kuuden naisvastaajan puoliso oli käyttänyt hoitovapaata viimeisen viiden vuoden aikana. Mahdollisesti kyse on ylipäättään enemmän perhesuuntautuneista naisista, jotka odottavat puolisoiltaan omistautumista perhe-elämälle. Tämä tarkoittaisi, että nainen kokee kotihoidon tärkeäksi ja pitää mieluummin koko hoitovapaajakson yksin kuin vie lapsen hoitoon, vaikka toivoisikin että lapsen isä käyttäisi jaksosta (edes) osan.

Naisten rooli kotihoidon tuen käytöstä päätettäessä näkyy myös vastaushetken kotihoidon tuen saantia koskevalla muuttujalla. Taulukossa 12 näkyy, että työkeskeisten naisten talouksista vain yksi viidestä sai vastaushetkellä kotihoidon tukea, kun ei-työkeskeisillä kotihoidon tukea saaneiden osuus oli yli 46 prosenttia. Sen sijaan miesvastaajien työkeskeisyyden asenneulottuvuudella saamien pisteiden ja heidän kotitalouksiensa kotihoidon tuen käytön välillä ei ollut merkitsevää riippuvuutta. Vaikka kysymyksen sanamuodossa puhutaan kotitalouksista, voidaan käytännössä puhua työkeskeisten naisten vähäisestä kotihoidon tuen käytöstä, ottaen huomioon, että koko aineistossa vain kuuden naisen puoliso oli käyttänyt tukea.

Taulukko 12: Kotitalouden kotihoidon tuen käyttö työkeskeisyyden asenneulottuvuuden mukaan nais- ja miesvastaajien talouksissa

			Saako kotitaloutesi lasten kotihoidon tukea?		
Sukupuoli			kyllä	ei	yhteensä
mies p=0,763	Työkeskeisyys	eri mieltä	25 45,5 %	30 54,5 %	55 100,0 %
		samaa mieltä	18 48,6 %	19 51,4 %	37 100,0 %
	kaikki		43 46,7 %	49 53,3 %	92 100,0 %
	nainen p=0,013	Työkeskeisyys	eri mieltä	45 46,4 %	52 53,6 %
samaa mieltä			6 20,7 %	23 79,3 %	29 100,0 %
kaikki		51 40,5 %	75 59,5 %	126 100,0 %	

Hoitovapaan käyttö on siis yhteydessä isien familisoinnin ja työkeskeisyyden asenneulottuvuuksiin naisvastaajilla. Sen sijaan kun kysytään puolison hoitovapaan käyttöä, erot tulevat esiin työkeskeisyyden ja etenkin perhekeskeisyyden ja perinteisten roolien asenneulottuvuuksilla.

Taulukko 13: Puolison hoitovapaan käyttö asenneulottuvuuksien mukaan

		Työkeskeisyys (p=0,040)			Perhekeskeisyys ja perinteiset roolit (p=0,005)		
		eri mieltä	samaa mieltä	kaikki	eri mieltä	samaa mieltä	kaikki
Puoliso käyttänyt alle 3-vuotiaan lapsen hoitoon tarkoitettua hoitovapaata	kyllä	29 19,1 %	21 31,8 %	50 22,9 %	10 12,7 %	42 29,2 %	52 23,3 %
	ei	123 80,9 %	45 68,2 %	168 77,1 %	69 87,3 %	102 70,8 %	171 76,7 %
(n)		152	66	218	79	144	223
Yhteensä		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Nämä ovat samat asenneulottuvuudet, joilla miehet ilmaisivat selkeästi naisia konservatiivisempia asenteita. Voidaan siis ajatella, että työlleen omistautuneen, mutta perhettä ja perinteistä roolijakoa arvostavan miehen puoliso käyttää hoitovapaata. Erot kuitenkin katoavat, kun miehiä ja naisia

tarkastellaan erikseen: vaimojen hoitovapaan käyttö ei näytä riippuvan miehen työkeskeisestä tai perinteisiä rooleja kannattavasta asenteesta. Naisten osalta puolison hoitovapaan käyttö oli niin marginaalinen ilmiö (kuusi miestä käyttänyt hoitovapaata), ettei merkitsevyytestaus ole mahdollista. Sen sijaan puolison hoitovapaan käyttö näyttää olevan yhteydessä vastaajan työntekijäasemaan: työntekijäasemassa olevien, työkeskeisten ($p=0,015$) tai perinteistä roolijakoa kannattavien ($p=0,055$) vastaajien puoliset käyttivät enemmän hoitovapaata kuin ei-työkeskeisten ja vähemmän perinteisten vastaajien puoliset.

Yhteenvedona aineiston analyyseista voidaan todeta, että luvun alussa esitetty lähtöoletus toteutui osittain. Pääkomponenttianalyyseissa löytyneistä asenneulottuvuuksista erityisesti isien familisointi nousi esiin perhevapaan käyttöä koskevien valintojen taustalta: isien familisoinnin kannatus lisää miesten vanhempainvapaiden ja naisten hoitovapaan käyttöä. Tämä on erityisen mielenkiintoista siksi, että isien perhevapaiden käyttö ja käyttämättömyys on perhevapaakeskustelussa ajankohtainen kysymys. Preferenssiteoria sai vahvistusta siltä osin, että työkeskeiset asenteet olivat yhteydessä naisten vähäisempään hoitovapaan käyttöön. Kaikkien tulosten osalta on kuitenkin huomattava, että kyse on poikkileikkausaineistosta eikä sikäli ole mahdollista sanoa, ovatko valinnat seurausta asenteista vai päinvastoin.

6.2 Arviointi

Tutkimuksen aineisto on koottu yksitoista vuotta sitten. Sen jälkeen on otettu käyttöön ainakin yksi uusi perhe-etuus, nimittäin isäkuukausi. Jos isäkuukausi olisi ollut mukana aineistossa, se sisältyisi samaan vanhempainvapaiden käyttöä koskevaan muuttujaan, jota käytettiin aineiston analyyseissa nytkin. Muuttujan rakenteen vuoksi tulokset eivät luultavasti juurikaan poikkeaisi nyt saaduista. Tutkimusasetelman kannalta olisi ollut edullista saada käyttöön muuttuja, jossa olisi eritelty äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa käyttö pidemmältä ajalta. Sellaista ei kuitenkaan aineistoon sisällynyt.

Yksittäisten muuttujien pulmista huolimatta mahdollisuus käyttää valmista aineistoa oli tämän tutkimuksen toteutukselle suuri etu. Lomakkeen suunnittelu ja aineistonkeruun toteutus on ammattilaisen työtä, joten aineisto on parempilaatuinen ja varsinkin laajempi kuin itse olisin koskaan voinut tuottaa. Valmiin aineiston taivuttaminen oman tutkimukseni tarpeisiin ei kuitenkaan ollut helppoa.

Analyysiin otettujen pääkomponenttien yhteinen selitysaste oli 42 prosenttia. Useampien pääkomponenttien ottaminen mukaan olisi nostanut myös kommunaliteettia ja kokonaisselitystasetta. Mahdollisesti tulkinta olisi tullut hienopiirteisemmäksi, jos mukaan olisi otettu enemmän pääkomponentteja; esimerkiksi Heimo ja Nätkin (2007) löysivät seitsemän erilaista tyyppitarinaa vain 34 kertomuksen joukosta. Toisaalta löydetyistä kuudesta ulottuvuudesta vain kaksi tuotti jatkoanalyysissä mielenkiintoisia riippuvuuksia.

Tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta on harmillista, että preferenssiteorian naisten kotikeskeisyyttä kuvaavat väittämät (*useimmille naisille kotona oleminen on houkutteleva vaihtoehto elämänikäiselle ansiotyölle ja naiset eivät ole yhtä sitoutuneita työhönsä kuin miehet*) saivat valitussa pääkomponenttiratkaisussa merkitsevyysrajan alittavat kommunaliteetin arvot. Lisäksi matalan kommunaliteetin sai vanhempainloman tasan jakamista koskeva väittämä. Valittu pääkomponenttiratkaisu ei siis ollut ihanteellinen kysymyksenasetteluun nähden ja sitä voisi edelleen hioa kattavampien tulosten saamiseksi. Ottaen huomioon, että isien familisoinnin asenneulottuvuus nousi analyysissä merkittävään osaan, voisi olla hyödyllistä pyrkiä ratkaisuun, jossa painottuisivat vastuun ja vapaiden jaon elementit.

Alkuperäisestä aineistosta poimittiin tähän tutkimukseen ne vastaajat, joiden taloudessa oli vastaushetkellä alle kolmivuotias lapsi tai lapsia. Rajaus perustui kotihoidontukioikeuden ikärajaan. Kuitenkin analyysivaiheessa käytettiin perhevapaiden käytön kuvaamisessa pääosin muuttujaa, jossa kysytään tietoja viimeisen viiden vuoden aikaisesta etuuskien käytöstä. Siksi aineistoa olisi voitu kasvattaa ottamalla mukaan kaikki taloudet, joissa on alle 8-vuotias lapsi. Näin aineistosta olisi saatu suurempi, mikä olisi mahdollistanut hienopiirteisemmän tarkastelun taustamuuttujien suhteen.

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkimuksessani halusin löytää selityksiä lasten kotihoidon tuen suurelle suosiolle tuen käyttäjien keskuudessa. Tutkimuskirjallisuudessa kotihoidon tukeen suhtaudutaan pääsääntöisesti kriittisesti, eikä etuuden tasoa voida pitää erityisen houkuttelevana. Kritiikki liikkuu periaatteellisella ja akateemisella tasolla, eikä tunnu täysin tavoittavan etuuden käytön rationaliteettia, sillä tukea hakiessaan käyttäjät ovat tietoisia sen tasosta. Sen sijaan pitkäaikaisia vaikutuksia, kuten palkka-kehitystä ja eläkekertymää moni ei varmaankaan hakiessaan mieti, vaan tuki vastaa tämänhetkisen elämäntilanteen tarpeisiin.

Äärimmilleen vietyinä perustelu lasten kotihoidon työuraa heikentävästä vaikutuksesta johtaisi päätelmään, ettei lasten hankkiminen ole järkevää missään tilanteessa, sillä lapsen kasvattaminen aikuiseksi maksaa valtavan paljon eikä vanhuuden turva länsimaissa synny lasten kautta. Kuitenkin lapsia saadaan ja heitä myös hoidetaan kotona. Siksi on järkevää etsiä selityksiä kotihoidon tuen valinnalle käyttäjäperheiden asenteista ja mieltymyksistä. Saamani tulokset viittaavat siihen, että asenteilla on merkitystä: työkeskeiset naiset käyttivät hoitovapaata vähemmän kuin ei-työkeskeiset ja isien suurempaa osallistumista kannattavat miehet vastaavasti enemmän vanhempainvapaata kuin perinteistä roolijakoa kannattavat.

Asenteiden ja preferenssien nostaminen päätöksentekoa selittäviksi tekijöiksi ei poista taloudellisten seikkojen merkitystä. Vaikka niin sanotut pehmeät arvot ovat perhe-etuuksien kyseessä ollessa tärkeitä, on tarpeetonta pohtia, miksi taloudellinen rationaliteetti on niin keskeisessä osassa sosiaalipoliittisten etuuksien tutkimuksessa. On selvää, että riittävät taloudelliset resurssit ovat välttämättömiä sekä yksittäisille perheille että koko kansantaloudelle. Ilman tuottavaa työtä ei ole hyvinvointia sen enempää yksittäisille kotitalouksille kuin sosiaalipoliittisten järjestelmien kautta jaettavaksikaan.

Sosiaalipoliitiikan ei kuitenkaan tule olla automaatti, joka jakaa kaikkea kivaa kaikille. Sosiaalipoliittisten työn ja perheen yhteensovittamisen järjestelmien oikeutus suhteessa tuottavaan työhön syntyy viime kädessä siitä, että niiden tavoitteena on tukea uusien kansalaisten synnyttämistä, hoitoa ja kasvatusta, jotka kaikki ovat yhteiskunnallisesti välttämätöntä toimintaa. Lisäksi työn ja perheen yhteensovittaminen parantaa kansakunnan kilpailukykyä (Eräranta & Käsälä 2007, 195).

7.1 Sosiaalipolitiikka ja perheiden elämäntapavalinnat

Nykyisissä hyvinvointivaltioissa tuetaan hyvin monenlaisia eri toimintoja, joten on luonnollista, että myös perheen perustaminen ja lastenhoito ovat tukien piirissä. Tällöin lapsen saaminen määrittyy sosiaalisesti riskiksi, sillä lapsen syntymästä ja elatuksesta aiheutuu kustannuksia. Kahden ansaitsijan perheessä riski muodostuu äidin tulojen menetyksen vuoksi suuremmaksi kuin mieselättäjän ja kotiäidin perheessä (Esping-Andersen & Sarasa 2002, 18). Perheiden ei oleteta kantavan lapsista aiheutuvia kustannuksia ja elintason laskua yksin, vaan niitä tuetaan sosiaalivakuutuksen keinoin vanhempainrahoilla ja vapaa-oikeudella sekä lapsilisillä. Nämä perinteiset perhe-etuudet ovat melko ristiriidattomia ja yleisesti hyväksytyjä, jopa itsestäänselviä.

Vakuuttamisen lisäksi perhepoliittisilla toimilla pyritään usein lisäämään syntyvyyttä. Perhepolitiikka, alun perin väestöpolitiikka, luotiin lisäämään ”huolestuttavan” alhaista syntyvyyttä 1930-luvulla (Hiilamo 2006). Kansallisvaltion kannalta väestönkasvu tai väestön määrän pysyminen vakaana on keskeinen tavoite, ja valtio haluaakin edelleen 2000-luvulla puuttua kansalaistensa lasten hankintaan (hedelmällisyysluvun ja synnyttävien naisten osuuden nostotavoitteet) ja sen ajankohtaan (tavoite alentaa ensisynnyttäjien keski-ikää) (Perhepoliittinen...). Kansalliset tavoitteet eivät kuitenkaan välttämättä sovi yhteen perheiden eli potentiaalisten äitien ja isien omien tavoitteiden ja toiveiden kanssa.

Kansainvälisten vertailujen mukaan perhepolitiikalla voidaan tukea sekä syntyvyyttä että naisten työssäkäyntiä (Salmi 2006), mutta suoranaista syntyvyyttä lisäävää yhteiskuntapoliittista toimenpidekokonaisuutta ei ole saatu aikaan (Perhepoliittinen...). Perheiden tukemiseen tarkoitettuja sosiaalipoliittisia toimenpiteitä toteutetaan muuttuvassa ympäristössä, ja on käytännössä mahdotonta osoittaa varmasti, että muutokset syntyvyyden kaltaisissa, monimutkaisissa ilmiöissä olisivat seurausta tietyistä sosiaalipoliittisista toimenpiteistä (Sipilä ja Korpinen 1998, 272). Syntyvyyden ja naisten työssäkäynnin samanaikainen tukeminen on monimutkainen yhtälö.

Tehokkaiden ehkäisymenetelmien saatavuuden ansiosta naiset voivat itse päättää, milloin *eivät* saa lapsia. Toisaalta tahaton lapsettomuus koskettaa Suomessa noin joka kuudetta hedelmällisyysikäistä paria (Väestöliitto). Lasten hankkiminen ja saaminen eivät ole pelkästään rationaalisen harkinnan ja suunnittelun asioita. Viimeistään hedelmöityshoitokeskustelu lienee herättänyt ihmiset huomaamaan, että lapsia ei noin vain tehdä.

”Lasten hankkiminen on läntisissä hyvinvointiyhteiskunnissa paljolti tietoinen ja aktiivinen teko” (Anttonen 1999, 89). Sosiaalipoliittisten ”perheenperustamistukien” logiikka perustuu siihen, että ”ainakin naiset suhteuttavat tämän valinnan siihen tilanteeseen, jossa he elävät ja niihin etuuksiin ja palveluksiin, jotka vaikuttavat heidän toimeentuloonsa, itsenäisyyteensä ja työn ja perheen yhteensovittamiseen” (emt.). Lastenhankkimispäätökseen, tai toiveeseen saada lapsi tietyllä hetkellä ja tietyssä elämäntilanteessa, vaikuttaa moni muukin asia kuin lapsesta aiheutuvat kustannukset ja niiden kompensatio (Hiilamo 2006, 153). Voikin olla, että aineellisia resursseja ja palveluita tärkeämpää on sellainen emotionaalisen turvallisuuden ja vakauden saavuttaminen, jossa pariskunnat uskaltavat perustaa perheen. Näihin taas voidaan sosiaalipoliittisin toimin vaikuttaa hyvin rajallisesti.

Lapset ovat länsimaissa yleensä toivottuja ja lapsen saamiseksi ollaan tarvittaessa valmiita ryhtymään esimerkiksi raskaisiin hoitoihin tai kalliisiin ulkomaalaisiin adoptioihin. Kuitenkin tutkimustulokset, joiden mukaan perheet halusivat enemmän lapsia kuin lopulta saavat, viittaavat siihen, ettei lapsiin ole ”varaa”. Lienee kuitenkin niin, etteivät syyt tähän ”varattomuuteen” ole sosiaali- tai yleisemmällä yhteiskuntapolitiikalla korjattavissa, sillä yhtenä keskeisimpänä syynä (primaariin tai sekundaariseen) lapsettomuuteen on sopivan kumppanin puute (Miettinen & Rotkirch 2008).

Yleisemmin lapsen hankinnan lykkäämistä perustellaan elämäntilanteella, esimerkiksi keskeneräisillä opinnoilla tai epävakaalla työmarkkina-asetmalla. 1930–40-lukujen vaihteessa väestökomitea totesi avioitumisiensa kohoamisen johtuvan perheiltä puuttuvista edellytyksistä perheen muodostamiselle (Hiilamo 2006, 68). On erikoista, että aineellisten resurssien puute edelleen estää lasta toivovia pareja hankkimasta lasta hyvinvointivaltion oloissa, joissa kaikkien kansalaisten perustoimeentulo on taattu. 2000-luvun oloissa kumppanin puutteeseen liittyvä syy vaikuttaakin uskottavammalta perustelulta.

Nykyisen perhepolitiikan keskustelun ja tutkimuksenkin ytimessä on pyrkimys vaikuttaa vanhempien työnjakoon eli lisätä isien perhevapaiden käyttöä. Sanotaan, että miehet ovat olleet perhevapaiden kehittämisen keskiössä ainakin viimeisen kymmenen vuotta (Lammi-Taskula 2007, 5) mutta siitä huolimatta perhepolitiikalla on edelleen tuettu lähinnä naisten osallistumista työelämään (Hiilamo 2006, 155), ei niinkään miesten osallistumista perhe-elämään. Miesten

laajamittainen hoivaoikeuksiensa vaatiminen ja toteuttaminen antaisi perhepolitiikalle uuden suunnan (Hiilamo 2006, 156). Mitä sitten tarkoittaisi perhevapaiden uudistaminen miesten näkökulmasta? Isien familisointi tuntuu nykymuotoisena olevan lähtöisin pikemminkin naisten kuin miesten itsensä tarpeista. Jos perhevapaita edelleen kehitetään ”yksinomaan naisten näkökulmasta” (Hiilamo 2006, 7), niitä tulevaisuudessakin käyttävät lähinnä vain naiset. Pitäisi vain tietää, millaisia hoivaoikeuksia miehet itse kaipaavat, vai kaipaavatko lainkaan.

Sosiaalipolitiikka on perinteisellä toiminta-alueellaan ja vahvalla alustalla turvatessaan ihmisiä sosiaalisia riskejä, kuten lapsensaannin kustannuksia, vastaan. Pyrkiessään sen sijaan vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen, kuten perheenisäykseen tai isien osuuteen perheenisäyksen varhaishoivasta, sosiaalipolitiikka joutuu livettäville maaperälle. Sosiaalipolitiikka ei mielestäni voi tuottaa hyvinvointia, mutta se voi ja sen pitää poistaa hyvinvoinnin esteitä, jollainen sukupuolten välinen epätasa-arvokin on. Ensin on kuitenkin määriteltävä, mikä on se epäkohta, johon halutaan puuttua. Onko ongelma se, etteivät pienten lasten äidit pääse töihin vauvanhoidoltaan? Vai se, etteivät pienten lasten isät pääse hoitamaan vauvaa töiltään? Tai kenties se, ettei kummankaan vauvan vanhemmista pitäisi viettää valtaosaa valveillaoloajastaan poissa perheensä luota?

Perinteisellä toiminta-alueellaan sosiaalipolitiikka pyrkii suojelemaan kansalaisia köyhyydeltä tai käänteisesti turvaamaan kaikille mahdollisimman korkean elintason. Siksi sosiaalipolitiikan on vaikea tunnistaa vapaaehtoista pienituloisuutta. Vapaaehtoisesti pienituloinen ihminen määrittyy helposti joko turvaverkon läpi pudonneeksi köyhäksi tai järjestelmän vapaamatkustajaksi. Kotihoidon tuen valitessaan perheet valitsevat myös väliaikaisen pienituloisuuden. Onko lapsiperheiden pikkulapsiaikaan kuuluva pienituloisuus sosiaalipoliittinen ongelma, jos se johtuu vanhempien tietoisesta valinnasta vähentää ansiotyöhön käytettyjä tunteja voidakseen viettää enemmän aikaa lastensa kanssa? Kysymys on monitahoinen ja liittyy muun muassa perheen sisäisen tulojaon oikeudenmukaisuuteen. Lisäksi monilla perheillä vapaaehtoiseen pienituloisuuteen liittyy myös pyrkimys ekologisempaan elämäntapaan ja turhan kulutuksen karsimiseen.

Oli pienituloisuus vapaaehtoista tai ei, tilastollisesti joka kymmenes lapsiperhe kärsii köyhyydestä, ja rahat ovat erityisen tiukilla pienten lasten perheissä (Perhepoliittinen...). Perhevapaiden käyttäjien haastatteluista (Repo 2007; Heimo & Nätkin 2007) käy ilmi, ettei tulojen pienuutta välttämättä koeta ongelmana, vaan ajatellaan, että lapsen etu on olla oman vanhemman kanssa kotona ja kulutuksesta voi sitä varten tinkiä (emt.). Toisaalta köyhyystutkimuksen mukaan köyhyys

varhaislapsuudessa on erityisen haitallista (Esping-Andersen & Sarasa 2002, 12). Pohjoismaisena hyvinvointivaltiona Suomen pystynee kuitenkin takaamaan kaikille perheille perustoimeentulon, joka riittää torjumaan Esping-Andersenin ja Sarasan tarkoittaman varhaislapsuuden deprivaaation.

Salmi (2003) lähestyy lasten hyvinvoinnin ongelmia perheen kolmentyyppisten resurssien eli rahan, ajan ja jaksamisen näkökulmasta. Näistä raha on lapsille vähiten tärkeä, mutta rahan puute heikentää vanhempien jaksamista. Toisaalta vanhempien työssäkäynti, vaikka tuokin kotiin rahaa, heikentää vanhempien mahdollisuuksia viettää aikaa lastensa kanssa (emt.). Niissäkin perheissä, joissa toimeentulo on turvattu, ajan ja jaksamisen resurssit voivat olla tiukoilla, sillä yhä kiireisemmäksi ja kilpailuhenkiseksi muuttuva yhteiskunta ei suosi rauhallista perhe-elämää lasten kanssa (Bardy ym. 2001, 140). Perheen päätös hoitaa lasta kotona kotihoidon tuen ja hoitovapaan turvin voikin olla tietoinen vastalause valtakulttuurin elämäntavalle, itsenäisen perheen emansipatorinen valinta (vrt. Repo 2007).

Toisaalta suomalaiseseen väestö/perhepolitiikkaan on vanhastaan kuulunut tietynlainen uhrautuvuuden korostus. Kansalaisia on yritetty saada lisääntymään yhteisen hyvän vuoksi huolimatta siitä aiheutuvista yksilöllisistä haitoista, ennen kaikkea elintason laskusta (Hiilamo 2006). Kotihoidontuen kurjassa tasossa ja toisaalta päivähoiton jatkuvasti ei-niin-ihanteellisessa laadussa voidaan nähdä kaikuja tästä perinteestä. Samalla lapsuus nähdään ohimenevänä elämänvaiheena, jonka laatuun ei ole niin tarpeellista panostaa, koska tavoiteltu lopputuote on uusi veronmaksaja, ei lapsi *an sich*.

Heimo ja Nätkin (2007, 226) arvelevat optimistisesti, että ”köyhyyden hallinnointiin ja kansakunnan selviytymiseen luotu jäykkä kokopäivätyön yhteiskunta, eräänlainen sarjatuotanto myös perhe-elämässä ja väestötuotannossa, näyttää jääneen taakse”. Korkean elintason saavuttanut ja edelleen vaurastuva yhteiskunta pystyy heidän mukaansa takaamaan lyhyemmän työajan ja inhimilliset työ- ja elinehdot sekä niiden muassa perheystävällisten käytäntöjen yleistymisen (Heimo & Nätkin 2007, 227). Tämän soisi olevan totta maailmantalouden rajusti vaihtelevista suhdanteista huolimatta. Toisaalta kyse on myös olemassaolevien resurssien suuntaamisesta. Suurimmat sosiaalipoliittiset reformit tehtiin aikana, jolloin maa oli nykyiseen verrattuna rutiköyhä. Reformeihin on varaa nykyäänkin, jos niitä pidetään riittävän tärkeinä.

Yksi mahdollinen tapa kehittää kotihoidon tukea ja vanhempien kotona tekemän kasvatustyön arvostusta olisi muuttaa sisaruskorotusjärjestelmää niin, että jokaisesta tukeen oikeuttavan lapsen alle kouluikäisestä sisaruksesta maksettaisiin yhtä suurta hoitorahaa kuin tukeen oikeuttavasta lapsesta. Iltapäiväkerhoikäisestä pikkukoululaisestakin voitaisiin vielä maksaa puolikasta hoitorahaa, ellei lapsi ole iltapäiväkerhossa. Summat eivät olisi valtavan suuria, mutta helpottaisivat monilapsisten perheiden taloutta. Samalla järjestely vähentäisi painetta päiväkotiryhmissä, mistä hyötyisivät myös päivähoitolapset.

Mitä tulee siihen, että pitkällä hoitovapaalla olo vaikeuttaa huonosti työmarkkinoille kiinnittyneiden naisten paluuta töihin tai ensimmäistä kertaa työmarkkinoille osallistumista, voisi ratkaisu olla näiden naisten kouluttautumisen tukeminen siinä vaiheessa, kun lapset ovat kasvaneet. Työurien pidentäminen 65 ikävuoteen asti on tavoitteena, joten useitakin lapsia kotona kasvattaneella naisella (kuten myös miehellä!) on vielä monia työvuosia edessään. Näin naisella voisi olla kaksi eri uraa: kotiäidin ura lasten ollessa pieniä ja myöhemmin työntekijän ura¹⁵. Kotona vietettyjen vuosien jälkeen naisilla voisi olla hyvä perspektiivi siihen, mitä haluavat uudella urallaan tehdä, ja realistinen käsitys siitä, mille alalle heidän kannattaisi kouluttautua. Kotikasvatustyön arvostusta voitaisiin osoittaa tukemalla kotiäitiyden jälkeisiä opintoja niin, että opiskelun ja perheen yhdistäminen onnistuisi mielekkäällä tavalla kuopuksen täytettyä kolme vuotta.

Ihannetilanteessa kaikki pienten lasten vanhemmat (ei vain äidit) tekisivät lyhennettyä työaika ja lapset viettäisivät tarvittaessa osan päivästä laadukkaassa, riittävästi resursoidussa päivähoitossa. Tällä tavoin saavutettaisiin sekä tasa-arvo- että työllisyysastetavoitteet: lastenhoito ei aiheuttaisi naisten työuriin sen pidempiä katkoksia kuin miestenkään. Järjestely työllistäisi paitsi nykyiset kotiäidit myös liudan kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisia (joista osa tietysti olisi nykyisiä kotiäitejä).

Keskustelua koti- ja päivähoidon paremmuudesta käydään oman äidin tarjoaman kotihoidon ja ammattikasvattajien päiväkodissa tarjoaman hoidon välillä. Kunnallinen perhepäivähoito päiväkodin vaihtoehtona näyttää kadonneen kartalta, vaikka siinä yhdistyisivät kodinomaisuus ja julkinen palvelu. Perhepäivähoidon väheneminen on dramaattista kun otetaan huomioon, että juuri

¹⁵ Äitiyden kaksivaihemallin esittelivät ensi kerran Alva Myrdal ja Viola Klein 1950-luvulla.

perhepäivähoitoa käyttämällä kunnat onnistuivat kaksinkertaistamaan päivähoitopaikkojen tarjontansa 1970-luvulla päivähoitolain tultua voimaan (Sipilä & Korpinen 1998, 265).

Perhepäivähoidon tarjontaa rajoittaa pula perhepäivähoitajista. Ennakkoluuloton ratkaisu voisi olla, että kotona omaa lastaan hoitavia vanhempia kannustettaisiin tarjoamaan päivähoitopaikka vaikka vain yhdelle ”vieraalle” lapselle. Kotona olevan tulotaso ja ehkä arvostuskin paranisi ja lasten mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon, ihannetapauksessa tuttavaperheessä oman kodin lähellä, lisääntyisi.

Perhevapaiden käytön yhteydessä puhutaan pääasiassa niiden vaikutuksesta aikuisten käyttäjien toimeentuloon mutta vähemmän siitä, miten aikuisten toiminta vaikuttaa lasten hyvinvointiin. 1990-luvun laman vaikutukset lasten kotihoidon tuen käytölle olivat merkittäviä. Koko vuosikymmenen alkupuoliskon ajan kotihoidon tuki oli muihin etuuksiin verrattuna korkea, ja työtilaisuuksien puuttuessa lapsenteosta tuli melkein pä toimeentulon lähde nuorille perheille. (Sipilä & Korpinen 1998, 270.) Nykyisen talouslaman aikana lapsiperheillä ei ole tätä mahdollisuutta käytössään, koska kotihoidon tuen taso on niin alhainen. Yhdistettynä käsitykseen viime laman haitallisista vaikutuksista silloisiin lapsiin, nykyisiin nuorisoikäisiin ja nuoriin aikuisiin, tilanne näyttää huonolta.

Ehkä tunnetuimpia suomalaisia lasten hyvin- (ja pahoin)voinnin asiantuntijoita ovat Jari Sinkkonen, Tuula Tamminen ja Liisa Keltinkangas-Järvinen. Sinkkonen ja Tamminen ovat lastenpsykiatreja, Keltinkangas-Järvinen psykologi. Lastenpsykiatriassa ja psykologiassa vaikutusvaltaiset kiintymyssuhdeteoreettiset painotukset näyttävät olevan ristiriidassa yhteiskuntatieteellisten tasa-arvopyrkimysten kanssa, sillä jos kiinnitetään paljon huomiota pikkulapsen tarpeeseen viettää aikaa yhden vaihtumattoman hoitajan kanssa, tulee vaikeaksi perustella, miksi äitien pitäisi voida viedä lapsensa päivähoitoon. Kiintymyssuhdeteoreettinen tulkinta ei kuitenkaan sulje pois sitä, että isä ja äiti jakaisivat hoitovastuun tasan (Huttunen 1999).

Olisi tärkeää pohtia, missä määrin sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tulee perustaa käytäntöjään psykiatrian ja psykologian esittämiin totuuksiin ja missä määrin sopeuttaa niitä oman tietämyksensä raameihin. Sosiaalipolitiikan pitäisi joka tapauksessa muodostaa kanta kiintymyssuhdeteoriaan perustuvaan käsitykseen lapsen hyvinvoinnista. ”Ruotsalaistyyppinen”, äitien työmarkkinaosallistumista itseisarvona painottava pienten lasten hoidon malli on perustavaa laatua olevassa

ristiriidassa kiintymyssuhdeteoreettisen ajattelun kanssa. Kiintymyssuhdeteoria painottaa lapsen tarvetta viettää varhaiset vuotensa yhden, vaihtumattoman hoitajan kanssa. Päivähoidon etusijalle asettaminen näyttää tässä asetelmassa siltä, että aikuisten tarpeet asetetaan lapsen hyvinvoinnin edelle. Lasten ja aikuisten oikeudet eivät välttämättä ole ristiriidassa keskenään, mutta ristiriitatilanteessa lapsen edun pitäisi mennä aikuisen edun edelle.

7.2 Jatkotutkimusideoita

Koska kotihoidon tuen käyttöä perustellaan useimmiten lapsen hyvällä, olisi tutkimuksessakin syytä paneutua nykyistä huolellisemmin lasten kotihoidon tuen käytön todellisiin vaikutuksiin lasten hyvinvoinnin kannalta. Yhtenä näkökulmana voisivat olla lapsiköyhyyden vaikutukset lasten hyvinvointiin ja köyhyysrajan tuntumassa tai alapuolella elävien perheiden erityiskysymykset suhteessa lastenhoidon järjestämiseen. Tulojen pienuuden vaikutus lasten hyvinvointiin on voimakkaasti riippuvainen vanhempien elämänhallinnan ja arjen taidoista, joilla luovia käytettävissä olevien pienten tulojen ja perheen tarpeiden välillä, sillä aineellinen puute vaikuttaa lapseen välillisesti aikuisen ja lapsen välisen suhteen kautta (Pekki & Tamminen 2002, 10).

Lasten hyvinvoinnin kysymykset asettavat kotihoidon tuen yleisen sosiaalipolitiikan ja lastensuojelun sosiaalityön leikkauskohtaan. Tuen saamisen ehtona eivät missään vaiheessa ole olleet lapsen hoidon laadulliset kriteerit, mutta ainakin Pekka Kuusi ehdotti 1960-luvulla kotitaloudellisen pätevyyden osoittamista äidinpalkan saamisen ehtona (Kuusi 1968, 99, ref. Hiilamo 2006, 139). Kuten olen jo todennut, suomalaisen lastenhoitokulttuuriin liittyy lähtökohtainen usko vanhempien kykyyn hoitaa ja kasvattaa lapsiaan ilman yhteiskunnan puuttumista. Tiedetään kuitenkin, että esimerkiksi vauvojen ravitsemussuosituksot toteutuivat heikoimmin nuorten, vähän koulutettujen äitien perheissä (Kyttälä ym. 2008), jotka toisaalta käyttävät kotihoidon tukea pisimmän aikaa.

Kotihoidon laadun valvomattomuudessa poikkeuksen muodostavat lastensuojelun perhehoitoon sijoitetut lapset. Sijaisvanhemmillä ei ole oikeutta Kelan maksamaan kotihoidon tukeen, mutta jos olisi, hoidon taso tulisi valvottua toisin kuin omassa perheessä hoidettujen lasten osalta (Koivula 2006, 46). Toisaalta muiden muassa Tampereen kaupunki maksaa alle kolmivuotiaiden lasten sijaisvanhemmille kotihoidontukea korvaavaa palkkion korotusta, jos lasta hoidetaan kotona.

Sijaishuollossa on juuri nyt nähtävillä voimakas käänne perhehoidon suuntaan. Perhehoitoon pyritään sijoittamaan myös aiempaa isompia ja vaikeampihoitoisia lapsia. Trendin taustalla on kaksi pääsyötä: perhehoidon edullisuus laitoshoidon verrattuna ja näkemys, jonka mukaan perhe kasvuympäristönä on lapselle ja nuorelle paras mahdollinen ja tarjoaa hänelle paremmat elämän eväät kuin sijoitus laitokseen. Perheen antaman hoivan korostuksessa on jotain samaa kuin lasten kotihoidon kannattajien perusteluissa. Olisikin kiintoisaa tutkia tämän ”perhehoidollisen käänteen” yhteyttä niin kutsuttuun familistiseen käänteeeseen.

Sijaisperheiden vanhemmuuden ja toimintakäytäntöjen tutkiminen voisi olla erityinen ikkuna perheiden sisäisen työnjaon ja sukupuoliroolien tutkimiseen, sillä sijaisvanhemmuus on nähtävissä selvästi valtakulttuurista poikkeavana, familistisena valintana. Se on pikemminkin elämäntapa kuin työtä, mutta monissa perheissä sitä tehdään työksi. Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen voi mahdollistaa kotivanhemmuuden työssäkäynnin sijaan silloin, kun omat lapset ovat jo ohittaneet kotihoidon tukeen oikeuttavan iän.

Päivähoidon suosiminen kotihoidon tukemisen kustannuksella sillä perusteella, että joidenkin lasten on parempi olla päiväkodissa kuin vanhemmuudessaan kykenemättömien tai jopa kaltoinkohtelevien vanhempiensa kotihoidossa (mm. Sipilä & Korpinen 1998, 270) on mielestäni kestävämpi. On totta, että päivähoitoa tarjotaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena lapsille, joiden vanhempi tai molemmat vanhemmat ovat kotona. Tämä ryhmä on kuitenkin marginaalinen verrattuna koko kotihoidon tukea käyttävään populaatioon. Lisäksi päivähoiton tarjoaminen ei välttämättä ole paras mahdollinen apu, jos ongelmana ovat puutteet vanhemmuudessa. Ongelmien kohdatessa perheet hyötyisivät ehkä enemmän subjektiivisesta oikeudesta perhetyöhön tai lapsiperheiden kotipalveluun kuin subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta.

Lasten hyvinvoinnin tai hyvinvoinnin puutteiden sosiaalipoliittinen tutkiminen on itsessään tärkeää. Perhepoliittisten etuuskien historiaan on alusta alkaen kuulunut huoli lasten hyvinvoinnista, joka alussa konkretisoitui imeväiskuolleisuuteen ja sairastavuuteen. 2000-luvulla ajankohtaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi suurten päivähoitoryhmien tai perheiden toimeentulon polarisoitumisen kysymykset. Hyvinvointierojen kasvaessa myös lasten terveydentilaan muun muassa ravitsemuksen, levon ja fyysisen aktiivisuuden kautta liittyvät kysymykset voivat jälleen nousta merkittäviksi myös sosiaalipoliittikan kannalta. Tällaisiksi voisivat muodostua esimerkiksi lasten neuropsykiatriset ongelmat ja 2-tyypin diabetes. Lasten kotihoidon tuen kaltaiset

universaalietuudet ovat laajasti ajatellen osa myös yksittäisiin perheisiin kohdistuvaa lastensuojelutyötä, jolla viime kädessä turvataan yksittäisten lasten, erityistä suojelua tarvitsevien kansalaisten, hyvinvointia.

LÄHTEET

Anttonen, Anneli (1999): Lasten kotihoidon tuki suomalaisessa perhepolitiikassa. KELA, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 52. Helsinki: Kela

Anttonen, Anneli (2003): Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 159–185.

Anttonen, Anneli & Sointu, Liina (2006): Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja vanhojen ihmisten hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Helsinki: Stakes.

Avioliittolaki 234/1929 (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 24.11.06)

Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001): Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: Stakes.

Crompton, Rosemary & Lyonette, Clare (2005): The new gender essentialism - domestic and family 'choices' and their relation to attitudes. *The British Journal of Sociology* 56(4), 601–620.

Ehdotuksia perhevapaiden kehittämiseksi, marraskuu 2006 / lokakuu 2007. Salmi, Minna ja Lammi-Taskula, Johanna. <http://groups.stakes.fi/LAPE/FI/Perhevapaat/index.htm>, käytetty 16.4.09

Eräranta, Kirsi & Käsälä, Marja (2007): Työ, perhe ja yhteensovittaminen Katsaus tutkimuksiin ja käsitteisiin. *Janus* 15(3), 189–199.

Esping-Andersen, Gøsta (1999): *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Oxford University Press.

Esping-Andersen, Gøsta & Sarasa, Sebastian (2002): The generational conflict reconsidered. *Journal of European Social Policy* 12(1), 5–21.

Haataja, Anita (2004) Yhden tai kahden ansaitsijan malli: Vaikutukset ansiotyön, hoivan ja tulojen jakoon. Teoksessa Räisänen, Heikki & Hjerppe, Reino (toim.) *Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen*. VATT-julkaisuja 40, 162–186.

Hakim, Catherine (2000): *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Hakim, Catherine (2003): Public morality versus personal choice: the failure of social attitude surveys. *British Journal of Sociology* 54(3), 339–345.

Hakim, Catherine (2006): Women, careers, and work–life preferences. *British Journal of Guidance & Counselling*, 34 (3), 279–294.

Hakovirta, Mia & Salin, Milla (2006): Valinta vai pakko? Kansainvälinen vertailu äitien preferoiman ja toteutuneen työmarkkina-aseman yhteydestä. *Janus* vol. 14(3) 2006, 255–271.

- Halko, Marja-Liisa (2008): Mistä puhumme, kun puhumme rationaalisuudesta? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 104(2) 151–153.
- Hechter, Michael & Kanazawa, Satoshi (1997): Sociological rational choice theory. *Annual Review of Sociology* 23: 191–214.
- Heimo, Taija & Nätkin, Ritva (2007): Valintojen mosaiikki Perhevapaalta työhön paluu. *Janus* 15(3), 215–228.
- Hiilamo, Heikki (2006): Akantappolaista isäkiintiöön – Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa. Helsinki: Stakes.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2006): Trap for women or freedom to choose. Political frames in the making of child home care allowance in Finland and Sweden. Turku: University of Turku, Publications of the Department of Social Policy, Working papers A:18/2006.
- Himmelweit, S. & Sigala, M. (2003): Internal and External Constraints on Mother's Employment. Working paper no 27, ESCR Future of Work Programme.
- Huttunen, Jouko (1999): Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press, 169–193.
- Jouste, Nanna (2001): *Tärkeintä on vapaus! Voisiko kotiäitiydestä löytyä feministisiä piirteitä ja merkityksiä?* Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu – tutkielma.
- Julkunen, Raija (1996): Työelämän sukupuoli. Luento Tampereen yliopistossa.
URL: <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/kurssit/employment/luento6.html>, käytetty 28.5.09.
- Kangas, Olli & Rostgaard, Tine (2007): Preferences or institutions? Work–family life opportunities in seven European countries. *Journal of European Social Policy* 17(3), 240–256.
- Kansaneläkelaitoksen internet-sivut, www.kela.fi, Lapsiperheet-osio, käytetty 10.4.09.
- Keinänen, Päivi (1998): Työn luokitus työnä. Teoksessa Paananen, Seppo & Juntto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.): Faktajuttu tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 43–58.
- Kelan tilastollinen vuosikirja 2000. Helsinki, Kansaneläkelaitos, 2001.
- Kelan tilastollinen vuosikirja 2007. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 2008.
- Kivimäki, Riikka (2001): Hoitovapaat työpaikan ja perheen arjessa. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Työelämän tutkimuskeskus. Työraportteja 60/2001.
- Kivimäki, Riikka (2003): Perhe tuli työelämään. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 186–201.
- KK 54/1991 vp. Kirjallinen kysymys: Kunniamerkkien myöntämiskäytännön aloittamisesta isänpäivänä. (Rinne / SDP).

Koivula, Seela (2006): Jotta kotihoito olisi todellinen vaihtoehto - diskurssianalyttinen tulkinta kotihoidon tuen tavoitteista eduskuntakeskustelussa. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Kurkela, Reijo & Sauli, Hannele (1998): Tilastolliset luokitukset ja arki. Teoksessa Paananen, Seppo & Juntto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.): Faktajuttu tilastollisen sosiaalityön tutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 27–42.

Kuusi, Pekka (1968): 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. 5. PAINOS. (1. PAINOS 1961). Helsinki: WSOY.

Kyttälä P, Ovaskainen M, Kronberg-Kippilä C, Erkkola M, Tapanainen H, Tuokkola J, Veijola R, Simell O, Knip M, Virtanen SM (2008): Lapsen ruokavalio ennen kouluikää. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja, B32/2008.

Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta 1128/1996 (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 10.4.09).

Laki lasten päivähoidosta 36/1973 (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 10.4.09).

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 8.5.09).

Lammi-Taskula, Johanna (2003): Isät vapaalla Ketkä pitävät isyys- ja vanhempainvapaata ja miksi? Yhteiskuntapolitiikka 68:3, 293–298.

Lammi-Taskula, Johanna (2004): Äidit työmarkkinoilla – kahden kerroksen väkeä? Yhteiskuntapolitiikka 69(2), 202–206.

Lammi-Taskula, Johanna (2006): Nordic men on parental leave: can the welfare state change gender relations? Teoksessa Ellingsæter, Anne Lise & Leira, Arnlaug (toim.): Politicising parenthood in Scandinavia: gender relations in welfare states. University of Bristol: Policy Press.

Lammi-Taskula, Johanna (2007): Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland. Research report 116. Helsinki: Stakes.

Leira, Arnlaug (2002): Working Parents and the Welfare State Family Change and Policy Reform in Scandinavia. Cambridge: Cambridge University Press.

Mahon, Rianne (2002): Child Care: Toward What Kind of “Social Europe”? Social Politics 9, 343–379.

Mellin, Ilkka (2004): Pääkomponenttianalyysi. TKK/SAL. <http://www.sal.tkk.fi/Opinnot/Mat-2.112/pdf/PCOMP10.pdf>, käytetty 9.4.09.

Metsämuuronen, Jari (2008): Monimuuttujamenetelmien perusteet. Helsinki: International methelp.

Miettinen, Anneli: Palkallisen ja palkattoman työn jako perheessä 1998 [elektroninen aineisto]. FSD1113, versio 1.1 (2006-08-15). Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos [tuottaja], 1998. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2006.

Miettinen, Anneli (2008): Kotityöt, sukupuoli ja tasa-arvo. Palkattoman työn jakamiseen liittyvät käytännöt ja asenteet Suomessa. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 32/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008): Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Väestöntutkimuslaitos, katsauksia E 34/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Miettinen, Laura (2008): Lasten kotihoidon tuen kuntalisät osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 101. Helsinki: Kela.

Morgan, Kimberly J. & Zippel, Kathrin (2003): Paid to Care: The Origins and Effects of Care Leave Policies in Western Europe. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 10(1), 49–85.

MOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/index.html, käytetty 9.4.09.

Nummenmaa, Lauri (2004): Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nyberg, Anita (2004): Parental Leave, Public Childcare and the Dual-Earner/Dual-Carer-Model in Sweden. Discussion Paper. Peer Review, Parental Insurance and Childcare. <http://pdf.mutual-learning-employment.net/pdf/sweden04/disspapSWE04.pdf>, käytetty 12.9.09.

Pekki, Anu & Tamminen, Tuula (2002): Lapsen ehdoilla. Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissätiö.

Perhepoliittinen strategia (2003). Linjauksia ja taustoja perhepolitiikan kehittämiseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Procter, Ian & Padfield, Maureen (1999): Work Orientations and Women's Work: A Critique of Hakim's Theory of the Heterogeneity of Women. *Gender, work and organization* 6:3, 152–162.

Pylkkänen, Anu (2007): Pohjoismainen työn ja yksityiselämän yhdistämisen malli: millaista tasa-arvoa? *Janus* 15(3), 200–214).

Pöntinen, Seppo (2004): Vertailtavuus ja mittaamisen ongelma. Teoksessa Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.): Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY, 41–52.

Rantalaiho, Minna (2003): Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 202–227.

Repo, Katja (2002): Raha ei kasva puussa. Perheen rahatalous ja sen diskursiivinen todellisuus. *Lisensiaatintyö: Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, sosiaalipolitiikka.*

Repo, Katja (2003): Perheen sisäisen rahatalouden jännitteitä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 64–85.

Repo, Katja (2007): Pienten lasten kotihoito lastenhoidon vaihtoehtona. *Janus* 15(3), 229–244.

Rostgaard, Tine (2002): Caring for Children and Older People in Europe – A Comparison of European Policies and Practise. *Policy Studies* 23:1, 51–68.

Rubery, Jill, Smith, Mark & Fagan, Colette (1999): Women's employment in Europe: trends and prospects. Lontoo: Routledge.

Rønsen, Marit & Sundström, Marianne (2002): Family Policy and After-Birth Employment among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden. *European Journal of Population* 18(2), 121–152.

Saaranen, Pirjo (ei vuosilukua): Monimuuttujamenetelmiä.

http://www.amk.fi/material/attachments/vanhaamk/etuotanto/5hNpmJJkR/Monimuuttujamenetelmi_sta.doc, käytetty 18.5.09.

Sairausvakuutuslaki 1224/2004 (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 10.4.09).

Salmi, Minna. Puheenvuoro nuorisotutkimuksen päivillä Helsingissä 6.11.2003. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=140, käytetty 6.5.09.

Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2002): Mitä pienten lasten vanhemmat haluavat perhepolitiikalta? *Yhteiskuntapolitiikka* 67:6, 578–583.

Salmi, Minna (2006): Parental choice and the passion for equality in Finland. Teoksessa Ellingsæter, Anne Lise & Leira, Arnlaug (toim.) *Politicising parenthood in Scandinavia. Gender relations in welfare states*. Bristol: Policy Press.

Schøne, Pål (2005): The Effect of a Family Policy Reform on Mother's Pay: A Natural Experiment Approach. *Review of Economics of the Household* 3, 145–170.

Sipilä, Jorma & Korpinen, Johanna (1998): Cash versus child care services in Finland. *Social Policy & Administration* 32 (3) 263–277.

Sosiaaliturvan suunta 2004. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 2004:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Tiedote 427/2004 Valtio korvaa eläkkeen opiskelun ja lasten kotihoidon ajalta. Viitattu 14.5.09 <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1280597>

Takala, Pentti (2000): Lastenhoito ja sen julkinen tuki. *Stakes, Tutkimuksia* 110. Helsinki: Stakes.

Takala, Pentti (2005a): Johdanto. Teoksessa Takala, Pentti (toim.): *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7–19.

Takala, Pentti (2005b): Perheen muutos ja pohjoismaisen perhepolitiikan malli. Teoksessa Takala, Pentti (toim.): Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 20–56

Takala, Pentti (2005c): Uuden isyysvapaan ja muiden perhevapaiden käyttö. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 43/2005. Kelan tutkimusosasto. Helsinki: Edita Prima.

Tilastokeskus, [www.stat.fi /til/asuolo/2007/asuolo_2007_2008-05-21_tie_001.html](http://www.stat.fi/til/asuolo/2007/asuolo_2007_2008-05-21_tie_001.html), käytetty 3.5.09.

Työsopimuslaki 55/2001 (www.finlex.fi, ajantasainen lainsäädäntö, käytetty 9.12.2006).

Vuori, Jaana (2001): Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.

White, James M. (2005): *Advancing Family Theories*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Väestöliitto <http://www.vaestoliitto.fi/lapsettomuus>, käytetty 20.7.09.

LIITTEET

Liite 1 Summamuuttujien muodostamisessa käytetyt muuttujat

Summamuuttujat muodostettiin pääkomponenteille voimakkaimmin latautuneista muuttujista. Summiin ei kuitenkaan otettu heikon kommunaliteetin saaneita muuttujia ja yksittäinen muuttuja sai esiintyä vain yhdessä summamuuttujassa. Muuttujien koodaukset käännettiin niin, että suurempi arvo kuvaa samanmielisyyttä väitteen kanssa.

Työkeskeisyys

Vain työssäkäyvä nainen on todella itsenäinen
Työssäkäyvät naiset ovat yleensä kiinnostavampia ihmisiä kuin kotiäidit
Työssäkäyvät naiset ovat itsevarmempia kuin kotiäidit
Naisen elämä on epätäydellistä ilman ansiotyötä

Kotiäitiys

Silloin kun perheessä on lapsia, parisuhde joutuu liian kovalle koetukselle, jos molemmat vanhemmat käyvät töissä
Vaikka molemmat puoliset kävisivät töissä, perhe ja työ ovat yhteensovitettavissa (koodaus käännetty)
Molempien vanhempien kokopäivätyö on haitallista pienten lasten kasvun ja kehityksen kannalta
On tärkeää, että perhe syö yhdessä ainakin yhden aterian päivässä
Naisen ei tarvitse lopettaa ansiotyössä käymistä, vaikka hänellä olisi lapsi (koodaus käännetty)
Lasten kasvattaminen on naiselle palkitsevampaa kuin menestyminen työelämässä

Perhekeskeisyys ja perinteiset roolit

Vasta lapset tekevät parisuhteesta onnellisen
Vaikka olisikin hyvin työhönsä uppoutunut, jää silti riittävästi aikaa läheiselle parisuhteelle
Kukaan toinen ei pysty hoitamaan lasta yhtä hyvin kuin lapsen oma äiti
Jotkut kotona tehtävät työt sopivat paremmin miehille, ja toiset taas naisille
Miehen ei tarvitse vähentää työvelvollisuuksiaan, vaikka hänellä on lapsi

Työn ja perheen yhteensovittaminen

Vanhempien lisäksi myös muut sukulaiset, kuten isovanhemmat, voivat vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta
Päiväkoti tai ammatikseen lapsia hoitava henkilö voi hyvin vastata pienen lapsen päivittäisestä hoidosta
Sekä isä että äiti ovat molemmat yhtä sopivia huolehtimaan pienestä lapsesta
Perhe voi hyvin vaikka nainen kävisi töissä ja mies jäisi kotiin hoitamaan kotia ja lapsia

Jaettu vanhemmuus

Miesten tulisi tehdä puolet kotitöistä
Vaikka toinen puolisoista saisi korkeampaa palkkaa, kotityöt ja vastuu tulisi jakaa tasan
Miehen tulisi ottaa päivittäin aktiivinen rooli kaikissa lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa

Isien familisointi

Miehen tulisi jättää työnsä vähemmälle huomiolle lapsen syntymän jälkeen
Miehen tulisi olla valmis osin luopumaan ammatillisista toiveistaan puolison ammatin vuoksi
Ansiotyö merkitsee enemmän miehille kuin naisille
Voimakkaasti työhönsä sitoutuneet ihmiset eivät voi samanaikaisesti olla hyviä isiä tai äitejä

Summamuuttujien korreloiminen keskenään

	Työkeskeisyys: Kotiäitiys		Perhekeskeisyys: Perhe ja perheen ja perinteiset teensovittamien roolit		Jaettu vanhemmuus: Isien familisoimien roolit	
Työkeskeisyys	Pearson Correl	1	,039	,158*	,053	,022
	Sig. (2-tailed)		,564	,020	,440	,171
	N	218	218	218	218	218
Kotiäitiys	Pearson Correl	,039	1	,188*	,141*	,044
	Sig. (2-tailed)	,564		,005	,035	,521
	N	218	223	223	223	218
Perhekeskeisyys ja perhe- roolit	Pearson Correl	,158*	,188*	1	-,054	-,059
	Sig. (2-tailed)	,020	,005		,422	,386
	N	218	223	223	223	218
Työn ja perheen yhteensovittaminen	Pearson Correl	,053	,141*	-,054	1	,148*
	Sig. (2-tailed)	,440	,035	,422		,029
	N	218	223	223	223	218
Jaettu vanhemmuus	Pearson Correl	,022	,044	-,059	,148*	1
	Sig. (2-tailed)	,754	,521	,386	,029	
	N	213	218	218	218	218
Isien familisoimien	Pearson Correl	,093	-,015	,074	-,086	1
	Sig. (2-tailed)	,171	,829	,271	,204	
	N	216	221	221	221	216

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).